

Eerst De Hulp Bij Ondernemen

Een onderzoek naar het gebruik van hulpinstanties door autochtone en allochtone ondernemers in Rotterdam

Barbara Arts van der Zanden
Afstudeerscriptie Sociologie
Universiteit Utrecht
Juli 2010

Eerst De Hulp Bij Ondernemen

Een onderzoek naar het gebruik van hulpinstanties door autochtone en allochtone ondernemers in Rotterdam

Afstudeerscriptie Sociologie
Master 'Vraagstukken van Beleid en Organisatie'

Barbara Arts van der Zanden
Studentennummer: 3454657

Universiteit Utrecht
Faculteit Sociale Wetenschappen
Begeleider: Drs. J. Schalk
Tweede lezer: Dr. B. Völker

Onderzoek en Adviesbureau Labyrinth
Onder begeleiding van:
Drs. N. Rozema
Drs. G. Bos

Voorwoord

Allochtoon ondernemerschap kan bijdragen aan emancipatie en integratie van allochtonen en aan het verbeteren van de leefbaarheid in bijvoorbeeld oude wijken in de grote steden. Daartoe moeten de kansen voor het allochtoon ondernemerschap wel benut worden. Actieplan Nieuw Ondernemerschap, 2005.

Vanuit het Onderzoek en Adviesbureau Labyrinth is mij de kans geboden om onderzoek te doen naar allochtoon ondernemerschap. Deze kans heb ik benut door onderzoek te verrichten naar het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpinstanties. De interesse voor deze onderzoeksvraag is voortgekomen uit kennismaking van de inhoud van eerdere onderzoeken waaruit blijkt dat het gebruik van hulpinstanties leidt tot meer succes voor de onderneming. Uit deze onderzoeken wordt echter niet duidelijk welke factoren leiden tot het wel of niet gebruiken van deze hulpinstanties. Ik heb de kans gegrepen om hier meer duidelijkheid in te verschaffen.

Een van de factoren die het gebruik van hulpinstanties, en daarmee het succes van de onderneming, kan beïnvloeden is het benutten van hulp uit het eigen sociale netwerk. Het gebruik van hulp uit het sociale netwerk kan volgens sommige onderzoekers leiden tot meer succes voor de onderneming en volgens andere onderzoekers juist tot minder succes van de onderneming. Uit mijn onderzoek blijkt dat hulp uit het sociale netwerk leidt tot meer gebruik van hulpinstanties en daarmee tot meer succes voor de onderneming.

In het geval van mijn eigen onderneming, het afronden van deze afstudeerscriptie, heeft zowel de hulp vanuit de hulpinstanties als de hulp vanuit mijn sociale netwerk geleid tot meer succes! Daartoe ben ik op de eerste plaats dankbaar voor de kans die ik vanuit het Onderzoek en Adviesbureau Labyrinth heb gekregen om dit onderzoek uit te voeren en voor de inspirerende begeleiding die ik heb gekregen van Nathan Rozema en Gijs Bos. Ook heb ik veel gehad aan het advies, de sturing en duidelijke feedback van Jelmer Schalk, mijn begeleider vanuit de Universiteit Utrecht, bedankt! Mijn dank gaat vervolgens uit naar zowel mijn ouders als mijn vriendinnen die altijd bereid waren te luisteren naar de voortgang van mijn scriptie in de voorspoedige, maar ook in de minder voorspoedige tijden. Het vertrouwen in een goede afloop van mijn onderneming stond bij al mijn sociale relaties als een paal boven water en dit heeft mij de motivatie en de kracht gegeven om door te gaan. Ten slotte wil ik Harmjan bedanken voor zijn onvoorwaardelijke steun, vertrouwen en natuurlijk de onmisbare hulp bij de blijkbaar onafwendbare computerproblemen!

Barbara Arts van der Zanden,
Nijmegen, 1 juli 2010

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
1) Inleiding	8
1.1 Probleemstelling	9
1.2 Leeswijzer	10
2) Theoretisch kader	11
2.1 Sociaal kapitaal	12
2.1.1 Sociaal kapitaal & ondernemerschap	13
2.2 Kansenstructuur	15
2.2.1 Extra hulp vanuit de gemeente	15
2.2.2 Vrijblijvende hulpinstantie in de wijk	16
2.3 Alternatieve verklaringen voor het gebruik van hulpinstanties	17
2.4 Conceptueel model	19
2.5 Verschil in gebruik van hulptypen	20
3) Data en operationalisering	21
3.1 Onderzoeksopzet	21
3.2 Dataverzameling	26
3.3 Data	28
3.4 Operationalisering	29
3.4.1 Afhankelijke variabele; gebruik hulptypen uit hulpinstanties	29
3.4.2 Onafhankelijke variabelen	31
3.4.3 Controlevariabelen	34
3.4.4 Beschrijvende statistieken	37
4) Analyse	39
4.1 Bivariate analyse	39
4.1.1 Afhankelijke variabele; gebruik hulptypen uit hulpinstanties	40
4.1.2 Sociaal kapitaal en wijkinitiatieven	41
4.1.3 Controlevariabelen	45
4.1.4 Algemene conclusie bivariate analyse	47
4.2 Multivariate analyse	48
4.2.1 Effect van sociaal kapitaal op gebruik van hulptypen uit hulpinstanties	50
4.2.2 Effect van kansenstructuur op gebruik hulptypen uit hulpinstanties	55
Algemene conclusie multivariate analyse	59
5) Conclusie	60
5.1 Bijdrage van dit onderzoek	61
5.2 Beperkingen van dit onderzoek	62
5.3 Aanbevelingen vervolgonderzoek	62
5.4 Aanbevelingen beleid	63
Literatuurlijst	66
Bijlage 1: Vragenlijst	70

Samenvatting

“Het vergroten van de mogelijkheden van ondernemerschap in de wijken” is een van de doelen die de overheid gesteld heeft om de leefbaarheid, de veiligheid en de economie van de krachtwijken te verbeteren (Actieplan Krachtwijken; VROM, 2007). Ondernemers kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de leefbaarheid, de veiligheid en de economie van een wijk (Hospers, 2006; Aalders, 2008). In veel plannen om het ondernemerschap in de krachtwijken te stimuleren wordt ook specifiek aandacht besteed aan het stimuleren van allochtone ondernemers (EZ, 2005). Allochtone ondernemers hebben ook een belangrijke bijdrage aan de veiligheid en leefbaarheid van de krachtwijken. In de meeste krachtwijken woont een onevenredig hoog aandeel niet-westerse allochtonen (Actieplan Krachtwijken; VROM, 2007) en in deze wijken zijn het vaak jonge allochtonen die de leegstaande panden overnemen en op deze manier bijdragen aan de voorzieningstructuur op wijkniveau (van den Tillaart, 2007). Maar ondanks deze positieve invloed op de wijk zijn allochtone ondernemers minder succesvol dan autochtone ondernemers (EIM, 2004:43). Een belangrijke verklaring voor het verschil in succes tussen autochtone en allochtone ondernemers is het verschil in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Allochtone ondernemers maken minder gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers (EIM, 2004:45). Het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties is van belang voor het succes van de onderneming; de meeste opheffingen van ondernemingen vinden plaats onder ondernemers die geen gebruik gemaakt hebben van hulpmiddelen uit hulpinstanties (Rusinovic, 2007). Dit onderzoek richt zich op dit verschil in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers omdat het van belang is dit verschil eerst te kunnen verklaren teneinde het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het succes te kunnen verkleinen. Tegen deze achtergrond is de volgende probleemstelling opgesteld:

In hoeverre kan het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties verklaard worden? En welke beleidsadviezen kunnen er op basis van deze verklaringen opgesteld worden om het verschil in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers te verkleinen?

Theorie

Eerder onderzoek suggereert dat ondernemers hulpmiddelen nodig hebben voor hun onderneming voor ten minste vier verschillende hulptypen: advies over bedrijfsvoering, financiering, informatie over de branche en personeel (Van den Tillaart & Poutsma, 1998; Rusinovic, 2007). Het verschil in gebruik van hulptypen uit de hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers zal in dit onderzoek verklaard worden door enerzijds de invloed van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal en anderzijds door de invloed van de kansenstructuur van de ondernemers. Het sociaal kapitaal bestaat uit de toegang tot hulptypen van sociale contacten: vrienden, familie en kennissen. De kansenstructuur stelt dat niet alleen de persoonlijke kenmerken van belang zijn voor ondernemers om toegang tot de markt te krijgen en de onderneming draaiende te houden, maar dat ook de sociaal-economische en de politiek institutionele context van ondernemers hierop van invloed is.

Ten eerste wordt er een effect van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties verwacht. Het sociaal kapitaal is voor ondernemers makkelijk om aan startkapitaal en personeel te komen (Sanders & Nee, 1996). Vooral allochtone ondernemers maken veel

gebruik van sociaal kapitaal (Menzies et al., 2000: EIM, 2004:45). In het klassieke werk *'Ethnic Entrepreneurs'* van Aldrich & Waldinger (1990) wordt het belang van de sociale contacten voor allochtone ondernemers al benadrukt. Maar het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal is niet per definitie positief, er kan ook sprake zijn van 'negatief sociaal kapitaal', een redelijk onderbelichte kant van het sociaal kapitaal. In eerdere onderzoeken wordt het 'negatief sociaal kapitaal' gevormd door negatieve relaties; vijandschappen (Moerbeek & Need, 2001). Völker en Flap (2009) stellen dat sociale relaties soms meer een last kunnen zijn dan dat ze een voordeel opleveren. Dit onderzoek levert ook een bijdrage aan de literatuur van het 'negatief sociaal kapitaal'. Maar in dit onderzoek wordt het 'negatief sociaal kapitaal' gevormd door de lage kwaliteit van de hulptypen van de sociale contacten. De hulptypen uit het sociaal kapitaal kunnen van een lage kwaliteit zijn omdat er binnen het netwerk te weinig kennis van zaken aanwezig is over het ondernemerschap (Van den Tillaart & Poutsma, 1998) en ondernemers kunnen hier op lange termijn nadelige gevolgen van ondervinden (Gargiulo & Benassi, 2000). Het gebruik van enkel hulptypen uit het sociaal kapitaal leidt tot meer opheffingen (Rusinovic, 2007) en minder succes (van der Weerd, 2001) dan het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. In andere onderzoeken wordt het gebruik van hulptypen voor ondernemerschap uit sociaal kapitaal ook als negatief gezien omdat er gesteld wordt dat het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal concurrerend is met het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties (van der Weerd, 2001; Lievense, 2006; Oude Groeniger, 2008). Anderzijds tonen de resultaten van Rusinovic (2007) aan dat er ook sprake kan zijn van een aanvullend effect van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Maar er is in deze onderzoeken niet getoetst of er een concurrerend of een aanvullend effect is van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. In dit onderzoek is dit hiaat opgepakt en zal dit getoetst worden. Vervolgens wordt er ook getoetst of het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal een verklaring biedt voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Deze verwachting is gebaseerd op de resultaten uit eerder onderzoek dat allochtone ondernemers meer gebruik maken van hulptypen uit sociaal kapitaal dan autochtone ondernemers (EIM, 2004: 45, 46).

Ten tweede wordt er in de literatuur aangegeven dat er niet alleen gekeken moet worden naar de persoonlijke kenmerken van de allochtone ondernemers om het verschil in het gebruik van hulpinstanties en in het succes tussen autochtone en allochtone ondernemers te verklaren. Maar dat er ook gekeken moet worden naar het verschil tussen de ondernemers in de kansenstructuur; de sociaal-economische en politiek institutionele context waarin een ondernemer zich bevindt. De sociaal-economische context is voor de ondernemers in dit onderzoek gelijk omdat het onderzoek plaats vindt in één stad in plaats van meerdere steden. Binnen de politiek institutionele context is de regulering van de landelijke en stedelijke overheid van belang op de kansenstructuur van de ondernemer. De regulering vanuit de overheid moet niet alleen als beperkend gezien worden, maar kan ook mogelijkheden bieden voor ondernemers. Door middel van bijvoorbeeld subsidies en microkredietprogramma's beïnvloedt de overheid de kansenstructuur van de ondernemers op een positieve manier (Rath, 2002). De afgelopen jaren zijn er veel projecten en initiatieven gestart om de kansenstructuur van de allochtone ondernemers te verbeteren. Maar er wordt weinig gebruik gemaakt van de stimuleringsmaatregelen door allochtone ondernemers (Hospers, 2004). Om verdere vooruitgang te boeken in het stimuleren van allochtoon ondernemerschap, zijn er niet alleen (nieuwe) initiatieven nodig, maar is er ook coördinatie en afstemming van deze initiatieven nodig (van den Tillaart, 2007). Volgens Hospers (2004) kan een gemeente daarom beter beginnen met een duidelijk en adequaat

pakket aan ondernemersvoorzieningen te ontwikkelen, niet specifiek gericht op allochtone ondernemers, waardoor het gemakkelijker wordt gebruik te maken van hulptypen uit hulpinstanties. In navolging van succesvolle voorbeelden in Utrecht (Lombok) (Hospers, 2004) en Amsterdam (Zuidoost) (van der Weerd, 2001) is het van belang wijkgericht te werk te gaan, hoe concreter de hulp, des te beter. Op basis hiervan en op de aanname dat de gemeente een belangrijke invloed heeft op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties wordt er verwacht dat er door ondernemers in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente meer gebruik gemaakt wordt van hulptypen uit hulpinstanties dan door ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente. Vooral de allochtone ondernemers hebben belang bij een adequaat pakket aan ondernemersvoorzieningen en goede coördinatie van de verschillende stimuleringsmaatregelen. Gezien zij denken dat hun problemen niet serieus genomen worden als er een slechte coördinatie van de regelingen is (van den Tillaart, 2007). Op basis hiervan is de verwachting dat het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties verkleind wordt door de extra hulp vanuit de gemeente ter stimulering van het ondernemerschap in de wijk. Ten slotte blijkt het hebben van een onafhankelijke en vrijblijvende hulpinstantie, buiten de gemeente om, in de wijk ook van belang voor de stimulering van het ondernemerschap in de wijk (Hospers, 2004). Een actieve vrijblijvende hulpinstantie die in de wijk is gevestigd kan de ondernemers doorsturen naar andere hulpinstanties. De verwachting is dat ondernemers in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie meer gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties dan ondernemers in een wijk zonder vrijblijvende hulpinstantie. Ook wordt er verwacht het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties verkleind wordt door de vrijblijvende hulpinstantie. Een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk kan de ondernemers het nut van het gebruik van andere hulpinstanties in laten zien, de ondernemers doorsturen naar de andere hulpinstanties en juist de allochtone ondernemers hebben overtuiging nodig van het belang van het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

De eventuele effecten van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal en de wijkinitiatieven op het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties worden gecontroleerd voor enkele belangrijke alternatieve verklaringen. In de literatuur wordt aangegeven dat deze ook een verklaring kunnen bieden voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. De variabelen waarvoor de eventueel gevonden effecten gecontroleerd worden zijn enerzijds de persoonlijke factoren: het bezit van sociaal kapitaal, het vertrouwen in de sociale omgeving, het vertrouwen in de gemeente, de bekendheid met hulpinstanties en de bereikbaarheid van de hulpinstanties. Anderzijds wordt er gecontroleerd voor de persoonlijke achtergrondkenmerken: leeftijd, geslacht en het menselijk kapitaal (opleiding, certificaten en ervaring).

Uit eerdere onderzoeken is gebleken dat er per hulptype verschillende redenen zijn voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van de hulpinstanties. Maar er is niet eerder getoetst of de verwachte effecten van het gebruik van sociaal kapitaal en de wijkinitiatieven op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties ook gelden voor elke hulptype apart. Ook is er niet eerder getoetst in hoeverre de effecten van het gebruik van sociaal kapitaal en de wijkinitiatieven het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpinstanties voor elk hulptype apart kunnen verklaren. De verwachting is dat ook per hulptype allochtone ondernemers minder gebruik maken van de hulpinstanties dan autochtone ondernemers. Maar dit verschil kan groter zijn voor bijvoorbeeld het krijgen van financiering uit de hulpinstanties dan voor het verkrijgen van informatie. In dit onderzoek zal explorierend getoetst worden of de verwachte effecten van het gebruik van sociaal kapitaal en de wijkinitiatieven op het

gebruik van hulpinstanties ook per hulptype bestaan. En in hoeverre deze effecten het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in gebruik van hulpinstanties voor elk hulptype apart kunnen verklaren.

Onderzoeksopzet

Dit onderzoek richt zich op de wijken Kralingen-West, Boulevard-Zuid en de Afrikaanderwijk in Rotterdam. Er is voor Rotterdam gekozen op basis van een aantal factoren. Ten eerste is het een van de vier steden met het grootste percentage allochtone ondernemers (EIM, 2004; EIM, 2006). Ten tweede blijken in de krachtwijken van Amsterdam en Rotterdam de meeste ondernemers gevestigd te zitten (EIM, 2009). Ten slotte is er voor Rotterdam gekozen omdat er wél een evaluatie is uitgevoerd naar de kanszones die zijn ingesteld in de Rotterdamse krachtwijken, waarvan stimulering van het ondernemerschap een van de doelen is; maar er géén onderzoek is uitgevoerd dat zich specifiek richt op het allochtoon ondernemerschap in de wijken en het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

De verschillende wijken in Rotterdam zijn geselecteerd op basis van de twee typen wijkinitiatieven uit de theorie; de extra hulp vanuit de gemeente en het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie. De Afrikaanderwijk en Boulevard-Zuid zijn aangewezen als krachtwijken (VROM, 2007) en liggen in de kanszones, die door de gemeente Rotterdam ingesteld zijn om de economische pijler in Rotterdam-Zuid sterker te maken. Dit gebeurt door de instelling van fiscale maatregelen en subsidies voor ondernemers, en het vereenvoudigen van de vergunningverlening voor ondernemers in de wijken die in de kanszones liggen. De wijk Kralingen-West ligt niet in een kanszone; en is ook niet aangewezen als krachtwijk. In het winkelgebied Boulevard-Zuid zit een vrijblijvende hulpinstanties, de Scholingswinkel, gevestigd. De Scholingswinkel heeft als doelstelling het professionaliseren van de ondernemers in het winkelgebied door verschillende cursussen en trainingen aan te bieden. In Kralingen-West en de Afrikaanderwijk zit geen vrijblijvende hulpinstantie gevestigd, wel winkeliersverenigingen die tegen betaling van lidgeld ondersteuning bieden.

De data is verzameld door middel van expertinterviews met de voorzitters van de winkeliersverenigingen en de contactpersoon van de Scholingswinkel. Vervolgens zijn er enquêtes afgenomen onder autochtone en allochtone ondernemers in de drie verschillende wijken. Hierbij is de definitie van het CBS (www.cbs.nl) van een allochtoon aangehouden. Iemand die zelf óf waarvan ten minste een van de ouders in het buitenland is geboren, is allochtoon. In totaal zijn er 40 allochtone ondernemers en 20 autochtone ondernemers ondervraagd, waarvan het grootste deel in Boulevard-Zuid (20 allochtoon en 10 autochtoon) en de rest in de Afrikaanderwijk (6 allochtoon en 1 autochtoon) en in Kralingen-West (14 allochtoon en 9 autochtoon). De respons is vrij hoog in dit onderzoek (50 procent) in vergelijking met andere onderzoeken naar allochtoon ondernemerschap, waar het responspercentage dertig procent bedraagt (Lieveense, 2006). Wel kan er sprake zijn van een selectie-effect vanwege de taalbarrière en het niet benaderen van ondernemers op aanraden van de contactpersonen. Het gevolg van het niet benaderen van de ondernemers wegens de taalbarrière en op aanraden van de contactpersonen is dat de allochtone ondernemers die de kleinste kans hebben op het gebruiken van hulptypen uit hulpinstanties niet bevraagd zijn. De taalbarrière is nog steeds een hardnekkige drempel voor het inschakelen van hupinstanties (Van den Tillaart en Poutsma 1998, Hospers, 2004 & Oude Groeniger, 2008). En de ondernemers waarvan werd afgeraden ze te benaderen

zullen geen gebruik maken van de winkeliersvereniging als hulpinstantie en naar verwachting ook minder gebruik maken van hulptypen uit de andere hulpinstanties. Deze twee typen selectie-effecten kunnen een eventueel gevonden effect van de wijkinitiatieven op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties overschatten. Echter, de non-respons is niet hoog en de overige redenen voor non-respons gelden niet voor een specifieke groep en veroorzaken geen selectie-effect. Op basis daarop is de verwachting dat de resultaten wel kunnen worden geeneraliseerd naar de Rotterdamse ondernemers.

Vervolgens is het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties op twee manieren geoperationaliseerd: door te kijken naar het *wel of niet* gebruiken van hulptypen uit hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties waarvan men gebruik maakt. Er is gevraagd naar het gebruik van advies, financiering, informatie en personeel uit de volgende landelijke en plaatselijke hulpinstanties: de Kamer van Koophandel, de Bank, de Belastingdienst, MKB-Nederland, de Ondernemersbalie, Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam, Regionaal Bureau Zelfstandigen, Woonstad Rotterdam en de lokale hulpinstantie (winkeliersverenigingen en de Scholingswinkel). De hulpinstanties Regionaal Bureau Zelfstandigen en Woonstad Rotterdam worden nauwelijks door de ondernemers gebruikt om hulptypen van te verkrijgen. Deze twee hulpinstanties worden dan ook verder niet meegenomen in de analyse, omdat er te weinig variatie is. Het gebruik van sociaal kapitaal is ook op twee manieren geoperationaliseerd: het *wel of niet* gebruiken van hulptypen uit sociaal kapitaal en het *aantal* categorieën sociaal kapitaal dat gebruikt wordt (familie, vrienden, kennissen en andere ondernemers). Ten slotte worden ook het bezit van sociaal kapitaal als controle voor het effect van het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties meegenomen. Het bezit van algemeen sociaal kapitaal is gemeten op basis van 'The Resource Generator' van Van der Gaag & Snijders (2005). Deze vraagt naar de toegang van mensen tot bepaalde hulptypen.

Analyse

De hypothesen worden middels een bivariate analyse en een multivariate analyse getoetst. De analyses zijn uitgevoerd voor het gebruiken van ten minste een hulptype uit hulpinstanties en per hulptype apart, voor zowel het *wel of niet* gebruiken als voor het *aantal* hulpinstanties dat men gebruikt. Er kan niet getoetst worden voor het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor de financiering en het personeel omdat deze variabelen erg scheef verdeeld zijn.

In de bivariate analyse is het meest opvallende resultaat dat, tegen verwachting in, de allochtone ondernemers *meer* gebruik maken van hulptypen uit de hulpinstanties dan de autochtone ondernemers. Ten tweede blijkt er geen verschil te zijn in het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal tussen autochtone en allochtone ondernemers en het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal heeft, tegen verwachting in, geen concurrerend effect met het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties, maar juist een aanvullend effect. De ondernemers maken of veel gebruik van hulp (uit hulpinstanties en sociaal kapitaal), of de ondernemers maken weinig gebruik van hulp. Ten slotte maken ondernemers in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente eerder *wel* gebruik van hulptypen uit hulpinstanties dan ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente. Ondernemers in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie maken ook eerder *wel* gebruik van hulptypen uit hulpinstanties en van *meer* hulpinstanties dan ondernemers in een wijk zonder vrijblijvende hulpinstantie.

In de multivariate analyse kunnen het *wel of niet* gebruiken van financiering, informatie en personeel niet meegenomen worden, omdat deze variabelen niet aan de eisen van de logistische regressie voldoen. Er kunnen wel logistische regressieanalyses uitgevoerd worden om de effecten van het *wel of niet* gebruiken

van sociaal kapitaal, en de wijkinitiatieven op het *wel of niet* gebruiken van ten minste hulptype en advies te kunnen schatten. Deze eventuele effecten kunnen in de logistische regressieanalyse niet gecontroleerd worden voor de belangrijke controlevariabelen omdat deze modellen dan niet meer aan de eisen van de logistische regressieanalyse voldoen. Vervolgens worden ook de effecten van het *wel of niet* gebruiken van sociaal kapitaal, het *aantal* categorieën sociaal kapitaal, en de wijkinitiatieven op het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het ten minste een hulptype, en advies en informatie geschat. Deze eventuele effecten kunnen wel gecontroleerd worden voor de belangrijke controlevariabelen.

Na het uitvoeren van deze analyses zijn er een paar belangrijke conclusies te trekken. Ten eerste dat het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal een aanvullend effect heeft op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties in plaats van concurrerend. Vooral het *wel* gebruiken van sociaal kapitaal heeft een positief effect op het *wel* gebruiken van ten minste een hulptype en advies uit hulpinstanties. Maar na controle voor de persoonlijke factoren en achtergrondkenmerken heeft het *wel* gebruiken van sociaal kapitaal alleen nog een significant positief effect op het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het verkrijgen van advies. De bekendheid en de bereikbaarheid van de hulpinstanties zijn belangrijke aanvullende factoren naast het sociaal kapitaal en naast de twee wijkinitiatieven ter verklaring van het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Ten tweede is het effect van de twee wijkinitiatieven op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties erg sterk, zelfs na controle voor de persoonlijke factoren (waaronder de bekendheid en de bereikbaarheid met de hulpinstanties) en de persoonlijke achtergrondkenmerken, blijft er een effect van de wijkinitiatieven op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties voor ten minste een hulptype. Ook is er een verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het effect van het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk op het *aantal* hulpinstanties dat er gebruikt wordt om advies te verkrijgen. Het effect van het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties voor advies is voor allochtone ondernemers groter dan voor autochtone ondernemers.

Conclusie

Een belangrijke bijdrage van dit onderzoek is dat er aangetoond is dat er een verschil is tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties, maar dat tegen verwachting in allochtone ondernemers meer gebruik maken van hulpmiddelen uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers. Hierdoor worden de resultaten uit eerdere onderzoeken ter discussie gesteld. Een tweede belangrijke bijdrage van dit onderzoek is dat het effect van het gebruik van hulpmiddelen uit sociaal kapitaal op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties getoetst is. Het gebruik van hulpmiddelen uit sociaal kapitaal heeft een aanvullend effect op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Een andere belangrijke bijdrage van dit onderzoek is dat er exploratief getracht is per hulptype apart te toetsen omdat er verschillende redenen waren per hulptype voor het verschil in gebruik van hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers. Een beperking van dit onderzoek is het eventuele selectie-effect op basis van de taalbarrière en de niet benaderde ondernemingen op aanraden van de voorzitter van de winkeliersvereniging.

Een eerste aanbeveling voor vervolgonderzoek is dan ook het eventuele selectie-effect te verkleinen en middels meertalige enquêteurs de niet Nederlands sprekende allochtone ondernemers te benaderen. Verder is meer onderzoek naar de effecten van wijkinitiatieven op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties en het succes van de onderneming wenselijk. Er zijn landelijk veel initiatieven en het is van belang dat er voor elk wijkinitiatief getoetst wordt welk effect het heeft op het gebruik van hulpmiddelen uit

hulpinstanties en het succes van de ondernemers. Een wijkinitiatief kan namelijk ook een niet gewenst effect hebben door onvoorziene problemen en neveneffecten. Ten slotte blijkt het menselijk kapitaal (opleiding, certificaten en ervaring) wel een verklaring te bieden voor het verschil in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers. De werking van dit menselijk kapitaal op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties kan in vervolgonderzoek verder onderzocht worden.

Ten slotte worden er enkele aanbevelingen voor toekomstig beleid gegeven. De wijkinitiatieven blijken een positief effect te hebben op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. De succesfactoren van deze wijkinitiatieven zijn; het hanteren van een concrete en plaatselijke aanpak, goede coördinatie, het instellen van een centraal aanspreekpunt en het aanbieden van een algemeen pakket aan adequate ondernemersvoorzieningen. Het is vervolgens van belang de kennis van de effecten van de verschillende wijkinitiatieven tussen de steden met elkaar uit te wisselen. Dit om van elkaar te leren en wellicht ideeën op te doen ter stimulering van het ondernemerschap in de wijken van de eigen stad. Dit betekent niet dat de succesvolle wijkinitiatieven zomaar gekopieerd kunnen worden en in een andere stad hetzelfde effecten hebben. Vervolgens moet het beleid ter stimulering van het ondernemerschap in de krachtwijken ook aandacht besteden aan het verhogen van het menselijk kapitaal. Een praktijkvoorbeeld is het aanbieden van cursussen voor ondernemers. Dit moet altijd in de avonden gebeuren en ook dan zijn de ondernemers vaak druk met de onderneming. Een cursus een op een in de winkel wordt vaak verstoord door de komst van klanten en is erg tijdsintensief. In het beleid om het menselijk kapitaal van de ondernemers in de krachtwijken te verhogen zullen er voor deze beperkingen oplossingen gevonden moeten worden. Een idee hiervoor is het ontwikkelen van een stapsgewijze simpele cursus voor de computer. De ondernemer kan deze dan bestuderen als hij er de tijd voor heeft en via de mail eventuele vragen stellen. Een nadeel is dat de drempel om eraan te beginnen wel weer hoger kan liggen. Tot slot moet de bekendheid en de bereikbaarheid van de hulpinstanties ook verhoogd worden om ervoor te zorgen dat ondernemers meer gebruik maken van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Hiertoe moeten de hulpinstanties betrokken worden in het beleid ter stimulering van ondernemerschap in de krachtwijken.

1) Inleiding

In 2007 heeft Ella Vogelaar, de toenmalige minister van 'Wonen, Werken en Integratie', een lijst uitgegeven met veertig krachtwijken in Nederland en een Actieplan voor deze krachtwijken opgesteld. Deze wijken kenmerken zich door verouderde huizen, een hoge werkloosheid, gevoelens van onveiligheid en de bewoners van deze wijk ervaren dit ook daadwerkelijk als een probleem (VROM, 2009; Dossier Wijkenaanpak). De centrale doelstelling van het Actieplan Krachtwijken (VROM, 2007) is om de veertig wijken om te vormen tot wijken waar mensen kansen hebben en weer graag wonen. Deze verbetering van de wijken zal middels een aanpak langs vijf pijlers plaats vinden; wonen, werken, leren, integreren en veiligheid (VROM, 2007). Binnen de pijler 'werken' stelt het Actieplan Krachtwijken dat "het vergroten van de mogelijkheden van ondernemerschap in de wijken een belangrijke prioriteit van het kabinet is". De assumptie van de overheid hierachter is dat ondernemerschap bijdraagt aan de leefbaarheid van een wijk door het creëren van werkgelegenheid en economische groei. De leefbaarheid is de waardering van het individu voor de leefomgeving (van der Valk & Musterd, 1998). Concreet wordt de leefbaarheid vaak bepaald door het aantal voorzieningen, de mate van sociale veiligheid en de sociale cohesie in de wijk (SCP, 2002; van Dorst, 2005).

In eerdere onderzoeken is aangetoond dat ondernemers een relatief grote bijdrage kunnen leveren aan de leefbaarheid, de veiligheid en de economie van een wijk (Hospers, 2006). Ondernemerschap is een manier om de emancipatie en integratie van kansarmen en werklozen te bevorderen (van Engen 2004). En de fysieke leefbaarheid van een wijk wordt verhoogd doordat ondernemers investeren in hun pand en voorzieningen leveren aan de wijkbewoners (Hospers, 2006). Ten slotte kan de sociale leefbaarheid verhoogd worden doordat de ondernemers in de wijk overlast en klachten over achterstallig onderhoud melden, inspraakavonden en wijkfeesten organiseren, en vrijwilligerswerk doen (Aalders et al. 2008). In veel plannen om het ondernemerschap in de krachtwijken te stimuleren wordt ook specifiek aandacht besteed aan het stimuleren van allochtone ondernemers (EZ, 2005). Allochtone ondernemers hebben ook een belangrijke bijdrage aan de veiligheid en leefbaarheid van de krachtwijken. Want juist in de krachtwijken zijn het vaak startende allochtone ondernemers die de leegstaande panden overnemen en op deze manier bijdragen aan het behoud van een voorzieningstructuur op wijkniveau (van den Tillaart, 2007). Maar ondanks deze positieve invloed op de wijk blijken de allochtone ondernemers minder succesvol te zijn dan autochtone ondernemers en hebben ze een minder grote overlevingsfractie dan autochtone ondernemers (EIM, 2004:43). Veel onderzoeken richten zich op verklaringen voor het verschil in succes tussen autochtone en allochtone ondernemers (EIM, 2004; Oude Groeniger, 2008). Een belangrijke verklaring voor het verschil in succes tussen autochtone en allochtone ondernemers is het verschil in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties (van der Weerd, 2001; Rusinovic, 2007). Allochtone ondernemers maken minder gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers (EIM, 2004:45). Dit onderzoek richt zich op dit verschil in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers omdat het van belang is dit verschil eerst te kunnen verklaren teneinde het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het succes te kunnen verkleinen.

Voor een succesvolle onderneming hebben ondernemers een goed ondernemersplan, bedrijfseconomische kennis, en vaardigheden over boekhouding en wetgeving nodig (Nauwelaerts en Franck, 2007). Een gebrek aan deze vaardigheden is een van de oorzaken van een faillissement van een onderneming (Ooghe en De Prijcker, 2006). Om bedreven te raken met deze vaardigheden en ondersteuning hierin te krijgen kunnen ondernemers het beste gebruik maken van hulpinstanties. In het Actieplan Krachtwijken (VROM, 2007) wordt het belang van het gebruik van dergelijke hulpmiddelen uit hulpinstanties ook aan de orde gebracht. Er wordt gesteld dat het ondernemerschap gestimuleerd en ondersteund moet worden door de gemeenten in samenwerking met landelijke en plaatselijke hulpinstanties voor ondernemers. Ondernemers kunnen ook gebruik maken van hun sociale contacten om de vaardigheden te leren en ondersteuning hierin te ontvangen. Echter, de kans bestaat dat er in het sociale netwerk geen of verkeerde kennis aanwezig is (van den Tillaart & Poutsma, 1998). De meeste opheffingen van ondernemingen vinden dan ook plaats onder ondernemers die gebruik gemaakt hebben van hulpmiddelen uit sociale contacten en geen gebruik gemaakt hebben van hulpmiddelen uit hulpinstanties (Rusinovic, 2007).

Samenvattend, is het op basis van eerdere studies en beleidsstukken van belang het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties, en daarmee het succes van de onderneming, onder allochtone ondernemers te verhogen. Teneinde de positieve invloed van het allochtoon ondernemerschap op de leefbaarheid, de veiligheid en de economie van een wijk te kunnen benutten. In de krachtwijken waar deze positieve invloed van het ondernemerschap het meest gewenst is, zitten relatief veel allochtone ondernemers gevestigd (VROM, 2007). Om deze positieve invloed te kunnen benutten zal eerst moeten worden achterhaald wat de determinanten zijn voor het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties voor autochtone en allochtone ondernemers. Hiertoe is de volgende probleemstelling opgesteld:

1.1 Probleemstelling

In hoeverre kan het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties verklaard worden? En welke beleidsadviezen kunnen er op basis van deze verklaringen opgesteld worden om het verschil in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers te verkleinen?

Om bovenstaande probleemstelling te kunnen beantwoorden moet er eerst gekeken worden in hoeverre er gebruik wordt gemaakt van hulpmiddelen uit hulpinstanties door autochtone en allochtone ondernemers. En of er een verschil bestaat tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Vervolgens is het doel van dit onderzoek om het verschil in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers te verklaren. Hiertoe zijn de volgende deelvragen opgesteld.

- In hoeverre wordt er gebruik gemaakt van hulpmiddelen uit hulpinstanties door autochtone en allochtone ondernemers?

- In hoeverre is er een verschil in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers?

- Hoe kan het verschil in gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers verklaard worden?

1.2 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk zullen de theoretische verklaringen voor het verschil in gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers besproken worden. Enerzijds wordt het verschil in gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers verklaard door de theorie van het sociaal kapitaal (Bourdieu, 1985; Portes, 1998; Flap, 2001). Er kan een verschil zijn tussen autochtone en allochtone ondernemers in hoeverre zij gebruik maken van hulpmiddelen uit de sociale relaties in plaats van, of ter aanvulling van, hulpmiddelen uit de hulpinstanties. Anderzijds wordt het verschil in gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers ook verklaard door de theorie van het 'mixed embeddedness' (Rath & Kloosterman, 2001). Er kan een verschil bestaan tussen autochtone en allochtone ondernemers in de kansenstructuur; de maatschappelijke factoren die de ondernemers de gelegenheid bieden een onderneming te starten en draaiende te houden. In hoofdstuk drie zal ten eerste de onderzoeksopzet en de verzamelde data besproken worden teneinde de hypothesen te kunnen toetsen. Ten tweede zal in hoofdstuk drie beschreven worden hoe de verschillende variabelen die gebruikt worden in de analyse geconstrueerd zijn. Vervolgens worden in hoofdstuk vier de hypothesen getoetst, door eerst de bivariate verbanden te toetsen en vervolgens zowel een logistische als een OLS regressieanalyse uit te voeren. Ten slotte zullen er op basis van de resultaten beleidsadviezen opgesteld worden om het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties onder allochtone ondernemers te verhogen en het verschil in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers te verkleinen. Teneinde de positieve invloed van het ondernemerschap op de leefbaarheid, de veiligheid en de economie van krachtwijken wijk te kunnen benutten.

2) Theoretisch kader

Onderzoek suggereert dat Nederlandse ondernemers hulpmiddelen nodig hebben voor hun onderneming voor ten minste vier verschillende hulptypen: advies over bedrijfsvoering, financiering, informatie over de branche en personeel (Van den Tillaart & Poutsma, 1998; Rusinovic, 2007). In de literatuur wordt aangenomen dat ondernemers deze hulptypen op twee manieren kunnen verkrijgen. Ten eerste kan men gebruik maken van hulptypen uit informele netwerken; vrijwillige contacten met vrienden, familie en kennissen (Portes, 1998). Ten tweede geeft Bordieu (1985) aan dat men ook hulptypen kan verkrijgen uit netwerken die bestaan uit min of meer geïnstitutionaliseerde relaties. In dit onderzoek worden hulpinstanties voor ondernemers gezien als geïnstitutionaliseerde relaties.

Het doel van dit onderzoek is om het verschil in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers te verklaren. Dit verschil zal getracht verklaard te worden door enerzijds het effect van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties en anderzijds door het effect van de kansenstructuur van ondernemers op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Het sociaal kapitaal bestaat uit de toegang tot hulptypen via sociale contacten: vrienden, familie en kennissen (Moerbeek & Flap, 2000). In dit onderzoek worden deze sociale contacten ook onderscheiden en worden de hulptypen van andere ondernemers ook als sociaal kapitaal gezien; andere ondernemers die men spreekt buiten vergaderingen van winkeliersverenigingen om zijn ook vrijwillige en informele contacten. Eerder onderzoek geeft enerzijds aan dat het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal concurrerend is met het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties (Lievense, 2006; Oude Groeniger, 2008) en anderzijds dat het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal aanvullend is op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties (Rusinovic, 2007). Maar er is deze onderzoeken niet getoetst of er een concurrerend of aanvullend effect is van het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. In dit onderzoek wordt dit hiaat opgepakt en zal het effect van het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties getoetst worden. Vanuit het concept van de kansenstructuur wordt er gesteld dat niet alleen de persoonlijke kenmerken van belang zijn voor ondernemers om toegang tot de markt te krijgen en de onderneming draaiende te houden, maar dat ook de sociaal-economische en de politiek institutionele context van ondernemers hierop van invloed is (Rath & Kloosterman, 2001). In dit onderzoek wordt het effect van twee wijkinitiatieven, ingesteld ter verbetering van de politiek institutionele context, getoetst op het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

Beide verklaringen voor het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties en voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties zullen in dit theoretisch stuk verder uitgewerkt worden. De hulpinstanties waar de ondernemers gebruik van kunnen maken zijn enerzijds hulpinstanties die algemeen toegankelijk zijn voor alle ondernemers in Rotterdam en anderzijds wijkspecifieke hulpinstanties die alleen toegankelijk zijn voor ondernemers in bepaalde wijken. Vervolgens zal er per hulptype besproken worden waarom er een verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers verwacht wordt in het gebruik van hulpinstanties. En ten slotte zal het conceptueel model weergegeven en besproken worden.

2.1 Sociaal kapitaal

De afgelopen decennia is het concept 'sociaal kapitaal' binnen de sociale wetenschappen veelvuldig gebruikt. Het concept 'sociaal kapitaal' is al ouder en stamt uit de negentiende eeuw. Het idee dat betrokkenheid en participatie in groepen een positief effect kan hebben voor individuen en gemeenschappen dateert uit de tijd van Durkheim (1984 [1893]) en Marx (1967 [1894]). Durkheim legde de nadruk vooral op het groepsleven als hulpmiddel tegen anomie en zichzelf te gronde richten. En Marx maakte het onderscheid tussen een gefragmenteerde klasse en een gemobiliseerde en effectieve klasse die een klasse voor zichzelf kan bereiken door betrokkenheid en participatie.

De eerste systematische analyse van sociaal kapitaal is gedaan door Bourdieu (1985). Hij maakt duidelijk dat sociaal kapitaal op te delen is in twee elementen: ten eerste de sociale relaties zelf, wat mensen in de gelegenheid stelt een beroep te doen op hulpmiddelen van hun sociale contacten. En ten tweede het aantal en de kwaliteit van deze hulpgoederen. Coleman (1990) stelt dat sociale contacten met anderen een bijdrage leveren aan de vorming van kennis en kunde van een individu. Daarnaast stelt hij dat het collectief van sociale netwerken in een gemeenschap van waarde kan zijn voor het collectief van individuen die bij de gemeenschap betrokken zijn. Dit geeft aan dat de theorievorming van Coleman niet berust op een eenduidige definitie (Portes, 1998). Hij spreekt namelijk zowel van een effect van sociaal kapitaal op individueel niveau als van een effect van sociaal kapitaal op collectief niveau. En door deze tweeledige definitie zijn er twee stromingen in het hedendaagse onderzoeksveld van het sociaal kapitaal te onderscheiden. Het 'macroperspectief' waarin het in de samenleving aanwezige sociaal kapitaal bijdraagt aan de economische prestaties en aan het functioneren van instituties van de samenleving (Völker, 2004). En het 'microperspectief' waarin sociaal kapitaal als een aanvullende pool van hulptypen voor het individu gezien wordt, die helpen bij het bereiken van individuele doelen. En door te investeren in sociale netwerken worden er waardevolle hulpmiddelen gecreëerd (Lin, 2001). Ondanks de verschillende opvattingen van het concept sociaal kapitaal is er toch een eenduidige definitie van het sociaal kapitaal tot stand gekomen. Een significant aantal onderzoekers heeft namelijk de definitie 'hulptypen ingebed in sociale netwerken' onderschreven (Lin & Erickson 2008). Sociaal kapitaal staat voor de mogelijkheid van individuen om zich te verzekeren van hulptypen door het hebben van informele contacten in sociale netwerken of andere sociale structuren (Portes, 1998). In dit onderzoek is het microperspectief van het sociaal kapitaal het uitgangspunt. Er zal gekeken worden naar autochtone en allochtone ondernemers die als individueel doel het succesvol onderhouden van een onderneming hebben.

Het concept sociaal kapitaal bestaat uit een aantal elementen die met elkaar verbonden zijn. Lelieveldt (2004) onderscheidt twee dimensies van sociaal kapitaal, de dimensie structuur en attitude. De dimensie structuur refereert aan de mate waarin een individu ingebed is in sociale netwerken. Portes (1998) legt de nadruk op vrijwillige informele contacten als sociale netwerken. Moerbeek en Flap (2000) spreken over vrienden, familie en kennissen als informele contacten in het sociaal kapitaal. In dit onderzoek worden ook andere ondernemers als sociaal kapitaal gezien. De tweede dimensie van sociaal kapitaal die Lelieveldt (2004) onderscheidt is de dimensie attitude. Het belangrijkste kenmerk van de dimensie attitude is het vertrouwen in de sociale contacten. Putnam (1995), Fukuyama (1995, 1999) en Paxton (1999) hebben het vertrouwen in de medemens als onderdeel van het sociaal kapitaal op de onderzoeksagenda gezet. Op basis van een sociaal netwerk en wederzijds vertrouwen kunnen individuen familiere en buitenfamiliere

steun krijgen. Vervolgens is er alleen sprake van sociaal kapitaal als er uit deze sociale relaties ook daadwerkelijk hulptypen verkregen kunnen worden die nuttig kunnen zijn voor de 'productie' van bepaalde doelen (Bourdieu, 1985 & Flap, 2001). Hulptypen moeten worden gezien als processen; het zijn geen bronnen die je voor altijd bezit, maar waar toegang tot verkregen kan worden door het onderhouden van informele sociale contacten (Lin, 2001).

2.1.1 Sociaal kapitaal & ondernemerschap

Het concept sociaal kapitaal is veel gebruikt in onderzoek naar het verkrijgen van een baan (Erickson, 2001; Flap, 2001; Moerbeek & Flap, 2008). De gedachte erachter is dat iemand die veel en goede banden heeft met anderen verdeeld over de banenmarkt een grotere kans heeft op het kennen van een wel geplaatst persoon die kan helpen een bepaalde positie te verkrijgen (Lin & Erickson, 2008). Sociaal kapitaal kan voor ondernemers handig zijn om makkelijk aan een startkapitaal te komen of om personeel te krijgen (Sanders & Nee, 1996). Vooral allochtone ondernemers maken veel gebruik van sociaal kapitaal (Menzies et al., 2000; EIM, 2004:45) in vergelijking met autochtone ondernemers. In het werk van Aldrich & Waldinger (1990) wordt het belang van de sociale netwerken voor allochtone ondernemers al benadrukt. Zo diende *Ethnic Entrepreneurs* van Aldrich & Waldinger (1990) lange tijd als hét klassieke theoretische werk over het allochtoon ondernemerschap. Allochtone ondernemers die toegang hebben tot sociale netwerken hebben een voorsprong op allochtone ondernemers die geen toegang hebben tot deze netwerken. Dit sluit aan bij de theoretische traditie van het 'sociaal kapitaal'; door te investeren in de sociale netwerken kunnen de allochtone ondernemers zich verzekeren van toegang tot hulptypen.

Maar het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal is niet per definitie positief. Er kan ook sprake zijn van 'negatief sociaal kapitaal', een redelijk onderbelichte kant van het sociaal kapitaal. Eerder onderzoek heeft vooral het effect van 'negatief sociaal kapitaal' op de arbeidsmarkt onderzocht (Moerbeek, 2001; Moerbeek & Need, 2003). Het 'negatief sociaal kapitaal' wordt in deze onderzoeken gevormd door het hebben van negatieve relaties; vijandschappen. Völker en Flap (2009) stellen dat sociale relaties soms meer een last kunnen zijn dan dat ze een voordeel opleveren. Dit onderzoek levert ook een bijdrage aan de literatuur van het 'negatief sociaal kapitaal'. Maar in dit onderzoek wordt het 'negatief sociaal kapitaal' niet gevormd door negatieve relaties, maar door de lage kwaliteit van de hulptypen van de sociale contacten. De hulptypen uit het sociaal kapitaal kunnen van een lage kwaliteit zijn omdat er binnen het netwerk te weinig kennis van zaken aanwezig is over het ondernemerschap (Van den Tillaart & Poutsma, 1998). Sociale contacten kunnen in eerste instantie helpen met de onderneming, maar door de lage kwaliteit van de hulptypen kunnen ondernemers op lange termijn hier nadelige gevolgen van ondervinden (Gargiulo & Benassi, 2000). Voor ondernemers leidt het gebruik van enkel hulptypen uit het sociaal kapitaal tot meer opheffingen (Rusinovic, 2007) en minder succes (van der Weerd, 2001) dan het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. In andere onderzoeken wordt het gebruik van hulptypen voor ondernemerschap uit sociaal kapitaal ook als negatief gezien omdat er gesteld wordt dat het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal concurrerend is met het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties (van der Weerd, 2001; Lievense, 2006; Oude Groeniger, 2008). De veronderstelling is dat ondernemers die hulptypen uit het sociaal kapitaal verkrijgen minder snel verder zoeken naar hulptypen uit bijvoorbeeld hulpinstanties, ook al blijkt de kwaliteit van de hulptypen voor ondernemerschap uit het sociaal kapitaal laag te zijn.

Anderzijds tonen de resultaten van Rusinovic (2007) aan dat er ook sprake kan zijn van een aanvullend effect van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Maar er is in deze onderzoeken niet getoetst of er een concurrerend of een aanvullend effect is van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. In dit onderzoek zal het effect van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties wel getoetst worden. Vervolgens zal er gekeken worden of er een verschil is in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers. Ten slotte zal er bekeken worden of het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal een verklaring biedt voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Deze verwachting is gebaseerd op het resultaat uit eerder onderzoek waaruit blijkt dat allochtone ondernemers meer op de eigen groep gericht zijn, ze een argwaan richting de hulpinstanties en de overheid hebben, en slecht op de hoogte van de regelgeving zijn (Lieveense, 2006). Dientengevolge maken zij ook meer gebruik van enkel hulptypen uit het sociaal kapitaal dan autochtone ondernemers (van den Tillaart, 2001 & 2007; EIM, 2004:45, 46).

Sociaal kapitaalhypothese 1:

Naarmate ondernemers meer gebruik maken van hulptypen uit het sociaal kapitaal, des te minder gebruik zullen zij maken van hulptypen uit hulpinstanties.

Sociaal kapitaalhypothese 2:

Allochtone ondernemers maken minder gebruik van hulptypen uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers.

Sociaal kapitaalhypothese 3:

Het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties zal ten dele verklaard worden door het effect van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

2.2 Kansenstructuur

Rath en Kloosterman (2001) stellen in de 'mixed embeddedness' theorie dat er naast de persoonlijke kenmerken van de ondernemers zelf, ook gekeken moet worden naar kansenstructuur van de ondernemers; de maatschappelijke factoren die de gelegenheid bieden om een onderneming te starten en draaiende te houden (Kumcu, 2000). Deze kansenstructuur wordt gevormd door de situatie of de context waarin de ondernemer zich bevindt, die bestaat uit de sociaal-economische en politiek institutionele context. Ten eerste stellen Rath en Kloosterman (2001) dat de sociaal-economische context invloed heeft op de kans van zowel autochtone als allochtone ondernemers om toe te treden tot de markt. De openingen in de kansenstructuur die ervoor zorgen dat ondernemers kunnen toe treden op de markt kunnen ontstaan door het overnemen van bestaande ondernemingen; de zogenaamde vacancy chain. Plaatsen aan de onderkant van de markt vallen open omdat de oude ondernemers naar een hogere sport van de kansenstructuur klimmen of het ondernemerschap helemaal de rug toekeren (Kloosterman et al., 1999). Vervolgens kunnen ondernemers toe treden tot de markt als ze toegang krijgen tot de bedrijvigheid. De mogelijkheid om toegang te krijgen tot de bedrijvigheid wordt te eerste bepaald door de concurrentie. Als de concurrentie te groot is, krijgt een nieuwe ondernemer niet de kans om klanten te winnen. Ten slotte kan een ondernemer toegang krijgen tot de bedrijvigheid als deze genoeg middelen tot zijn beschikking heeft om aan het hoge niveau van arbeidsmarktregulering te voldoen. Deze regels zorgen ervoor dat de kosten om toe te treden op de markt stijgen. Dit onderzoek richt zich op al bestaande ondernemingen in Rotterdam, de ondernemers zijn dus al togetreden tot de markt. Door het onderzoek uit te voeren onder bestaande ondernemers in één stad in plaats van in meerdere steden is de sociaal-economische context voor alle ondernemers in het onderzoek hetzelfde. Ten tweede wordt er binnen de politiek institutionele context gesteld dat de rol van de overheid van belang is voor de vorming van de kansenstructuur van de ondernemers. De overheid reguleert op landelijk en stedelijk niveau onder andere de arbeidsmarkt en de sociale voorzieningen, en deze factoren zijn van invloed op de kansenstructuur van de ondernemers (Rath & Kloosterman, 2001). Van belang is om de regulering vanuit de overheid niet alleen als beperkend te zien, maar ook als een mogelijkheid voor ondernemers. Door middel van bijvoorbeeld subsidies en microkredietprogramma's beïnvloedt de overheid de kansenstructuur van de ondernemers op een positieve manier (Rath, 2002). In dit onderzoek wordt er gekeken naar de regulering van de politiek institutionele context die zich richt op bepaalde wijken in Rotterdam. De politiek institutionele context is dus wel verschillend voor de ondernemers in dit onderzoek.

2.2.1 Extra hulp vanuit de gemeente

De afgelopen jaren zijn er ter stimulering van het ondernemerschap in de krachtwijken veel projecten en initiatieven gestart om de kansenstructuur van de allochtone ondernemers te verbeteren. Dit is gedaan door meer ondersteuning te bieden en stimuleringsmaatregelen in te stellen, specifiek gericht op allochtone ondernemers (van der Weerd, 2001; Hospers, 2004; van den Tillaart, 2007). Maar er wordt weinig gebruik gemaakt van de stimuleringsmaatregelen door allochtone ondernemers (Hospers, 2004). Uit interviews met allochtone ondernemers is gebleken dat veel initiatieven om hen op de hoogte te stellen van hulpinstanties hen niet bereikt hebben (Lieveense, 2006; Oude Groeniger, 2008). Hierdoor blijft er een verschil bestaan in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers. Door de overvloed van instanties en regelingen zien allochtone ondernemers vaak de bomen door het bos niet meer

en maken ze maar weinig gebruik van de beschikbare voorzieningen (Hospers, 2004). Om verdere vooruitgang te boeken in de ontwikkeling van het allochtoon ondernemerschap, zijn niet alleen (nieuwe) initiatieven nodig, maar is er ook coördinatie en afstemming van deze initiatieven nodig (van den Tillaart, 2007). Een gemeente kan daarom volgens Hospers (2004) beter beginnen met een duidelijk en adequaat pakket aan ondernemersvoorzieningen te ontwikkelen, niet specifiek gericht op allochtone ondernemers, waardoor het gemakkelijker wordt gebruik te maken van hulptypen uit hulpinstanties. De aanname is dat de gemeente een belangrijke invloed heeft op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties door ondernemers. In navolging van succesvolle voorbeelden in Utrecht (Lombok) (Hospers, 2004) en Amsterdam (Zuidoost) (van der Weerd, 2001) is het ook van belang wijkgericht te werk te gaan, hoe concreter de hulp, des te beter. Op basis hiervan is de verwachting dat ondernemers gevestigd in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente (gericht op zowel autochtone als allochtone ondernemers), meer gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties dan ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente. Zowel van de algemeen toegankelijke hulpinstanties als van de wijkspecifieke hulpinstanties die de extra hulp vanuit de gemeente ter stimulering van het ondernemerschap bieden. Ook is de verwachting dat het verschil in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers ten dele verklaard wordt door het krijgen van extra hulp vanuit de gemeente ter stimulering van het ondernemerschap in de wijk. Dit omdat allochtone ondernemers vaak denken dat hun probleem niet serieus genomen wordt als er sprake is van een slechte coördinatie van initiatieven ter stimulering van het ondernemerschap (van den Tillaart, 2007). Als deze allochtone ondernemers goed gecoördineerde extra hulp vanuit de gemeente krijgen wordt er verwacht dat allochtone ondernemers meer gebruik zullen maken van hulpmiddelen uit hulpinstanties en het verschil in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers kleiner wordt.

Gemeentehulphypothese 1:

Als ondernemers in een wijk gevestigd zitten met extra hulp vanuit de gemeente, zullen zij eerder gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties.

Gemeentehulphypothese 2:

Het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties zal ten dele verklaard worden door het effect van het krijgen van extra hulp vanuit de gemeente ter stimulering van het ondernemerschap in de wijk op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

2.2.2 Vrijblijvende hulpinstantie in de wijk

Een andere belangrijke factor voor de verbetering van de kansenstructuur van ondernemers, naast de extra hulp vanuit de gemeente, is de hulp van een vrijblijvende sleutelfiguur of hulpinstantie gevestigd in de wijk (Hospers, 2004). Een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk kan ten eerste de samenwerking tussen autochtone en allochtone ondernemers in de wijk versterken, waardoor de aantrekkelijkheid van het winkelgebied vergroot wordt (van der Weerd, 2001). Ten tweede kan een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk de ondernemers actief en vrijblijvend ondersteunen en doorsturen naar andere hulpinstanties. Het stimuleren van de ondernemers om gebruik te maken van hulptypen uit hulpinstanties is een belangrijke taak van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk. Op basis hiervan is de verwachting dat de ondernemers gevestigd in een wijk met een vrijblijvende hulpinstantie meer gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties dan

ondernemers in een wijk zonder een vrijblijvende hulpinstantie. Zowel voor de algemeen toegankelijke hulpinstanties als van de wijkspecifieke vrijblijvende hulpinstantie. Verder wordt er ook verwacht dat een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk het verschil in gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers ten dele kan verklaren omdat juist de allochtone ondernemers overtuiging nodig hebben van het belang van het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

Wijkhulpinstantiehypothese 1:

Als ondernemers in een wijk gevestigd zitten met een vrijblijvende hulpinstantie, zullen zij eerder gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties.

Wijkhulpinstantiehypothese 2:

Het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties zal ten dele verklaard worden door het effect van het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

2.3 Alternatieve verklaringen voor het gebruik van hulpinstanties

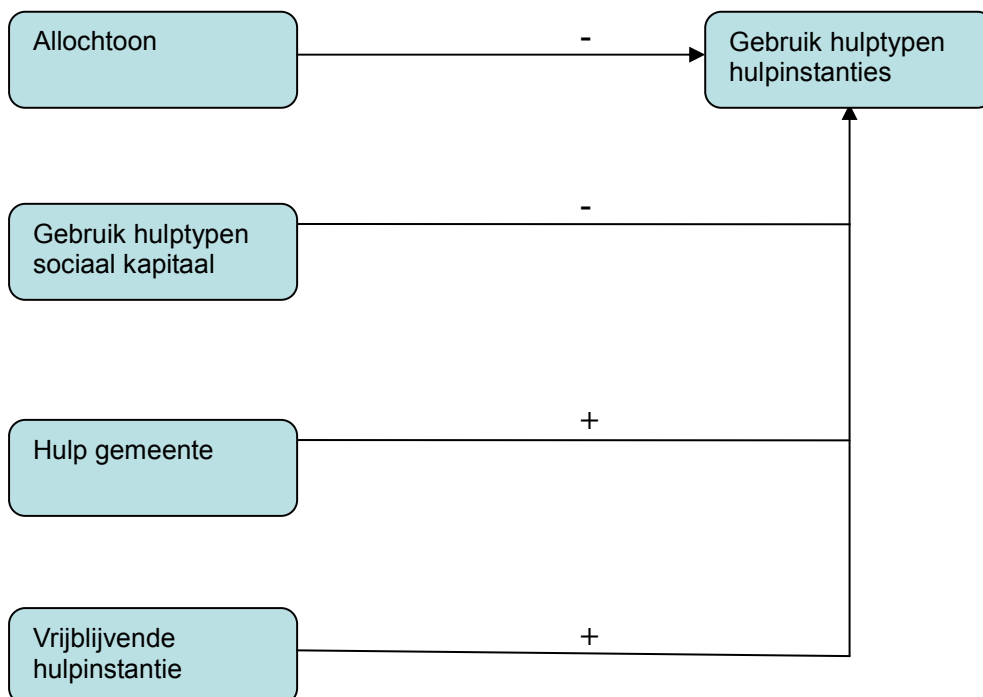
De eventuele effecten van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal en de wijkinitiatieven op het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties worden gecontroleerd voor enkele belangrijke alternatieve verklaringen. In de literatuur wordt aangegeven dat deze ook een verklaring kunnen bieden voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. De variabelen waarvoor de eventueel gevonden effecten gecontroleerd worden zijn enerzijds de persoonlijke factoren: het bezit van sociaal kapitaal, het vertrouwen in de sociale omgeving, het vertrouwen in de gemeente, de bekendheid met hulpinstanties en de bereikbaarheid van de hulpinstanties. Anderzijds wordt er gecontroleerd voor de persoonlijke achtergrondkenmerken: leeftijd, geslacht en het menselijk kapitaal (opleiding, certificaten, ervaring en vestigingsjaren). Er zal voor elk van deze belangrijke controlevariabelen kort uitgelegd worden waarom er verwacht wordt dat deze variabele het effect van de onafhankelijke variabelen op het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties ten dele weg kan verklaren.

Ten eerste zijn de toegang tot hulptypen (hier: bezit sociaal kapitaal) en het vertrouwen in de sociale omgeving belangrijke kenmerken van het sociaal kapitaal (Flap, 2001; Putnam, 1995). Er wordt verwacht dat het effect van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties ten dele verklaard wordt door het bezit van sociaal kapitaal en het vertrouwen in de sociale contacten. De assumptie hierbij is dat ondernemers die meer sociaal kapitaal bezitten en meer vertrouwen hebben in hun sociale contacten, ook meer gebruik zullen maken van hulptypen uit het sociaal kapitaal. Ten tweede wordt er een effect verwacht van het vertrouwen van de ondernemer in de gemeente op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Een aantal van de hulpinstanties zijn diensten vanuit de gemeente. Allochtone ondernemers hebben minder vertrouwen in de gemeente dan autochtone ondernemers (Lieveense, 2006). Op basis hiervan wordt er ook een verklarend effect verwacht van het vertrouwen in de

gemeente op het verschil in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers. Ten derde blijken allochtone ondernemers minder goed op de hoogte te zijn van het bestaan van hulpinstanties en de mogelijkheden rondom voorlichting en advies (EIM, 2004: 66) dan autochtone ondernemers. Op basis hiervan wordt er een effect verwacht van de bekendheid van de hulpinstanties op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties en het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Ten vierde zijn de hulpinstanties ook slechter bereikbaar voor allochtone ondernemers dan voor autochtone ondernemers. Ondernemers moeten wel weten waar de hulpinstanties gevestigd zijn, om een hulpinstantie te kunnen bereiken. En het informatie-zoekgedrag van allochtone ondernemers verschilt daarin van autochtone ondernemers (Van den Tillaart en Poutsma, 1998). Allochtone ondernemers blijken minder snel zelf op te zoeken hoe ze de hulpinstanties kunnen bereiken. Vervolgens is volgens Van den Tillaart (2007) de dienstverlening van de hulpinstanties ook minder goed afgestemd op de allochtone ondernemers dan op de autochtone ondernemers. Zo blijkt het taalprobleem voor de eerste generatie nog steeds een hardnekkige drempel voor het inschakelen van hulpinstanties (Van den Tillaart en Poutsma, 1998). Op basis hiervan wordt er ook een effect verwacht van de bereikbaarheid van de hulpinstanties op gebruik van hulptypen uit hulpinstanties en het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Ten slotte wordt er ook gecontroleerd voor het menselijk kapitaal van de ondernemers; de kennis, vaardigheden en persoonlijke mogelijkheden van een individu. Dit menselijk kapitaal wordt opgedaan door opleiding en ervaring (Becker, 1964 & Sullivan, 2003). Mertens (2008) stelt dat een deel van het menselijk kapitaal ook gevormd wordt door de kennis van de wetgeving en de normen. De assumptie op basis hiervan is dat ondernemers met minder menselijk kapitaal ook minder gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties. Ook wordt er een effect verwacht van het menselijk kapitaal op het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers. Allochtone ondernemers investeren minder in menselijk kapitaal en hebben vaak ook een tekort aan menselijk kapitaal (van de Cruyce, 2005, Mertens, 2008). Concreet wordt er in dit onderzoek gecontroleerd voor het effect van opleiding, het hebben van certificaten, ervaring en het aantal vestigingsjaren op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties en het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

2.4 Conceptueel model

In onderstaand model wordt het conceptueel model van dit onderzoek weergegeven is. Ten eerste is er een negatief verband aangegeven voor allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Naar verwachting gebruiken zij minder hulptypen uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers. Ten tweede wordt er ook een negatief concurrerend effect verwacht van het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Vervolgens wordt er een positief effect verwacht van de wijkinitiatieven; het hebben van extra hulp vanuit de gemeente in een wijk en het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk, op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Ten slotte wordt het verwachte effect van het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties ten dele verklaard door de controlevariabelen; het bezit van sociaal kapitaal en het vertrouwen in de sociale omgeving. Naarmate men meer sociaal kapitaal bezit en meer vertrouwen heeft in de sociale omgeving, zal men eerder sociaal kapitaal gebruiken. De verwachte effecten van de wijkinitiatieven op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties worden naar verwachting ten dele verklaard door de controlevariabelen bekendheid, bereikbaarheid, het vertrouwen in de gemeente en de persoonlijke achtergrondkenmerken.

2.5 Verschil in gebruik van hulptypen

Uit eerdere onderzoeken is gebleken dat er per hulptype verschillende redenen zijn voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van de hulpinstanties. Maar er is niet eerder getoetst of de verwachte effecten van het gebruik van sociaal kapitaal en de wijkinitiatieven op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties ook gelden voor elk hulptype apart en in hoeverre de effecten van het gebruik van sociaal kapitaal en de wijkinitiatieven het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpinstanties voor elk hulptype apart kunnen verklaren. De verwachting is dat ook per hulptype allochtone ondernemers minder gebruik maken van de hulpinstanties dan autochtone ondernemers. Maar dit verschil kan groter zijn voor bijvoorbeeld het krijgen van financiering uit de hulpinstanties dan voor het verkrijgen van informatie. In dit onderzoek zal explorierend gekeken worden of de verwachte effecten van het gebruik van sociaal kapitaal en de wijkinitiatieven op het gebruik van hulpinstanties ook per hulptype bestaan en in hoeverre deze effecten het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpinstanties voor elk hulptype apart kunnen verklaren. Hieronder zal worden besproken waarom het verschil in het gebruik van hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers ook verwacht wordt per hulptype; advies over bedrijfsvoering, financiering, informatie over de branche en personeel.

Advies over de bedrijfsvoering verkrijgen de meeste allochtone ondernemers uit hun sociale netwerken en nauwelijks uit de hulpinstanties (EIM, 2004: 37; Rusinovic, 2007). Allochtone ondernemers blijken ontevreden te zijn over de hulpinstanties als zij daar advies hebben geprobeerd te verkrijgen (Rusinovic, 2007) en maken naar verwachting minder gebruik van advies uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers. De informatie sluit niet aan op de behoeften en de allochtone ondernemers hebben het gevoel niet serieus genomen te worden als zij om advies komen vragen.

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat allochtone ondernemers minder vaak dan autochtone ondernemers gebruik maken van financiële hulpinstanties voor de financiering van de onderneming (Wolff & Rath, 2000; Rusinovic, 2007). Dit komt doordat allochtone ondernemers minder vaak dan autochtone ondernemers een eigendom, zoals een huis, kunnen inzetten als onderpand voor de lening (Flap, Kumcu & Bulder, 2000; EIM, 2004: 41). Ook kiezen allochtone ondernemers vaker dan autochtone ondernemers voor branches met weinig groeimogelijkheden, hebben ze onvoldoende kennis over de branches, en een minder goed uitgewerkt ondernemersplan dat leidt tot een afwijzing van een aanvraag tot financiering bij hulpinstanties (Flap, Kumcu & Bulder, 2000). Ten slotte zijn startende allochtone ondernemers vaak jonger dan startende autochtone ondernemers, waardoor zij gemiddeld over minder eigen startkapitaal beschikken dan autochtone ondernemers, wat meer risico geeft voor de bank (EIM, 2004; 41; van den Tillaart, 2007).

Vervolgens verkrijgen ook de meeste allochtone ondernemers de informatie over de branche uit hun sociale netwerk (EIM, 2004: 39). De allochtone ondernemers richten zich op hun eigen kleine klantenkring en hanteren geen 'break-out-strategieën', om klanten van buiten hun klantenkring aan te trekken. Door deze focus op de eigen groep, zijn allochtone ondernemers erg kwetsbaar. Autochtone ondernemers proberen zich wel te richten op klanten van buiten de klantenkring en passen meer marketingstrategieën toe (EIM, 2004:39).

Het personeel ten slotte werven allochtone ondernemers ook vaker binnen hun sociale netwerk dan autochtone ondernemers (Rusinovic, 2007). De voornaamste reden hiervoor is dat allochtone ondernemers personeel uit de eigen sociale kring meer vertrouwen dan personeel van de uitzendbureaus en andere hulpinstanties.

3) Data en operationaliseringen

Het doel van dit onderzoek is om het verschil in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen allochtone en autochtone ondernemers te verklaren door enerzijds het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal en anderzijds de kansenstructuur van de ondernemers. Om de eerder opgestelde hypothesen te kunnen toetsen zijn er zowel allochtone als autochtone ondernemers ondervraagd in verschillende wijken in Rotterdam.

3.1 Onderzoeksopzet

Er is voor Rotterdam gekozen op basis van een aantal factoren. Ten eerste wordt Rotterdam in verschillende onderzoeken samen met Den Haag, Amsterdam en Utrecht aangewezen als een van de vier steden met het grootste percentage allochtone ondernemers (EIM; Monitor Nieuw Ondernemerschap (2006) en EIM; Monitor Etnisch Ondernemerschap (2004)). Ten tweede ligt de focus van dit onderzoek op ondernemerschap in de krachtwijken, waar de landelijke overheid de mogelijkheden van ondernemerschap wil vergroten om de leefbaarheid, veiligheid en economische ontwikkeling te verhogen (VROM; Actieplan Krachtwijken, 2007). Uit de 'Monitor Ondernemerschap 40 wijken' (EIM; 2009) blijkt dat in de krachtwijken van Amsterdam en Rotterdam de meeste ondernemers zitten. Ten derde richt dit onderzoek zich op Rotterdam omdat eerdere onderzoeken naar het gebruik van hulpinstanties door allochtone en autochtone ondernemers zich niet specifiek gericht hebben op de Rotterdamse wijken (van der Weerd, 2001, Hospers 2004, Lievense 2006 & Oude Groeniger 2008). Er is in 2009 wel een evaluatie van de kansenzones in Rotterdam uitgevoerd door het NICIS. Maar het succes van de ondernemers in deze kansenzones is in deze evaluatie slechts een van de velen doelstellingen. En men heeft ook niet gekeken naar het verschil in het succes tussen autochtone en allochtone ondernemers, en naar de verwachte oorzaken daarvan; onder andere het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Ten slotte is er voor Rotterdam gekozen vanwege de interesse naar het (allochtoon) ondernemerschap in de Rotterdam vanuit het Onderzoek en Adviesbureau Labyrinth. In samenwerking met het Onderzoek en Adviesbureau Labyrinth is deze afstudeerscriptie tot stand gekomen.

Om het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties te verklaren wordt er in dit onderzoek enerzijds gekeken naar het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal en anderzijds naar de kansenstructuur van de ondernemers. In dit onderzoek wordt het effect van twee verschillende wijkinitiatieven ter stimulering van het ondernemerschap en ter verbetering van de kansenstructuur getoetst op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties en het verschil hierin tussen autochtone en allochtone ondernemers. Het eerste wijkinitiatief dat getoetst wordt is de extra hulp vanuit de gemeente ter stimulering van het ondernemerschap in een wijk. Op basis van eerdere onderzoeken (van der Weerd, 2001 & Hospers, 2004) is de verwachting dat extra hulp vanuit de gemeente ter stimulering van het ondernemerschap, ontwikkeld vanuit een algemeen pakket aan ondernemersvoorzieningen (zowel voor autochtone als voor allochtone ondernemers) en concreet is in opzet (zich richt op wijkniveau), het verschil in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers verkleint. Het tweede wijkinitiatief dat getoetst wordt is het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk. De verwachting is dat een vrijblijvende hulpinstantie, die gevestigd is in de wijk en actief hulp kan bieden aan de ondernemers in de wijk het verschil in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers verkleint. Op basis van deze twee wijkinitiatieven zijn de volgende drie wijken in

Rotterdam geselecteerd; Kralingen-West, Afrikaanderwijk en het winkelgebied Boulevard-Zuid, dat in de wijken Bloemhof en Hillesluis ligt. De winkelgebieden in de Afrikaanderwijk en Boulevard-Zuid liggen in de kanszones en krijgen vanuit de gemeente extra hulp ter stimulering van het ondernemerschap in de wijk. Deze winkelgebieden worden vergeleken met het winkelgebied in Kralingen-West, dat niet in de kanszones valt en geen extra hulp vanuit de gemeente krijgt. Vervolgens heeft het winkelgebied Boulevard-Zuid sinds 4,5 jaar een actieve en vrijblijvende hulpinstantie die ondernemers ondersteunt bij het opstarten en in stand houden van een onderneming. Dit winkelgebied wordt vergeleken met de winkelgebieden in de Afrikaanderwijk en in Kralingen-West, waar geen vrijblijvende hulpinstanties gevestigd zit, wel hebben deze winkelgebieden winkeliersverenigingen die de ondernemers ondersteunen.

De algemeen toegankelijke landelijke hulpinstanties die volgens de overheid een belangrijke rol spelen in het ondersteunen van ondernemingen en die in wetenschappelijke onderzoeken worden gebruikt zijn de Kamer van Koophandel, de Belastingdienst, MKB-Nederland en de banken (Actieplan Krachtwijken, 2007: Tillaart, 2007: Oude Groeniger, 2008). De algemeen toegankelijke plaatselijke hulpinstanties in Rotterdam zijn het Regionaal Bureau Zelfstandigen en Woonstad Rotterdam. Het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam (OBR), de Ondernemersbalie, de Scholingswinkel en de winkeliersverenigingen zijn niet algemeen toegankelijk en zijn wijkspecifieke hulpinstanties. Het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam en de Ondernemersbalie zijn de hulpinstanties die vanuit de gemeente extra hulp ter stimulering van het ondernemerschap in Boulevard-Zuid en de Afrikaanderwijk geven. En de Scholingswinkel is de vrijblijvende hulpinstantie die de ondernemers ondersteunt bij het starten en in stand houden van een onderneming in Boulevard-Zuid. Hieronder zal er eerst een beschrijving gegeven worden van de verschillende geselecteerde wijkinitiatieven (extra hulp vanuit de gemeente en een vrijblijvende hulpinstantie). En vervolgens zal er van alle drie de wijken een korte beschrijving gegeven worden om een goed beeld te krijgen van de verschillende wijken waarin de ondernemers die bevraagd zijn gevestigd zitten.

Extra hulp vanuit de gemeente

In 2005 is er naar aanleiding van een zeer negatief resultaat van een tevredenheidsonderzoek onder de bewoners in Rotterdam-Zuid, het Pact op Zuid opgesteld (www.pactopzuid.info). Dit is een uniek samenwerkingsverband tussen woningcorporaties, deelgemeenten in Rotterdam-Zuid en de gemeente Rotterdam. Het doel van dit project is om de sociale, economische en fysieke kwaliteiten van Rotterdam-Zuid te vergoten. Het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam is verantwoordelijk voor de economische pijler van het Pact op Zuid. Om de economische pijler in Rotterdam-Zuid sterker te maken zijn er door het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam kanszones ingesteld (www.obr.rotterdam.nl). Het doel van deze kanszones is het (re)vitaliseren van de wijken door economische impulsen (NICIS, 2009). Dit gebeurt door de instelling van fiscale maatregelen en subsidies voor ondernemers, en het vereenvoudigen van de vergunningverlening voor ondernemers in de wijken die in de kanszones vallen. Ook is de fysieke bereikbaarheid van hulpinstanties getracht beter te maken door een Ondernemersbalie in Rotterdam-Zuid te plaatsen. De Ondernemersbalie heeft als doelstelling om in heel Rotterdam-Zuid ondernemers te stimuleren en te ondersteunen. Voor aanvullende informatie is er gebeld met het OntwikkelingsBedrijf Rotterdam, maar deze verwees voor vragen over de praktische uitvoering van het economische beleid van het Pact op Zuid naar de Ondernemersbalie. Dientengevolge is er een bezoek gebracht aan de Ondernemersbalie en is er gesproken met meerdere medewerkers van de Ondernemersbalie. Er blijkt geen specifiek beleid te zijn voor

het stimuleren van allochtone ondernemers of voor andere groepen. De Ondernemersbalie is bezig een pakket te ontwikkelen waar niemand buiten valt. Om de (toekomstige) ondernemers te bereiken sluiten zij zich bijvoorbeeld aan bij informatiebijeenkomsten en kraampjes in de wijken. De Ondernemersbalie is hét centrale aanspreekpunt voor ondernemers en deze kan zowel startende als gevestigde ondernemers doorsturen naar andere hulpinstanties. Om dit proces makkelijker te maken, zitten alle hulpinstanties in hetzelfde gebouw gevestigd als de Ondernemersbalie, namelijk in het Ondernemershuis-Zuid (www.ondernemerswinkel.rotterdam.nl). In dit onderzoek wordt er een onderscheid gemaakt tussen de ondernemers in buurten met extra hulp vanuit de gemeente (Boulevard-Zuid de Afrikaanderwijk) en de ondernemers in de buurt zonder extra hulp vanuit de gemeente (Kralingen-West).

Vrijblijvende hulpinstantie

In het winkelgebied Boulevard-Zuid zit een Scholingswinkel¹ gevestigd, die de ondernemers actief en vrijblijvend ondersteunt. De ondernemers hoeven geen lidgeld te betalen en zitten dus nergens aan vast. De Scholingswinkel is een initiatief van onder andere het Albeda College en deze werken ook actief samen. De doelstelling van de Scholingswinkel is het professionaliseren van de ondernemers in het winkelgebied Boulevard-Zuid (Limborgh, 2006). Dit proberen zij te bewerkstelligen door ondernemers en werknemers in het winkelgebied te scholen middels verschillende cursussen en trainingen, en door het genereren van stageplekken, waardoor de studenten leren uit de praktijk en de ondernemers weer leren van de studenten. De studenten ontwerpen folders voor de ondernemers, helpen de ondernemers met het inrichten van etalageruiten, met de financiën en met de marketing. De Scholingswinkel helpt de ondernemers in het winkelgebied ook in het bereiken van andere hulpinstanties en het aanvragen van subsidies. De Scholingswinkel biedt hulp aan zowel de autochtone als de allochtone ondernemers in het winkelgebied.

In Kralingen-West en de Afrikaanderwijk zijn er winkeliersverenigingen² die tegen betaling van lidgeld informatie over de buurt, advies over het ondernemen en ondersteuning geven in samenwerking met de winkelstraatmanager. De winkelstraatmanagers hebben contact met de voorzitters van de winkeliersverenigingen en helpen deze verenigingen bij de ruimtelijke inrichting van het winkelgebied en de communicatie met de gemeentelijke instanties. De grootste verschillen tussen de winkeliersverenigingen en de Scholingswinkel zijn ten eerste dat de hulp vanuit de Scholingswinkel vrijblijvend is, terwijl voor de hulp vanuit de winkeliersverenigingen lidgeld betaald moet worden. Ten tweede is het ondersteunen van de ondernemers de hoofdtaak van de Scholingswinkel, terwijl de bestuursleden van de winkeliersverenigingen dit moeten doen naast het werk en de tijd die ze in hun eigen onderneming moeten steken. Dit betekent dat de Scholingswinkel meer intensieve en actieve hulp kan bieden en meer tijd kan steken in het opbouwen met een vertrouwensrelatie met de ondernemers. In dit onderzoek wordt er dan ook een onderscheid tussen de ondernemers in buurten zonder de Scholingswinkel (Kralingen West en de Afrikaanderwijk) en de ondernemers in de buurt met de Scholingswinkel (Boulevard-Zuid).

¹ Contactpersoon Scholingswinkel: Dhr Knol.

² Contactpersonen winkeliersverenigingen: Kralingen-West, Dhr van Thiel; Afrikaanderwijk Dhr van den Burght.

In tabel 3.1 zijn zowel de algemeen toegankelijke hulpinstanties als de onderscheiden wijkinitiatieven (extra hulp vanuit de gemeente en vrijblijvende hulpinstantie) weergegeven.

Tabel 3.1: Algemene hulpinstanties en wijkinitiatieven

Algemene hulpinstanties	Extra hulp vanuit de gemeente	Vrijblijvende hulpinstantie in wijk
Kamer van Koophandel	Ondernemersbalie	Scholingswinkel
Banken	Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam	
Belastingdienst		
MKB-Nederland		
Regionaal Bureau Zelfstandigen		
Woonstad Rotterdam		

Hieronder zal er een korte beschrijving gegeven worden van alle drie de wijken, om een goed beeld te krijgen van de omgeving waarin de ondernemers die bevroegd zijn gevestigd zitten. De informatie over de wijken is op drie manieren verkregen. Ten eerste via de websites van de betreffende deelgemeenten. Ten tweede door interviews met de voorzitters van de winkeliersverenigingen en de contactpersoon van de Scholingswinkel. Ten slotte is er ook informatie verkregen uit de gesprekken met de bevroegde ondernemers in de winkelgebieden.

Afrikaanderwijk

De Afrikaanderwijk ligt in de deelgemeente Feijenoord en is van oorsprong ontstaan om de havenarbeiders te vestigen rond 1900. In de jaren zeventig hebben er zich ook migrantenarbeiders gevestigd, aangetrokken om in de havens te werken. De Afrikaanderwijk is nu een internationale wijk met veel nationaliteiten (www.feijenoord.rotterdam.nl). In 2007 is de Afrikaanderwijk aangewezen als krachtwijk (VROM, 2007) omdat er sprake is van een hoge werkloosheid en veel taalachterstanden. Ook trekken de midden en hoge inkomens weg uit de buurt en ligt de tevredenheid onder de bewoners erg laag. Het winkelgebied 'Afrikaanderdriehoek' en het Afrikaanderplein vormen de kern van de wijk. Het winkelgebied kent een winkeliersvereniging (winkeliersvereniging de Afrikaanderdriehoek), maar er zijn maar weinig ondernemers lid van deze vereniging, slechts 25 van de ongeveer 60 gevestigde ondernemers. Er is ook weinig contact tussen de leden en niet-leden, waardoor het lastig is het winkelgebied te moderniseren. De ondernemers ervaren ook een teruglopend aantal klanten, alleen op marktdagen lopen er nog redelijk wat mensen langs.

Boulevard-Zuid

Het winkelgebied Boulevard-Zuid ligt tussen de wijken Bloemhof en Hillesluis ingeklemd, in de deelgemeente Feijenoord. De wijk Bloemhof kenmerkt zich door woonwijken die in hoog tempo zijn gebouwd om de havenarbeiders te vestigen. In Bloemhof zitten van oorsprong veel migrantenarbeiders gevestigd en kenmerkt zich nu door de velen nationaliteiten (www.feijenoord.rotterdam.nl). Ook Hillesluis kenmerkt zich door bewoners van veel nationaliteiten; veel autochtone Nederlanders zijn weggetrokken naar nieuwbouwwijken en daarvoor zijn vooral allochtone Nederlanders in de plaats gekomen (www.feijenoord.rotterdam.nl). Beide wijken zijn in 2007 aangewezen als krachtwijk (VROM, 2007) vanwege een hoge werkloosheid, veel taalachterstand en weinig openbare voorzieningen. Het winkelgebied Boulevard-Zuid ligt tussen deze twee wijken ingeklemd en bestaat al sinds de jaren 60, maar is in populariteit teruggelopen door de komst van een groot overdekt winkelcentrum aan het Zuidplein (Limborgh,

2006). Ook zijn de autochtone ondernemers geleidelijk aan weggetrokken en kenmerkt het winkelgebied zich door allochtone ondernemers. Sinds 2005 is er een Scholingswinkel gevestigd in dit winkelgebied, die de ondernemers in het winkelgebied ondersteunt en probeert het winkelgebied aantrekkelijker te maken. Het directe effect van de Scholingswinkel op de leefbaarheid en veiligheid in de wijk is nooit gemeten, maar er zijn wel minder leegstaande panden. De ondernemers zelf geven aan dat ze merken dat door de komst van de parkeermeters eventuele klanten ook minder rondkijken. Men kan het eerste halve uur parkeren voor .10 cent en daarna loopt het parkeergeld snel op. Hierdoor halen eventuele klanten alleen het hoognodige en hebben ze geen tijd meer om rond te kijken in andere winkels.

Kralingen-West

Kralingen is van oorsprong een gemeente in Zuid-Holland, die aan het eind van de 19de eeuw bij Rotterdam werd gevoegd. Het ligt momenteel in de deelgemeente Kralingen-Crooswijk. Kralingen is een wijk met een grote scheiding tussen Oost en West. Kralingen-Oost behoort tot een van de rijkste stukjes van Nederland. Kralingen-West daarentegen kenmerkt zich door sociale woningbouw, diefstal, drugsoverlast en jongerenoverlast (www.kc.rotterdam.nl). Kralingen-West is niet aangewezen als krachtwijk, maar is naar aanleiding van de lage score op de veiligheidsindex van Rotterdam wel een 'aandachtswijk' (www.kc.rotterdam.nl). Ook in Kralingen-West hebben ze last van de invoering van de parkeermeters, het aantal klanten is voor de meeste ondernemers drastisch teruggelopen. Er is in 2009 ook een grote parkeerplaats aangelegd met als doel het winkelgebied beter bereikbaar te maken. Maar de ondernemers geven aan dat het parkeergeld erg hoog ligt en dat door de plaatsing van de parkeerplaats (voor de winkels) de winkels minder zichtbaar en toegankelijk zijn voor fietsers en toevallige voorbijgangers.

3.2 Dataverzameling

De data voor dit onderzoek zijn op twee manieren verzameld. Ten eerste middels interviews met de voorzitters van de winkeliersverenigingen, de contactpersoon van de Scholingswinkel en contactpersonen van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam en de Ondernemersbalie. En ten tweede zijn er enquêtes afgenomen onder 40 allochtone en 20 autochtone ondernemers (in bijlage 1 is de volledige vragenlijst opgenomen). De enquêtes zijn face-to-face afgenomen bij de autochtone en allochtone ondernemers in de drie geselecteerde wijken, waardoor de kwaliteit en de betrouwbaarheid van de ingevulde vragenlijsten erg hoog is. Bij vragen van de kant van de ondernemer werd verdere toelichting gegeven. Zo kon er op worden toegezien dat de ondernemers de vragen goed begrepen en dat er niet veel vragen overgeslagen werden. De duur van een enquête varieerde van tien minuten tot twintig minuten. Het afnemen van de enquête duurde langer dan tien minuten als de ondernemers vragen over de enquête hadden of veel aanvullende informatie betreffende het onderwerp vertelden. Deze aanvullende informatie van een deel van de ondernemers heeft gezorgd voor een beter beeld van de verschillende winkelgebieden. In totaal zijn er 60 enquêtes afgenomen. Hieronder zal eerst de dataverzameling per winkelgebied besproken worden en vervolgens zal het mogelijke selectie-effect besproken worden.

Afrikaanderwijk

In de Afrikaanderwijk zijn er op aanraden van de voorzitter van de winkeliersvereniging 7 ondernemers niet benaderd, dit vanwege het vermoeden dat deze ondernemers het niet op prijs zouden stellen als er naar hun gang van zaken gevraagd zou worden. Er zijn 13 ondernemers wel benaderd, waarvan er 7 meegewerkt hebben. De ondernemers die niet mee wilden werken hadden geen interesse, spraken slecht Nederlands, hadden het te druk of snapte het nut van het onderzoek niet. Ook zijn er 2 ondernemingen niet benaderd omdat het daar telkens te druk was.

Boulevard-Zuid

In het winkelgebied Boulevard-Zuid is er contact gelegd met de allochtone en autochtone ondernemers samen met Dhr. Knol van de Scholingswinkel. Hij heeft aan de verschillende ondernemers gevraagd of ze mee wilden werken aan de enquête. Doordat de ondernemers hem kennen en hij altijd klaar staat voor deze ondernemers, was de bereidheid om mee te werken aan de enquête vrij hoog. Er zijn 30 enquêtes afgenomen in het winkelgebied, waarvan 20 allochtone ondernemers en 10 autochtone ondernemers. Er zijn in totaal 45 ondernemers samen met Dhr. Knol benaderd, maar sommige ondernemers hadden het te druk om mee te werken of de baas was meerdere keren niet aanwezig. Ook zijn er 11 ondernemingen overgeslagen omdat deze ondernemers geen Nederlands spreken.

Kralingen-West

In Kralingen West zijn er enquêtes afgenomen in winkelgebied 't Middelpunt. In Kralingen-West was het geen probleem om de winkels binnen te stappen en te vragen om medewerking met de enquête. Hierbij kon worden aangegeven dat het onderzoek gesteund wordt door de voorzitter van de winkeliersvereniging. Hier zijn 38 ondernemers benaderd, waarvan er 23 mee hebben gewerkt. De ondernemers die niet mee wilden werken hadden het te druk, snapte het nut van het onderzoek niet, spraken slecht Nederlands of de baas

was meerdere keren niet aanwezig. Er zijn 4 ondernemingen in het winkelgebied niet benaderd omdat het daar telkens te druk was.

Selectie-effect

Er zijn zoals bovenstaand besproken is verschillende redenen voor de non-respons. Ten eerste zijn sommige ondernemers niet benaderd vanwege een taalbarrière of omdat het te druk was in de winkel. Ook zijn bepaalde ondernemers niet benaderd op aanraden van de contactpersoon in het betreffende winkelgebied, terwijl andere ondernemers juist benaderd zijn op basis van de vertrouwensband tussen de ondernemer en de contactpersoon in het betreffende winkelgebied. De redenen voor de non-respons onder de ondernemers die wel zijn benaderd zijn: het te druk hebben, het nut van het onderzoek niet inzien, geen interesse hebben of slecht Nederlands spreken.

Door de taalbarrière konden er in alle drie de wijken allochtone ondernemers niet mee werken aan het onderzoek. Het gevolg van het niet benaderen van deze ondernemers is dat er een selectie-effect opgetreden kan zijn en dat er alleen allochtone ondernemers bevroegd zijn die waarschijnlijk eerder gebruik maken van de hulpinstanties. In eerdere onderzoeken is namelijk aangetoond dat de taalbarrière nog steeds een hardnekkige drempel is voor het inschakelen van hulpinstanties (Van den Tillaart en Poutsma 1998, Hospers, 2004 & Oude Groeniger, 2008). De allochtone ondernemers die niet benaderd zijn vanwege de taalbarrière zijn van verschillende herkomst, er is dus geen sprake van een selectie-effect op basis van de specifieke afkomst van de allochtone ondernemers, behalve het feit dat ze allochtoon zijn.

Op aanraden van de contactpersonen in de winkelgebieden zijn sommige ondernemers niet benaderd en andere ondernemers juist wel. Hierdoor kan er een selectie-effect ontstaan zijn en zijn waarschijnlijk juist de ondernemers benaderd die goede banden hebben met de contactpersonen in de winkelgebieden. De ondernemers met een slechtere band met de contactpersonen in de winkelgebieden zijn niet benaderd. Naar verwachting zullen de ondernemers met goede banden met de contactpersonen ook meer gebruik maken van hulpinstanties, gezien zij waarschijnlijk gebruik maken van de hulp die de lokale hulpinstanties (winkeliersverenigingen en de Scholingswinkel) te bieden hebben en dus al hulptypen uit een hulpinstantie gebruiken. Deze twee typen selectie-effecten kunnen het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties door allochtone ondernemers overschatten en de eventuele effecten van de wijkinitiatieven op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties overschatten. Echter, de non-respons is niet hoog en de overige redenen voor non-respons gelden niet voor een specifieke groep en veroorzaken geen selectie-effect. Op basis daarvan kunnen de resultaten naar verwachting wel gegeneraliseerd worden naar alle Rotterdamse ondernemers. Het onderzoek is alleen uitgevoerd onder ondernemers in Rotterdam om de sociaal-economische context constant te houden, waardoor de effecten van het gebruik van sociaal kapitaal en de wijkinitiatieven goed te meten zijn. Dit onderzoek biedt tevens een aanknopingspunt voor het ondernemerschap in Nederland, alleen staan de ondernemers in andere steden onder invloed van andere sociaal-economische processen.

3.3 Data

Op basis van bovenstaande dataverzameling is er een databestand gevormd met 60 ondernemers, waarvan 40 allochtone ondernemers en 20 autochtone ondernemers (zie tabel 3.2). In het winkelgebied Boulevard-Zuid was het relatief gemakkelijk om aan respons te komen vanwege de hulp van Dhr. Knol van de Scholingswinkel, in dit gebied zijn 20 allochtone ondernemers en 10 autochtone ondernemers bevraagd. In de winkelgebieden in de Afrikaanderwijk en Kralingen-West zijn samen ook 20 allochtone ondernemers en 10 autochtone ondernemers bevraagd. In tabel 3.2 is voor zowel autochtonen als voor allochtonen weergegeven hoeveel ondernemers er niet benaderd zijn wegens een taalbarrière of drukte in de winkel, hoeveel ondernemers er wel benaderd zijn en hoeveel ondernemers er meegewerkt hebben. Achter het aantal respondenten in de tabel is ook het responspercentage weergegeven. Deze is berekend op basis van het aantal ondernemers dat niet benaderd is en niet meegewerkt heeft.

Tabel 3.2: Respons per wijk en in totaal, uitgesplitst naar autochtoon en allochtoon (in absolute aantallen en procenten)

	Niet benaderd		Benaderd		Respons (%)		
	Autochtoon	Allochtoon	Autochtoon	Allochtoon	Autochtoon	Allochtoon	Totaal
Boulevard-Zuid	0	11	16	29	10 (62)	20 (50)	30 (53)
Kralingen-West	3	1	18	20	9 (43)	14 (67)	23 (55)
Afrikaanderwijk	2	7	5	7	1 (14)	6 (43)	7 (32)
Totaal	5	19	39	56	20 (45)	40 (53)	60 (50)

In vergelijking met eerdere (kleinschalige) onderzoeken naar het allochtoon ondernemerschap in de wijk is er een groot aantal enquêtes afgenomen. In eerdere onderzoeken van Lievense (2006) en Oude Groeniger (2008) zijn respectievelijk 9 en 18 enquêtes afgenomen. Dit omdat ook zij moeilijkheden ondervonden met het bereiken van allochtone ondernemers, maar ook omdat hun focus uiteindelijk niet op de enquêtes met de allochtone ondernemers lag, maar meer op een bewonersonderzoek en expertinterviews. Het responspercentage in dit onderzoek is vrij hoog in vergelijking tot deze eerdere onderzoeken (50 procent). In het onderzoek van Lievense (2006) lag het responspercentage op 30 procent en in het onderzoek van Oude Groeniger (2008) werd aangegeven dat maar een klein deel van de allochtone ondernemers bereikt is. In de drie onderzochte wijken in Den Haag werden in totaal slechts 15 allochtone ondernemers ondervraagd.

3.4 Operationaliseringen

In dit stuk wordt aangegeven hoe de variabelen geconstrueerd zijn. Ten eerste zal de afhankelijke variabele, het gebruik van hulptypen uit de hulpinstanties, besproken worden. Deze wordt op twee verschillende manieren geoperationaliseerd. Vervolgens zullen de onafhankelijke variabelen besproken worden, namelijk het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal (welke ook op twee verschillende manieren geoperationaliseerd is), de vrijblijvende hulpinstantie in de wijk, de extra hulp vanuit de gemeente en de herkomst van de ondernemer. Ten slotte zullen de controlevariabelen besproken worden en de beschrijvende statistieken van de verschillende geconstrueerde variabelen zijn in tabel 3.4 weergegeven.

3.4.1 Afhankelijke variabele; gebruik hulptypen uit hulpinstanties

Gebruik hulptypen uit hulpinstanties

Het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties is gemeten door per hulpinstantie te vragen of de ondernemer daar gebruik van heeft gemaakt voor een of meerdere hulptypen. De algemeen toegankelijke hulpinstanties waarvan gevraagd is of de ondernemer er gebruik van heeft gemaakt zijn: de Kamer van Koophandel, de Bank, de Belastingdienst, MKB-Nederland, Regionaal Bureau Zelfstandigen en Woonstad Rotterdam. Vervolgens is er gevraagd naar het gebruik van de wijkspecifieke hulpinstanties: de Ondernemersbalie, Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam, en de lokale hulpinstantie (winkeliersverenigingen en de Scholingswinkel). De hulptypen waarvan gevraagd is of de ondernemer er gebruik van heeft gemaakt zijn: het geven van advies over bedrijfsvoering, hulp met financiering (lening of subsidie), informatie over de branche en het verkrijgen van personeel. Deze hulptypen zijn gebaseerd op de verschillende hulptypen die men in eerder onderzoek naar (allochtoon) ondernemerschap onderscheiden heeft (Van den Tillaart & Poutsma, 1998 en Rusinovic, 2007) en in overleg met Onderzoeksbureau Labyrinth opgenomen in de enquête.

In dit onderzoek is de hulp uit hulpinstanties ten eerste uitgesplitst naar deze vier hulptypen om meer systematisch en meer volledige informatie van de ondernemers te ontvangen. In andere onderzoeken is er slechts aan de ondernemers gevraagd of men hulp heeft ontvangen van instanties of instellingen, waarbij het startkapitaal en 1 of 2 instellingen als voorbeeld zijn genoemd (Lieveense, 2006 en Oude Groeniger, 2008). Maar is het verder niet aan de ondernemers duidelijk gemaakt om welke hulp het gaat en van welke hulpinstanties. Door per hulpinstantie te vragen naar de ontvangen hulp, uitgesplitst naar de verschillende hulptypen, is de informatie op een systematische wijze verkregen. Hierdoor zijn de antwoorden van de verschillende ondernemers beter met elkaar te vergelijken, waardoor de resultaten betrouwbaarder zullen zijn. Ten tweede is de ontvangen hulp ook per hulptype bekeken om eventuele verschillen in gebruik van hulpinstanties tussen de hulptypen te ontdekken. In dit onderzoek wordt het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties op twee manieren geoperationaliseerd. In de meeste onderzoeken naar het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties door ondernemers wordt er alleen gekeken naar het wel of niet gebruiken van hulpinstanties (Rusinovic, 2007 en Oude Groeniger, 2008). In dit onderzoek zal de mate van gebruik van hulptypen uit hulpinstanties verder uitgebreid worden en zal er ten tweede gekeken worden naar het aantal gebruikte hulpinstanties voor een of meerdere hulptypen.

Veel ondernemers hebben aangegeven wél ingeschreven te staan bij respectievelijk de Kamer van Koophandel, de Bank (zakelijke rekening), de Belastingdienst, MKB-Nederland en de lokale hulpinstantie (winkeliersvereniging), maar daar geen hulptypen van te gebruiken. Zij betalen enkel inschrijf- of lidgeld maar krijgen er geen informatie of steun voor terug. Op basis hiervan is besloten dat er alleen sprake is van het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties als de ondernemer een of meerdere van de vier aangegeven hulptypen van de betreffende hulpinstantie heeft ontvangen.

De hulpinstanties Regionaal Bureau Zelfstandigen en Woonstad Rotterdam worden nauwelijks door de ondernemers gebruikt om hulptypen van te verkrijgen. Er zijn maar 4 ondernemers die gebruik gemaakt hebben van hulptypen van het Regionaal Bureau Zelfstandigen en van Woonstad maar 3 ondernemers. Deze twee hulpinstanties worden dan ook verder niet meegenomen in de analyse, omdat er te weinig variatie is. Er zijn geen missende waarden voor het gebruik van hulptypen van de hulpinstanties.

Hieronder zullen de twee verschillende operationalisaties van het gebruik van hulpinstanties worden besproken; het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat men gebruikt. Deze verschillende operationalisaties kunnen dan worden gebruikt om het gebruik van ten minste een hulptype uit hulpinstanties weer te geven, maar ook om het gebruik per hulptype apart weer te geven.

Ten eerste kan er gekeken worden naar het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties voor hulptypen door ondernemers. De variabele 'het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties voor ten minste een hulptype' heeft dan 2 waarden; 0 '*geen gebruik*' en 1 '*wel gebruik*'. En ook de variabelen voor het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties van elk hulptype apart hebben deze waarden. Een ondernemer die bijvoorbeeld gebruik maakt van de Kamer van Koophandel en de winkeliersvereniging voor advies over bedrijfsvoering, en gebruik maakt van de Bank voor financiering krijgt op de variabele 'het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties voor ten minste een hulptype' de waarde 1. Voor de variabelen 'het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties voor advies' en 'het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties voor financiering' krijgt deze ondernemer ook de waarde 1. Maar voor de variabelen 'het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties voor informatie' en 'het *wel of niet* gebruiken van personeel' krijgt deze ondernemer de waarde 0, hij maakt immers geen gebruik van deze hulptypen uit hulpinstanties. De assumptie bij deze variabele is dat ondernemers die geen gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties minder succesvol zijn dan ondernemers die wel gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties. In totaal maken 9 ondernemers helemaal geen gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Voor het inwinnen van advies over bedrijfsvoering wordt er door 19 ondernemers geen gebruik gemaakt van hulpinstanties, voor het verkrijgen van financiering zijn dat 34 ondernemers. Voor informatie over de branche maken 20 ondernemers geen gebruik van hulpinstanties en er zijn 52 ondernemers die geen gebruik maken van hulpinstanties voor personeel.

Ten tweede kan er ook gekeken worden naar het *aantal* hulpinstanties waar ondernemers gebruik van maken voor ten minste een hulptype en per hulptype apart. In de meeste onderzoeken naar het gebruik van hulpinstanties door ondernemers wordt er alleen gekeken naar het *wel of niet* gebruiken, in dit onderzoek zal de mate van gebruik verder uitgebreid worden en zal er ook gekeken worden naar het *aantal* gebruikte hulpinstanties. Hiertoe is het aantal hulpinstanties waarvan de ondernemers gebruik maken voor ten minste een hulptype en per hulptype apart, bij elkaar opgeteld. Een ondernemer die bijvoorbeeld wederom gebruik maakt van de Kamer van Koophandel en de winkeliersvereniging voor advies over bedrijfsvoering, en gebruik maakt van de Bank voor financiering krijgt op de variabele 'het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor ten minste een hulptype' de waarde 3 (KvK, winkeliersvereniging en de

Bank). De ondernemer krijgt op de variabele 'het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor advies' de waarde 2 (KvK en de winkeliersvereniging) en op de variabele 'het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor financiering' de waarde 1 (Bank). Ten slotte gebruikt deze ondernemer geen informatie en personeel uit hulpinstanties en krijgt op de variabelen 'het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor informatie' en 'het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor personeel' de waarde 0. De assumptie bij deze variabelen is dat naarmate ondernemers meer hulpinstanties gebruiken, men beter ingebed is in de formele netwerken en meer verscheidenheid heeft in de ontvangen hulp. De verwachting is dat een betere inbedding in de formele netwerken en meer verscheidenheid in de ontvangen hulp leiden tot meer succes voor de ondernemer. Dus als men van meerdere hulpinstanties gebruik maakt zal men naar verwachting succesvoller zijn dan ondernemers die van een kleiner aantal hulpinstanties gebruik maken. Maar als ondernemers gebruik maken van meerdere hulpinstanties betekent dit niet per se dat deze ondernemers meer hulp ontvangen dan ondernemers die van een kleiner aantal hulpinstanties gebruik maken. De omvang van de hulp die de ondernemers vanuit de hulpinstanties ontvangen is niet gemeten, dus een ondernemer die gebruik maakt van slechts 1 hulpinstantie kan in principe evenveel hulp ontvangen als een ondernemer die gebruik maakt van meerdere hulpinstanties. Daarom zegt deze variabele 'gebruik *aantal* hulpinstanties' alleen iets over de inbedding in formele netwerken en de verscheidenheid van hulp die men ontvangt en niets over de omvang van de ontvangen hulp. Wel is het aannemelijk dat er een samenhang is tussen de verscheidenheid en de omvang van de ontvangen hulp. Het grootste *aantal* hulpinstanties waarvan ondernemers gebruik maken voor ten minste een hulptype is 5 hulpinstanties. Het grootste aantal hulpinstanties waarvan gebruik wordt gemaakt voor advies is 3 hulpinstanties, voor financiering ook 3 hulpinstanties, voor informatie 4 hulpinstanties en voor personeel slechts 1 hulpinstantie.

Ten slotte is er gekeken naar het aantal toegangen van ondernemers tot een of meerdere hulptypen van een of meerdere hulpinstanties om de verscheidenheid van de ontvangen hulp nog beter te kunnen schatten. Hiertoe zijn het aantal hulpinstanties dat de ondernemer gebruikt en het aantal hulptypen dat de ondernemer gebruikt bij elkaar opgeteld. De voorbeeldondernemer die gebruik maakt van de Kamer van Koophandel en de winkeliersvereniging voor advies over bedrijfsvoering, en gebruik maakt van de Bank voor financiering gebruikt 5 toegangen; 3 hulpinstanties en 2 hulptypen. Deze operationalisatie hangt echter erg hoog samen met de variabele 'het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor ten minste 1 hulptype' ($\rho = .93$; $p < .05$) en wordt in de analyse niet meegenomen worden, omdat ze feitelijk hetzelfde meten.

3.4.2 Onafhankelijke variabelen

Gebruik hulptypen uit sociaal kapitaal

Het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal is gemeten door te vragen of men gebruik maakt van hulptypen verkregen van vrienden, familie, kennissen of andere ondernemers. Om eventuele verschillen in het gebruik van sociaal kapitaal per hulptype te ontdekken zijn de vier hulptypen bestudeerd die men ook kan verkrijgen uit de hulpinstanties; het geven van advies over bedrijfsvoering, hulp met financiering (lening of subsidie), informatie over de branche en het verkrijgen van personeel. Er is per categorie van het sociaal kapitaal (vrienden, familie, kennissen of andere ondernemers) gevraagd naar de ontvangen hulp, uitgesplitst naar hulptype. Er zijn geen missende waarden voor het gebruik van sociaal kapitaal voor een van de vier hulptypen. Het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal is ook op twee manieren geoperationaliseerd,

vergelijkbaar met het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Ten eerste is er gekeken naar het *wel of niet* gebruiken van sociaal kapitaal en ten tweede naar het *aantal* sociaal kapitaal categorieën dat men gebruikt. De hypothese is dat naarmate ondernemers meer gebruik maken van hulptypen uit sociaal kapitaal, men des te minder gebruik maakt van hulptypen uit hulpinstanties. De verschillende operationalisaties kunnen worden gebruikt om zowel het gebruik van ten minste een hulptype uit het sociaal kapitaal weer te geven, als om het gebruik per hulptype weer te geven.

Ten eerste is er gekeken of men *wel of niet* gebruik maakt van sociaal kapitaal voor ten minste een hulptype en per hulptype apart. De variabele 'het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype uit sociaal kapitaal' heeft 2 waarden, namelijk 0 '*geen gebruik sociaal kapitaal*' en 1 '*wel gebruik sociaal kapitaal*'. Ook de variabelen voor het *wel of niet* gebruiken van sociaal kapitaal van elk hulptype apart hebben deze waarden. Een ondernemer die bijvoorbeeld gebruik maakt van familie en vrienden voor advies over bedrijfsvoering, en vrienden aanneemt als personeel, krijgt op de variabele 'het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype uit sociaal kapitaal' de waarde 1. Ook voor de variabelen 'het *wel of niet* gebruiken van sociaal kapitaal voor advies' en 'het *wel of niet* gebruiken van sociaal kapitaal voor personeel' krijgt deze ondernemer de waarde 1. Maar hij maakt geen gebruik van sociaal kapitaal om informatie en financiering te verkrijgen en krijgt voor de variabelen 'het *wel of niet* gebruik maken van sociaal kapitaal voor informatie' en 'het *wel of niet* gebruik maken van sociaal kapitaal voor financiering' de waarde 0. In totaal maken er 19 ondernemers geen gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal. Voor het krijgen van advies over bedrijfsvoering maken 29 ondernemers geen gebruik van het sociaal kapitaal en voor de financiering doen 37 ondernemers dat niet. Voor het verkrijgen van informatie over de branche wordt er door 38 ondernemers geen gebruik gemaakt van sociaal kapitaal en er zijn 40 ondernemers die geen gebruik maken van het sociaal kapitaal voor het verkrijgen van personeel.

Ten tweede kan er ook gekeken worden naar het *aantal* sociaal kapitaal categorieën (vrienden, familie, kennissen en andere ondernemers) waarvan de ondernemers gebruik maken voor ten minste een hulptype en per hulptype apart. Het *aantal* sociaal kapitaal categorieën waarvan gebruik wordt gemaakt voor ten minste een hulptype en per hulptype apart, zijn hiertoe bij elkaar opgeteld. De voorbeeldondernemer die gebruikt maakt van familie en vrienden voor advies over bedrijfsvoering, en vrienden aanneemt als personeel, krijgt op de variabele 'het *aantal* categorieën sociaal kapitaal dat gebruikt wordt voor ten minste een hulptype' de waarde 2 (familie en vrienden). Op de variabele 'het *aantal* categorieën sociaal kapitaal dat gebruikt wordt voor advies' krijgt deze ondernemer ook de waarde 2 (familie en vrienden). Vervolgens krijgt deze ondernemer op de variabele 'het *aantal* categorieën sociaal kapitaal dat gebruikt wordt voor personeel' de waarde 1 (vrienden). En op de variabelen 'het *aantal* categorieën sociaal kapitaal dat gebruikt wordt voor informatie' en 'het *aantal* categorieën sociaal kapitaal dat gebruikt wordt voor financiering' de waarde 0. Het grootste aantal categorieën van sociaal kapitaal dat gebruikt wordt voor ten minste een hulptype is 4 categorieën. Het grootste aantal categorieën van sociaal kapitaal dat gebruikt wordt voor advies, financiering en informatie is 3 categorieën en voor personeel 2 categorieën.

Ten slotte is er ook voor het gebruik van sociaal kapitaal gekeken naar het aantal toegangen van ondernemers tot een of meerdere hulptypen van een of meerdere categorieën van het sociaal kapitaal. De voorbeeldondernemer die gebruikt maakt van familie en vrienden voor advies, en vrienden aanneemt als personeel gebruikt 4 toegangen; 2 categorieën sociaal kapitaal en 2 hulptypen. Maar deze operationalisatie hangt erg hoog samen met de variabele 'het *aantal* categorieën sociaal kapitaal dat gebruikt wordt voor ten minste een hulptype' ($\rho = .89$; $p < .05$) en zal daarom niet meegenomen worden in de analyse.

Extra hulp vanuit de gemeente

In dit onderzoek wordt er ook gekeken naar de kansenstructuur van de wijk waarin de ondernemers gevestigd zitten. De kansenstructuur van ondernemers die gevestigd zitten in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente ter stimulering van het ondernemerschap zal beter zijn dan de kansenstructuur van ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente (Hospers, 2004). De invloed van de extra hulp van de gemeente op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties wordt in dit onderzoek getoetst om te kijken of het huidige kansenzone-beleid van de gemeente effect heeft. De variabele 'extra hulp vanuit de gemeente' is geconstrueerd door een dummyvariabele aan te maken waarbij de ondernemers die niet in de aangewezen kansenzones gevestigd zitten de waarde 0 '*geen extra hulp vanuit de gemeente*' toegekend hebben gekregen. En de ondernemers die wel in de kansenzones gevestigd zitten hebben de waarde 1 '*wel extra hulp vanuit de gemeente*' gekregen. Er zitten 37 ondernemers in een kansenzone gevestigd en deze krijgen extra hulp vanuit de gemeente ter stimulering van ondernemerschap in de wijk. De overige 23 ondernemers zitten niet in een kansenzone gevestigd. Er zijn geen missende waarden op deze variabele.

Vrijblijvende hulpinstantie in de wijk

De invloed van de kansenstructuur op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties en het verschil hierin tussen autochtone en allochtone ondernemers is ook middels een ander wijkinitiatief getoetst. Er is gekeken naar het verschil tussen ondernemers in een wijk met een vrijblijvende hulpinstantie en ondernemers in de wijken zonder een vrijblijvende hulpinstantie. De variabele 'vrijblijvende hulpinstantie in de wijk' is ook geconstrueerd door een dummyvariabele te maken waarbij ondernemers die niet in Boulevard-Zuid gevestigd zitten de waarde 0 '*geen vrijblijvende hulpinstantie in de wijk*' toegewezen hebben gekregen. De ondernemers die wel gevestigd zitten in Boulevard-Zuid hebben de waarde 1 '*wel vrijblijvende hulpinstantie in de wijk*' gekregen. Er zitten 30 ondernemers in Boulevard-Zuid gevestigd, en 30 ondernemers in de andere wijken (Kralingen-West en Afrikaanderwijk). Er zijn geen missende waarden op deze variabele.

Allochtoon

Het doel van het onderzoek is om het verschil in gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers te verklaren. Hiertoe is de variabele 'allochtoon' aangemaakt. De variabele 'allochtoon' is geconstrueerd op basis van de definitie van het CBS van een allochtoon (www.cbs.nl). Deze stelt dat iemand die zelf óf waarvan ten minste een van de ouders in het buitenland geboren is, allochtoon is. In de enquête is er gevraagd naar het geboorteland van de ondernemer zelf en naar zowel het geboorteland van de vader als het geboorteland van de moeder. De autochtone ondernemers hebben de waarde 0 toegekend gekregen, en de allochtone ondernemers hebben de waarde 1 gekregen. In het databestand zitten op basis van deze definitie 40 allochtone en 20 autochtone ondernemers. Er zijn geen missende waarden op deze variabele.

3.4.3 Controlevariabelen

Bezit sociaal kapitaal

Om het effect van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties te toetsen is het van belang te controleren voor de elementen die het sociaal kapitaal vormen en het gebruik van sociaal kapitaal mogelijk maken. Daartoe wordt het effect van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties in dit onderzoek gecontroleerd voor het algemeen bezit van sociaal kapitaal (Flap, 2001). Zodat het eventuele effect van het gebruik van sociaal kapitaal op het gebruik van hulpinstanties niet overschat wordt. Ondernemers die meer sociaal kapitaal bezitten zullen namelijk naar verwachting ook meer gebruik maken van sociaal kapitaal. Het bezit van het sociaal kapitaal is gemeten op basis van 'The Resource Generator' van Van der Gaag & Snijders (2005). Deze 'Resource Generator' vraagt naar de toegang van mensen tot bepaalde hulptypen. Hiertoe zijn stellingen opgesteld waarbij men aan kan geven of men iemand kent met de betreffende bezittingen of iemand die kan helpen met de betreffende activiteit. Om de meting goed vergelijkbaar te houden tussen verschillende onderzoeken is er een vaste lijst met hulptypen vanuit het sociaal kapitaal opgesteld (zie tabel 3.3).

Tabel 3.3: Stellingen voor het meten van bezit sociaal kapitaal.

1	Goede contacten heeft met de media
2	Meer dan 2.500 euro per maand verdient
3	Een diploma heeft van universiteit of HBO
4	Werkt bij het gemeente bestuur of als ambtenaar
5	U een grote som geld kan lenen
6	Actief is binnen een politieke partij
7	Veel verstand heeft van overheidsregels
8	Kennis heeft van financiële zaken
9	Advies kan geven over wetten en plichten
10	Professionele vakliteratuur leest
11	Een auto bezit
12	Een buitenlandse taal kan spreken en schrijven
13	Met een PC kan werken
14	Een auto kan repareren
15	Handig is in het repareren van apparaten
16	Voor u in kan vallen op werk wanneer u ziek bent
17	Een goede referentie kan geven voor een baan
18	Advies kan geven over conflicten op het werk
19	Kan helpen met klusjes in en om het huis
20	Kan helpen met verhuizen
21	Voor een vakantiebaantje kan zorgen voor een familielid
22	Op uw kinderen kan passen indien van toepassing

Bron: Van der Gaag & Snijders (2005)

Per stelling is er een dummyvariabele geconstrueerd waarbij de waarde 0 '*niemand kennen met hulptype*' en de waarde 1 '*een of meerdere personen kennen met hulptype*' aangeeft. Als een respondent aangegeven heeft een bepaald hulptype niet nodig te hebben of dat deze niet van toepassing is op de situatie van de respondent (bijvoorbeeld bij item 22; als de respondent geen kinderen heeft), dan is de waarde 0 toegekend.

Een aantal stellingen heeft erg weinig variatie in de verdeling over de respondenten, bij deze stellingen kennen meer dan 54 respondenten (90 procent) iemand met de betreffende bezitting of die kan helpen met de betreffende activiteit. Deze stellingen: 11 'een auto bezit', 12 'een buitenlandse taal kan spreken en schrijven', 13 'met een PC kan werken', 19 'kan helpen met klusjes in en om het huis' en 20 'kan helpen verhuizen' worden daarom verder niet meegenomen in de analyse. Bij de stelling 'een buitenlandse taal kan spreken en schrijven' is wel duidelijk aangegeven dat het gaat om een taal naast het Nederlands en de moedertaal van de (allochtone) respondent, maar toch is er weinig variatie op deze stelling.

Er zijn in totaal 19 missende waarden op de stellingen. Waarvan 9 op stelling 17 'een goede referentie kan geven voor een baan'. Deze missende waarden zijn niet ontstaan omdat men de vragen niet konden beantwoorden, maar omdat ze niet wisten of ze iemand kenden met de betreffende bezitting of die hen kan helpen met de betreffende activiteit. Omdat de ondernemers niet op dat moment konden zeggen dat ze iemand met het bepaalde hulptype kenden, is het waarschijnlijk dat ze niemand met het bepaalde hulptype kennen. Want zelfs als ze wel iemand met het bepaalde hulptype zouden kennen, geeft het feit dat ze deze persoon niet op dat moment konden noemen aan dat dit een contact is dat nooit gebruikt wordt. Daartoe hebben deze missings de waarde 0 gekregen.

Ten slotte zijn de stellingen bij elkaar opgeteld om vast te kunnen stellen tot hoeveel hulptypen men toegang heeft; de hoeveelheid sociaal kapitaal die men bezit. De items vormen een betrouwbare schaal (Cronbach's alfa .726)³. De variabele 'bezit sociaal kapitaal' loopt uiteen van 1 tot 17 toegangen tot bepaalde hulptypen.

Bekendheid hulpinstanties

Voordat de ondernemers gevraagd werd naar het gebruik van hulptypen per hulpinstantie, is er eerst per hulpinstantie gevraagd of men er bekend mee was. Er wordt voor de bekendheid met hulpinstanties gecontroleerd omdat dit een belangrijk onderdeel is van de kansenstructuur van ondernemers (Kumcu, 2000) Dit omdat allochtone ondernemers minder bekend zijn met de hulpinstanties dan autochtone ondernemers (EIM, 2004:66 & Rusinovic, 2007). Ondernemers die beter bekend zijn met de hulpinstanties zullen naar verwachting ook meer gebruik maken van deze hulpinstanties. Per hulpinstantie is er een variabele geconstrueerd die aangeeft of de ondernemers deze kennen of niet. Deze variabelen hebben twee waarden: 0 'niet bekend met betreffende hulpinstantie' 1 'wel bekend met betreffende hulpinstantie'. Er zijn geen missende waarden op deze variabelen.

Vervolgens zijn de scores op de variabelen die de bekendheid per hulpinstantie aangeven bij elkaar opgeteld. Deze variabele 'bekendheid met hulpinstanties' geeft aan hoeveel hulpinstanties de ondernemers kennen en hoeveel hulpinstanties zij dus op basis van bekendheid maximaal kunnen gebruiken. Deze variabele loopt uiteen van het kennen van 4 hulpinstanties tot het kennen van 7 hulpinstanties.

³ In principe kan er geen Cronbach's alfa gebruikt worden om de betrouwbaarheid van een schaal met dummyvariabelen weer te geven. Maar de hoge Cronbach's alfa wordt toch vermeld als indicatie van de betrouwbaarheid van de schaal omdat het aangeeft dat er een vrij hoge samenhang is tussen de verschillende stellingen van het bezit van sociaal kapitaal. Hoewel de stellingen niet eens per se samen hoeven te hangen.

Bereikbaarheid

De bereikbaarheid van de hulpinstanties is ook een belangrijk onderdeel van de kansenstructuur (Kumcu, 2000) en is ook meegenomen als controlevariabele. Het gaat hier niet om de fysieke bereikbaarheid, dit wordt al getoetst door de variabele 'vrijblijvende hulpinstantie in de wijk'. Het gaat hier om de psychologische bereikbaarheid van de hulpinstanties; de afstemming van de dienstverlening van de hulpinstanties op de ondernemers. Er wordt gecontroleerd voor de psychologische bereikbaarheid omdat de dienstverlening van hulpinstanties vaak beter afgestemd is op autochtone ondernemers dan op allochtone ondernemers (van den Tillaart & Poutsma, 1998; van den Tillaart, 2007). In de enquête is er gevraagd naar het verloop van het contact leggen met de hulpinstanties; hoe eenvoudig of moeilijk dit was voor de ondernemer. De ondernemers die moeilijk in contact kunnen komen met de hulpinstanties zullen naar verwachting minder gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties dan ondernemers die makkelijk in contact konden komen met de hulpinstanties. De variabele 'bereikbaarheid' is gemeten door te vragen in hoeverre het eenvoudig was om in contact te komen met de betreffende hulpinstantie(s) waarvan men gebruik heeft gemaakt. Dit is bevraagd door middel van een 5punten-schaal die loopt van 0 tot en met 4. Waarbij 0 staat voor '*zeer eenvoudig contact te leggen*' en 4 voor '*zeer moeilijk om contact te leggen*'. Er is 1 missende waarde op deze variabele. Om deze respondent toch mee te kunnen nemen in de analyse en omdat de bereikbaarheid gebruikt wordt als controlevariabele, krijgt deze respondent in de analyse de neutrale waarde 2 '*niet eenvoudig, niet moeilijk*' toegekend.

Vertrouwen

Er wordt in dit onderzoek ook gecontroleerd voor het vertrouwen van de ondernemers in de sociale omgeving en in de gemeente. Er wordt gecontroleerd voor het vertrouwen in de sociale omgeving in navolging van Lelieveldt (2004), die stelt dat waardevolle sociale relaties alleen kunnen ontstaan wanneer men het gevoel heeft de ander te kunnen vertrouwen. Ondernemers zullen naar verwachting eerder gebruik maken van hulptypen uit het sociaal kapitaal naarmate ze meer vertrouwen hebben in hun sociale omgeving. Ten tweede wordt er gecontroleerd voor het vertrouwen in de gemeente omdat allochtone ondernemers minder vertrouwen hebben in de gemeente en de (gemeentelijke) hulpinstanties dan autochtone ondernemers (Lievense, 2006; Oude Groeniger, 2008) en daardoor ook minder gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers (EIM, 2004: 45).

Het vertrouwen in de sociale omgeving is gemeten door te vragen naar de mate van vertrouwen in de familie, de vrienden en de kennissen in de hulp die zij bieden aan de onderneming. De mate van vertrouwen is bevraagd middels een 5punten-schaal die loopt van 0 tot en met 4. Waarbij 0 staat voor '*zeer weinig vertrouwen*' en 4 voor '*zeer veel vertrouwen*'. Op 'de mate van vertrouwen in de familie' en 'de mate van vertrouwen in de kennissen', is er 1 missende waarde. En op 'de mate van vertrouwen in de vrienden' zijn er 4 missende waarden. De variabele 'vertrouwen in de sociale omgeving' is geconstrueerd door het gemiddelde te berekenen op deze drie schalen van vertrouwen (familie, vrienden en kennissen). Men krijgt een geldige score op de variabele 'vertrouwen in de sociale omgeving' als men op twee van de drie schalen waaruit deze variabele gemaakt wordt een geldige score heeft. Uiteindelijk zijn er 2 respondenten die op meer dan 1 van deze 3 schalen een missende waarde hebben, en op de variabele 'vertrouwen in de sociale omgeving' zijn dan ook 2 missende waarden. Om deze respondenten toch mee te kunnen nemen in de analyse en omdat het vertrouwen in de sociale omgeving gebruikt wordt als controlevariabele krijgen deze twee respondenten in de analyse de neutrale waarde 2 '*niet veel/ niet weinig vertrouwen*' toegekend.

De variabele 'vertrouwen in de gemeente' is geconstrueerd door te vragen naar de mate van vertrouwen in de gemeente Rotterdam en de betreffende deelgemeente in de hulp die zij bieden aan de ondernemers. Dit is ook gevraagd door middel van een 5punten-schaal die loopt van 0 tot en met 4. Waarbij 0 staat voor 'zeer weinig vertrouwen' en 4 voor 'zeer veel vertrouwen'. De scores van de ondernemers op de variabele 'vertrouwen in de gemeente Rotterdam' zijn vrijwel gelijk aan de scores van de ondernemers op de variabele 'vertrouwen in de betreffende deelgemeente'. En daarom is met het gemiddelde van deze twee schalen de variabele 'vertrouwen in de gemeente' geconstrueerd. Er zijn geen missende waarden op deze variabele.

Overige persoonlijke karakteristieken

De opleiding van respondenten is gemeten aan de hand van 4 antwoordcategorieën: 0 'LO / LBO' 1 'MAVO / VMBO' 2 'MBO / HAVO' en 3 'VWO / HBO / WO'. Er zijn 2 missende waarden op deze variabele, waarvoor in de analyse de gemiddelde waarde van opleiding (1,52) ingevuld zal worden. Ook is er gevraagd naar het hebben van certificaten die vereist zijn voor de onderneming, of die men op eigen initiatief heeft gehaald voor extra ontwikkeling van de onderneming. Deze variabele 'certificaten' heeft 2 waarden: 0 'het niet hebben van certificaten voor de onderneming' en 1 'het wel hebben van certificaten voor de onderneming'. Er zijn 32 ondernemers die wel een certificaat hebben gehaald voor de onderneming. Er zijn geen missende waarden op deze variabele. De ervaring is gemeten door te vragen naar het aantal jaar ervaring die de ondernemer vóór de start van de huidige onderneming heeft opgedaan in dezelfde branche als de huidige onderneming. De variabele 'ervaring' heeft waarden uiteenlopend van 0 tot 24 jaar ervaring en heeft 3 missende waarden, waarvoor in de analyse het gemiddelde aantal jaren ervaring (4,98) ingevuld zal worden. De variabele 'vestigingsjaren' meet het aantal jaren dat men met de huidige onderneming in de betreffende wijk gevestigd zit. De variabele heeft waarden uiteenlopend van 0,5 tot 44 jaar en heeft geen missende waarden. Vervolgens is de variabele 'leeftijd' geconstrueerd door het geboortjaar van het jaar van de meting af te trekken (2010-geboortjaar). De leeftijd van de ondernemers loopt uiteen van 22 tot 67. Er zijn geen missende waarden op deze variabele. Van geslacht is er een dummyvariabele gemaakt waarbij de mannen de waarde 0 scoren en vrouwen de waarde 1. In het databestand zitten 45 mannen en 15 vrouwen. Er zijn geen missende waarden op deze variabele.

Ten slotte zijn alle ondernemingen kleine eenmanszaakjes, er is dus geen sprake van variatie tussen de ondernemers op de grootte van hun onderneming. Daarom wordt hier ook niet voor gecontroleerd.

3.4.4 Beschrijvende statistieken

In tabel 3.4 worden de beschrijvende statistieken van de geconstrueerde variabelen weergegeven. Ten eerste wordt alleen het aantal respondenten met een geldig antwoord weergegeven. Hier zijn de missende waarden op 'het vertrouwen in de sociale omgeving', 'de bereikbaarheid', 'de opleiding' en 'de ervaring' terug te zien. Deze missende waarden worden in de analyse ingevuld zoals besproken bij de constructie van deze variabelen. Ten tweede zijn de minimum en de maximum waarden van de variabelen weergegeven, waarmee de range van de variabelen wordt weergegeven. Ook het gemiddelde en de standaarddeviatie van de variabelen zijn in onderstaande tabel weergegeven. Hieruit kan men opmaken hoe de verdeling van de respondenten op de variabele is.

Tabel 3.4: Beschrijvende statistieken van de afhankelijke- onafhankelijke- en controlevariabelen

	N	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaarddev.
Afhankelijke variabele					
Gebruik hulpinstanties wel of niet	60	0	1	.85	
<i>Advies</i>	60	0	1	.68	
<i>Financiering</i>	60	0	1	.43	
<i>Informatie</i>	60	0	1	.67	
<i>Personeel</i>	60	0	1	.13	
Gebruik aantal hulpinstanties	60	0	5	2.15	1.42
<i>Advies</i>	60	0	3	1.15	1.04
<i>Financiering</i>	60	0	2	.60	.76
<i>Informatie</i>	60	0	4	1.02	.96
<i>Personeel</i>	60	0	1	.13	.34
Onafhankelijke variabelen					
Gebruik sociaal kapitaal wel of niet	60	0	1	.70	
<i>Advies</i>	60	0	1	.52	
<i>Financiering</i>	60	0	1	.38	
<i>Informatie</i>	60	0	1	.37	
<i>Personeel</i>	60	0	1	.33	
Gebruik aantal sociaal kapitaal cat.	60	0	4	1.35	1.18
<i>Advies</i>	60	0	3	.75	.89
<i>Financiering</i>	60	0	3	.52	.79
<i>Informatie</i>	60	0	3	.48	.72
<i>Personeel</i>	60	0	2	.38	.58
Actieve hulpinstantie in wijk	60	0	1	.50	
Extra hulp vanuit de gemeente	60	0	1	.62	
Allochtoon	60	0	1	.66	
Controlevariabelen					
Bezit sociaal kapitaal	60	1	17	8.95	3.48
Bekendheid hulpinstanties	60	3	7	5.5	1.05
Vertrouwen in de gemeente	60	0	4	1.92	.82
Vertrouwen in de sociale omgeving	58	1.67	4	2.87	.59
Bereikbaarheid	59	0	4	1.27	.81
Overige persoonlijke karakteristieken					
Opleiding	58	0	3	1.52	1.01
Certificaten	60	0	1	.53	
Ervaring	57	0	24	4.98	5.72
Vestigingsjaren	60	.50	44	8.92	8.46
Leeftijd	60	22	67	42.4	10.32
Geslacht	60	0	1	.25	

Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

In de tabel is te zien dat de verdeling van enkele afhankelijke variabelen vrij scheef is; het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype en van personeel uit hulpinstanties hebben een gemiddelde van respectievelijk .85 en .13. Het maximale *aantal* en het gemiddelde *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor financiering en personeel is erg laag, dit duidt erop dat deze variabelen niet normaal verdeeld zijn. Verder is af te lezen dat 50 procent van de ondernemers in een wijk gevestigd zit met actieve hulpinstantie, en 62 procent in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente. Het gemiddelde vertrouwen in de gemeente (1.92) ligt een stuk lager dan het gemiddelde vertrouwen in de sociale omgeving (2.87), wat een verklaring kan zijn voor het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal in plaats van hulptypen uit hulpinstanties. De gemiddelde bereikbaarheid (1.27) is hoog, men vond het redelijk eenvoudig contact te leggen met de hulpinstanties.

4) Analyse

In dit hoofdstuk worden de analyses besproken die uitgevoerd zijn teneinde de onderzoeksvraag te beantwoorden. In het eerste deel van dit hoofdstuk zullen de belangrijkste bivariate verbanden getoetst worden. In het tweede deel van dit hoofdstuk zal de multivariate analyse uitgevoerd worden. Er zal in de analyses getoetst worden bij een alfa van .05 en .10, gezien er sprake is van een klein aantal respondenten (N=60).

4.1 Bivariate analyse

Ten eerste wordt het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers getoetst op de afhankelijke variabele; het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Dit zal gebeuren voor het gebruik van ten minste een hulptype en per hulptype voor elke hulpinstantie apart. Ten tweede zal de samenhang tussen het gebruik van hulpinstanties voor ten minste een hulptype en het sociaal kapitaal voor ten minste een hulptype getoetst worden. Vervolgens zal het verschil in het gebruik van sociaal kapitaal voor ten minste een hulptype en per hulptype tussen autochtone en allochtone ondernemers voor elke categorie sociaal kapitaal apart worden getoetst. Ten slotte zal het verschil getoetst worden tussen ondernemers in de wijken met extra hulp vanuit de gemeente en in de wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente voor ten minste een hulptype en per hulptype apart. En ook wordt het verschil in het gebruik van hulpinstanties tussen ondernemers in de wijk met een vrijblijvende hulpinstantie en in de wijken zonder een vrijblijvende hulpinstantie getoetst voor ten minste een hulptype en per hulptype apart.

Methodologische beschouwing

Het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties voor ten minste een hulptype en per hulptype voor elke hulpinstantie apart zal getoetst worden middels de Chikwadraattoets en de Fisher's Exact toets. Deze toetsen zullen ook gebruikt worden om het verschil in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen de ondernemers in de verschillende wijken te toetsen. Ook het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *wel of niet* gebruiken van sociaal kapitaal voor ten minste een hulptype en per hulptype voor elke categorie sociaal kapitaal apart zal met deze toetsen getoetst worden. In eerste instantie zal de Chikwadraattoets gebruikt worden om het verschil tussen de ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties en sociaal kapitaal te toetsen. Echter, als sommigen waarnemingen in de kruistabel kleiner zijn dan 5 kan de Chikwadraattoets niet gebruikt worden. De benadering van de steekproefverdeling kan dan erg slecht worden, waardoor er een verkeerd significantieniveau geschat kan worden en er eerder een verschil tussen twee bepaalde groepen wordt aangenomen dan dat daadwerkelijk het geval is (McClave, 2003). Als sommigen waarnemingen in de kruistabel kleiner zijn dan 5 zal de Fisher's Exact toets gebruikt worden (de Vocht, 2002). De bivariate verbanden zijn volgens bovenstaande systematiek getoetst en er zal bij elke toetsing voor de significante resultaten in de tabel aangegeven worden of de Chikwadraattoets of de Fisher's Exact toets gebruikt is.

De toetsing van het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *aantal* hulpinstanties en het *aantal* categorieën sociaal kapitaal dat zij gebruiken voor ten minste een hulptype en per hulptype voor elke hulpinstantie apart zal gebeuren middels een T-toets. Het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor de hulptypen financiering en personeel is erg scheef verdeeld en deze variabelen kunnen daarom niet meegenomen worden in de bivariate en multivariate analyse.

4.1.1 Afhankelijke variabele; gebruik hulptypen uit hulpinstanties

Gebruik hulptypen uit hulpinstanties

In meerdere studies heeft men aangegeven dat er een verschil is in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen allochtone ondernemers en autochtone ondernemers (Hospers, 2004; Lievense, 2006; Rusinovic, 2007; Oude Groeniger, 2008). Het is van belang om te toetsen of dit ook geldt voor de ondernemers in de geselecteerde wijken in Rotterdam. Hiertoe wordt het verschil tussen allochtone en autochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties getoetst. Dit verschil in gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers wordt op twee verschillende manieren getoetst. Ten eerste zal er gekeken worden naar het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties voor ten minste een hulptype en per hulptype voor elke hulpinstantie apart. Om ook het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in de verscheidenheid van de ontvangen hulp te toetsen wordt ten tweede het verschil in het *aantal* hulpinstanties dat de autochtone en allochtone ondernemers gebruiken voor ten minste een hulptype en per hulptype apart getoetst.

In tabel 4.1 is het *wel of niet* gebruiken van elke hulpinstantie apart voor ten minste een hulptype en per hulptype weergegeven, uitgesplitst naar autochtoon en allochtoon. In de tabel is af te lezen dat bijvoorbeeld 18 van de 20 autochtone ondernemers (90 procent) geen gebruik maken van de Kamer van Koophandel voor ten minste een hulptype. Van de allochtone ondernemers maken 21 van de 40 (52.5 procent) geen gebruik van de Kamer van Koophandel voor ten minste een hulptype. Per hulptype is er aangegeven hoeveel ondernemers er *wel* gebruik van maken voor elke hulpinstantie apart. Van de autochtone ondernemers maken bijvoorbeeld 2 van de 20 (10 procent) gebruik van de Kamer van Koophandel voor het verkrijgen van advies en 13 van de 40 allochtone ondernemers (32.5 procent) maken voor het verkrijgen van advies gebruik van de Kamer van Koophandel. In de tabel is bij de autochtone ondernemers aangegeven welke hulptypen van welke hulpinstanties significant verschillen in gebruik met de allochtone ondernemers en welke toets er gebruikt is.

Tabel 4.1: Gebruik hulptypen uit hulpinstanties in absolute aantallen (en percentages), uitgesplitst naar autochtoon en allochtoon

	Autochtoon					Allochtoon				
	Geen	Advies	Fin.	Info	Pers.	Geen	Advies	Fin.	Info	Pers.
KvK	18 (90)**	2 (10) [°]	0	0 ^{°°}	0	21 (52.5)	13 (32.5)	1 (2.5)	12 (30)	1 (2.5)
Bank	15 (75)	1 (5)	4 (20)	0	0	24 (60)	5 (12.5)	11 (27.5)	1 (2.5)	0
Belasting	19 (95)	1 (5)	0	0	0	23 (80)	4 (10)	1 (2.5)	4 (10)	2 (5)
MKB	17 (85)	1 (5)	0	2 (10)	1 (5)	36 (90)	4 (10)	0	2 (5)	0
OndBalie	18 (90)	0 ^{°°}	0	2 (10)	0	30 (75)	8 (20)	0	6 (15)	1 (2.5)
OBR	14 (70)	3 (15)	4 (20)	4 (20) ^{°°}	0	25 (62.5)	3 (7.5)	13 (32.5)	0	0
Lokaal	10 (50)	3 (15) ^{°°}	0	8 (40)	1 (5)	12 (30)	21 (52.5)	2 (5)	20 (50)	2 (5)

* = Chikwadraattoets: $p < 0.10$ en ** = Chikwadraattoets: $p < 0.05$.

[°] = Fisher's Exact toets: $p < 0.10$ en ^{°°} = Fisher's Exact toets: $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

Er is een significant verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *wel of niet* gebruiken van de Kamer van Koophandel voor ten minste een hulptype ($\chi^2 = 8.24$; $p < .05$) voor advies ($\chi^2 = 3.60$; $p < .10$) en

informatie ($\chi^2 = 7.50$; $p < .05$). Ook is er een significant verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *wel of niet* gebruiken van advies van de Ondernemersbalie ($\chi^2 = 4.62$; $p < .05$), advies van het de lokale hulpinstantie ($\chi^2 = 7.81$; $p < .05$) en informatie van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam ($\chi^2 = 8.57$; $p < .05$). Voor de andere hulpinstanties is er geen significant verschil in het *wel of niet* gebruiken van hulptypen tussen autochtone en allochtone ondernemers. Tegen verwachting in blijkt dat de allochtone ondernemers meer gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties dan de autochtone ondernemers. De allochtone ondernemers maken eerder *wel* gebruik van zowel de Kamer van Koophandel voor ten minste een hulptype, advies en informatie, als van de Ondernemersbalie en de lokale hulpinstantie voor advies. De autochtone ondernemers maken daarentegen eerder *wel* gebruik van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam voor het verkrijgen van informatie dan allochtone ondernemers.

Vervolgens is het verschil in het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor ten minste een hulptype en per hulptype apart tussen autochtone en allochtone ondernemers getoetst met een T-toets. Het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *aantal* hulpinstanties dat zij gebruiken voor ten minste een hulptype ($T(58df) = -2.85$; $p < .05$) en voor het verkrijgen van advies ($T(58df) = -3.44$; $p < .05$) is significant. Ook van het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor ten minste een hulptype en voor advies maken, tegen verwachting in, de allochtone ondernemers meer gebruik dan autochtone ondernemers. Voor het verkrijgen van informatie is er geen verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *aantal* hulpinstanties dat zij gebruiken.

4.1.2 Sociaal kapitaal en wijkinitiatieven

Gebruik hulptypen uit het sociaal kapitaal

Het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal wordt in dit onderzoek als een belangrijke verklarende factor gesteld voor het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Ten eerste wordt het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal in verschillende onderzoeken als concurrerend gezien op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties (Lievense, 2006; Oude Groeniger, 2008). Rusinovic (2007) daarentegen stelt dat het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal een aanvullend effect heeft op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Op basis van deze verwachtingen is er getoetst of er een verband is tussen het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties en het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal, en of dit verband negatief (concurrerend) of positief (aanvullend) is. In tabel 4.2 is de samenhang weergegeven tussen het gebruik van ten minste een hulptype uit de hulpinstanties en het gebruik van ten minste een hulptype uit het sociaal kapitaal voor zowel het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties en sociaal kapitaal als voor het *aantal* hulpinstanties en categorieën sociaal kapitaal dat er gebruikt wordt.

Tabel 4.2: Samenhang gebruik hulpinstanties en gebruik sociaal kapitaal

	Wel / geen gebruik soc kap	Gebruik aantal cat. soc kap
Wel / geen gebruik hulpinst.	11.50** ³	.335 ¹
Gebruik aantal hulpinstanties	.319 ¹	.241* ²

* = $p < 0.10$ en ** = $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

¹ = Spearman correlatie; ² = Pearson correlatie; ³ = Chikwadraattoets.

Het *wel of niet* gebruik maken van hulpinstanties heeft alleen een significant verband met het *wel of niet* gebruiken van sociaal kapitaal ($\chi^2 = 11.51$; $p < .05$). Het *aantal* categorieën van het sociaal kapitaal heeft geen significante invloed op het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype uit hulpinstanties. Maar het *aantal* categorieën van het sociaal kapitaal dat gebruikt wordt heeft wel een significant verband met het gebruik van het *aantal* hulpinstanties ($p = .241$; $p < .10$). Het opvallende aan dit verband is dat het gebruik van het aantal hulpinstanties voor ten minste een hulptype en het gebruik van het aantal categorieën sociaal kapitaal voor ten minste een hulptype positief met elkaar samenhangen. Dit betekent dat naarmate ondernemers meer categorieën sociaal kapitaal gebruiken, men ook meer hulpinstanties gebruikt voor ten minste een hulptype. Dit verband spreekt de verwachting dat het gebruik van hulpinstanties en sociaal kapitaal concurrerend is, tegen. Het lijkt er eerder op dat het gebruik van sociaal kapitaal een aanvullend effect heeft op het gebruik van hulpinstanties. Men maakt of veel gebruik van hulp (uit hulpinstanties en sociaal kapitaal) of men maakt weinig gebruik van hulp.

Vervolgens zal er getoetst worden of er een significant verschil bestaat tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal. Ten eerste wordt er getoetst op een verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *wel of niet* gebruiken van sociaal kapitaal voor ten minste een hulptype en per hulptype voor elke categorie van sociaal kapitaal apart. Ten tweede zal er ook getoetst worden op een verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *aantal* categorieën van het sociaal kapitaal dat er gebruikt wordt voor ten minste een hulptype en per hulptype apart.

In tabel 4.3 is het *wel of niet* gebruiken van elke categorie sociaal kapitaal apart voor ten minste een hulptype en per hulptype weergegeven, uitgesplitst naar autochtoon en allochtoon. Van de autochtone ondernemers maken bijvoorbeeld 15 van de 20 (75 procent) geen gebruik van vrienden voor ten minste een hulptype en 23 van de 40 allochtone ondernemers (57.5 procent) maken geen gebruik van vrienden voor ten minste een hulptype. Per hulptype is er aangegeven hoeveel ondernemers er *wel* gebruik van maken voor elke categorie van het sociaal kapitaal apart. Van de 20 autochtone ondernemers maken er 3 (15 procent) gebruik van vrienden voor het verkrijgen van advies en 11 van de 40 allochtone ondernemers (27.5) maken gebruik van vrienden voor het verkrijgen van advies. In tabel 4.3 is bij de autochtone ondernemers aangegeven welke hulptypen van welke categorieën sociaal kapitaal significant verschillen in gebruik met de allochtone ondernemers.

Tabel 4.3: Gebruik hulptypen uit sociaal kapitaal in absolute aantallen (en percentages), uitgesplitst naar autochtoon en allochtoon

	Autochtoon					Allochtoon				
	Geen	Advies	Fin.	Info	Pers.	Geen	Advies	Fin.	Info	Pers.
Vriend	15 (75)	3 (15)	0	1 (5)	2 (10)	23 (57.5)	11 (27.5)	4 (10)	6 (15)	5 (12.5)
Familie	14 (70)*	5 (25)	1 (5) ^{oo}	1 (5) ^o	0	16 (40)	14 (35)	19 (47.5)	10 (25)	4 (10)
Kennis	17 (85)	1 (5)	0	0	3 (15)	31 (77.5)	4 (10)	3 (7.5)	2 (5)	5 (12.5)
Ondern.	12 (60)	2 (10)	1 (5)	5 (25)	2 (10)	32 (80)	5 (12.5)	3 (7.5)	4 (10)	1 (2.5)

* = Chikwadraattoets: $p < 0.10$ en ** = Chikwadraattoets: $p < 0.05$.

^o = Fisher's Exact toets: $p < 0.10$ en ^{oo} = Fisher's Exact toets: $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

Er is een significant verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *wel of niet* gebruiken van de familie voor ten minste een hulptype ($\chi^2 = 4.80$; $p < .10$), voor financiering ($\chi^2 = 10.84$; $p < .05$) en voor

informatie ($\chi^2 = 3.56$; $p < .10$). Voor de andere categorieën van het sociaal kapitaal is er geen significant verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen. Naar verwachting maken allochtone ondernemers meer gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal dan autochtone ondernemers. Uit de resultaten blijkt dat er vooral een groot verschil is tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen van de familie. Allochtone ondernemers maken meer gebruik van de familie voor ten minste een hulptype, financiering en informatie dan autochtone ondernemers.

Vervolgens is het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *aantal* categorieën sociaal kapitaal dat zij gebruiken voor ten minste een hulptype en per hulptype apart getoetst. Alleen het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het aantal categorieën sociaal kapitaal dat zij gebruiken voor de financiering ($T(58) = -3.08$; $p < .05$) is significant. De allochtone ondernemers maken van *meer* categorieën sociaal kapitaal gebruik voor de financiering dan autochtone ondernemers. Voor de overige hulptypen is er geen verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *aantal* categorieën sociaal kapitaal dat zij gebruiken.

Extra hulp vanuit de gemeente

Er wordt in dit onderzoek ook getoetst of er een verschil is tussen ondernemers in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente en ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente in het *wel of niet* gebruiken van hulptypen uit hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat men gebruikt. Dit om te toetsen of de instelling van kansenzones, waar ondernemers extra hulp krijgen vanuit de gemeente, effect hebben. Het is van belang dit achterhalen om te bekijken of de gemeente het huidige beleid moet voortzetten of moet veranderen om de ondernemers in de kansenzones effectief te kunnen ondersteunen. In tabel 4.4 wordt het *wel of niet* gebruiken van elke hulpinstantie apart voor ten minste een hulptype en per hulptype weergegeven, uitgesplitst naar het wel of niet hebben van extra hulp vanuit de gemeente. Er zijn 37 ondernemers die in de wijken met extra hulp vanuit de gemeente gevestigd zijn en 23 ondernemers die gevestigd zijn in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente.

Tabel 4.4: Gebruik hulptypen uit hulpinstanties in absolute aantallen (en percentages), uitgesplitst naar wijken met en zonder extra hulp vanuit de gemeente

	Met extra hulp vanuit de gemeente	Zonder extra hulp vanuit de gemeente
KvK	16 (43.2)	5 (21.7)
Bank	15 (40.5)	6 (26.1)
Belasting	7 (18.9)	2 (8.7)
MKB	1 (2.7) [°]	6 (26.1)
OndBalie	8 (21.6)	4 (17.4)
OBR	18 (48.6) ^{°°}	3 (13)
Lokaal	28 (75.5) ^{**}	10 (43.5)

* = Chikwadraattoets: $p < 0.10$ en ** = Chikwadraattoets: $p < 0.05$.

[°] = Fisher's Exact toets: $p < 0.10$ en ^{°°} = Fisher's Exact toets: $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

In bovenstaande tabel is te zien dat er een significant verschil is tussen ondernemers in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente en ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente in het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype van MKB-Nederland ($\chi^2 = 7.53$; $p < .05$), het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam ($\chi^2 = 7.90$; $p < .05$) en de lokale hulpinstantie ($\chi^2 = 6.33$; $p < .05$). De ondernemers in de wijken met extra hulp vanuit de gemeente maken eerder *wel* gebruik van ten minste een hulptype van het

Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam en de lokale hulpinstanties dan de ondernemers in de wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente. Deze ondernemers maken eerder *wel* gebruik van ten minste een hulptype van MKB-Nederland dan de ondernemers in de wijken met extra hulp vanuit de gemeente. Dit lijkt erop te duiden dat het MKB-Nederland door de ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente als vervanging gebruikt wordt voor de extra hulp vanuit de gemeente. Enkele ondernemers hebben aangegeven bij de start van de onderneming een informatiepakket ontvangen te hebben van MKB-Nederland. Wellicht maken ondernemers eerder gebruik van dit informatiepakket bij gebrek aan een andere hulpinstantie of extra hulp vanuit de gemeente die hen kan ondersteunen.

Het *wel of niet* gebruiken van elke hulpinstantie apart is ook uitgesplitst naar het hulptype waar gebruik van wordt gemaakt. Het verschil in het *wel of niet* gebruiken van elke hulpinstantie apart tussen ondernemers in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente en ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente is per hulptype getoetst met de Fisher's Exact toets. De ondernemers in de wijken met extra hulp vanuit de gemeente maken significant eerder *wel* gebruik in het gebruik van advies van de lokale hulpinstantie ($\chi^2 = 5.18$; $p < .05$) en financiering van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam ($\chi^2 = 10.57$; $p < .05$) dan de ondernemers in de wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente. Deze ondernemers maken eerder *wel* gebruik van advies van MKB-Nederland ($\chi^2 = 4.00$; $p < .10$) dan de ondernemers in de wijken met extra hulp vanuit de gemeente.

Ook voor het gebruik van het *aantal* hulpinstanties voor ten minste een hulptype en per hulptype apart is er met een T-toets getoetst of er een significant verschil is tussen ondernemers in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente en ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente. De ondernemers in de wijken met extra hulp vanuit de gemeente maken gebruik van significant *meer* hulpinstanties voor ten minste een hulptype ($T(58) = -2.63$; $p < .05$) dan de ondernemers in de wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente. Deze resultaten lijken erop te duiden dat de extra hulp vanuit de gemeente het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties door de ondernemers succesvol stimuleert.

Vrijblijvende hulpinstantie in de wijk

De geselecteerde wijken worden naast het *wel of niet* hebben van extra hulp vanuit de gemeente ter stimulering van het ondernemerschap in de wijk ook getoetst op het *wel of niet* hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk. Dit om te toetsen of ondernemers meer gebruik maken van hulptypen van hulpinstanties als er een vrijblijvende hulpinstantie (actief en laagdrempelig) in de wijk zit die hen helpt in het bereiken van de andere hulpinstanties. In tabel 4.5 wordt het *wel of niet* gebruiken van elke hulpinstantie apart voor ten minste een hulptype en per hulptype weergegeven, uitgesplitst naar ondernemers die in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie gevestigd zijn en ondernemers die in wijken zonder vrijblijvende hulpinstantie gevestigd zijn. Er zijn 30 ondernemers die in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie gevestigd zijn en 30 ondernemers die gevestigd zijn in de wijken zonder vrijblijvende hulpinstantie.

In onderstaande tabel is te zien dat ondernemers in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie significant eerder *wel* gebruik maken van ten minste een hulptype van de Bank ($\chi^2 = 3.59$; $p < .10$), het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam ($\chi^2 = 3.59$; $p < .10$) en de lokale hulpinstantie ($\chi^2 = 18.37$; $p < .05$) dan ondernemers in een wijk zonder vrijblijvende hulpinstantie. Het stimuleren van het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties vanuit de vrijblijvende hulpinstantie lijkt op basis van deze resultaten te werken.

Tabel 4.5: Gebruik hulptypen uit hulpinstanties in absolute aantallen (en percentages), uitgesplitst naar wijken met en zonder vrijblijvende hulpinstantie in de wijk

	Met hulpinstantie in wijk	Zonder hulpinstantie in wijk
KvK	13 (43.3)	8 (26.7)
Bank	14 (46.7)*	7 (23.3)
Belasting	6 (20)	3 (10)
MKB	1 (3.3)	6 (20)
OndBalie	3 (10)	9 (30)
OBR	14 (46.7)*	7 (23.3)
Lokaal	27 (90)**	11 (36.7)

* = Chikwadraattoets: $p < 0.10$ en ** = Chikwadraattoets: $p < 0.05$.

° = Fisher's Exact toets: $p < 0.10$ en °° = Fisher's Exact toets: $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

Ook is het *wel of niet* gebruiken voor elke hulpinstantie apart uitgesplitst naar het hulptype waar gebruik van wordt gemaakt. Vervolgens is het verschil in gebruik per hulptype en per hulpinstantie tussen ondernemers in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie en in een wijk zonder vrijblijvende hulpinstantie getoetst met de Fisher's Exact toets. Ondernemers in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie maken significant eerder *wel* gebruik van financiering van de Bank ($\chi^2 = 4.36$; $p < .10$), financiering van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam ($\chi^2 = 4.02$; $p < .10$), advies van de lokale hulpinstantie ($\chi^2 = 13.61$; $p < .05$) en informatie van de lokale hulpinstantie ($\chi^2 = 6.69$; $p < .05$) dan ondernemers in een wijk zonder vrijblijvende hulpinstantie.

Ten slotte is ook het verschil tussen ondernemers in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie en ondernemers in een wijk zonder vrijblijvende hulpinstantie in het *aantal* hulpinstanties dat zij gebruiken voor ten minste een hulptype en per hulptype apart getoetst met een T-toets. Ondernemers in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie maken gebruik van significant *meer* hulpinstanties voor ten minste een hulptype ($T(58) = -2.56$; $p < .05$) dan ondernemers in een wijk zonder vrijblijvende hulpinstantie. Deze resultaten lijken erop te duiden dat de vrijblijvende hulpinstantie succesvol is in het doorsturen van ondernemers naar de andere hulpinstanties en in het stimuleren van het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

4.1.3 Controlevariabelen

Twee belangrijke controlevariabelen die in dit onderzoek meegenomen worden zijn het bezit van sociaal kapitaal en de bekendheid met de hulpinstanties. Er wordt voor deze variabelen gecontroleerd vanwege de assumptie dat ondernemers die meer sociaal kapitaal bezitten, ook meer gebruik zullen maken van hulptypen uit het sociaal kapitaal en de assumptie dat ondernemers die beter bekend zijn met de hulpinstanties, ook eerder gebruik zullen maken van hulptypen uit de hulpinstanties. In dit deel van het onderzoek zijn de bivariate verbanden getoetst tussen deze twee controlevariabelen met de afhankelijke variabele en de onafhankelijke variabelen; het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal, het hebben van extra hulp vanuit de gemeente, het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk en het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers. Hieronder worden per controlevariabele de significante resultaten en de opvallende niet-significante resultaten weergegeven.

Bezit sociaal kapitaal

Het bezit van sociaal kapitaal hangt, tegen verwachting in, positief significant samen met het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties voor zowel het *wel of niet* gebruiken van hulptypen uit hulpinstanties ($\rho = .40$; $p < .10$) als voor het *aantal* hulpinstanties dat er gebruikt wordt ($\rho = .37$; $p < .05$). Dit komt wel overeen met het eerder gevonden aanvullende effect van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Er is geen significant verschil in het bezit van sociaal kapitaal tussen ondernemers die *wel* gebruik maken van hulptypen uit het sociaal kapitaal en ondernemers die *geen* gebruik maken van hulptypen uit het sociaal kapitaal. Wel is er een positief significant verband tussen het bezit van sociaal kapitaal en het *aantal* categorieën sociaal kapitaal er gebruikt wordt ($\rho = .33$; $p < .05$). Ten slotte is er geen significant verschil in het bezit van sociaal kapitaal tussen autochtone en allochtone ondernemers. Het gemiddeld aantal hulptypen waartoe autochtone ondernemers toegang hebben is 8.65 en voor allochtone ondernemers ligt dit gemiddelde op 9.10.

Bekendheid hulpinstanties

De bekendheid met de hulpinstanties hangt significant samen met het *wel of niet* gebruiken van hulptypen uit hulpinstanties ($\chi^2 = 13.79$; $p < .05$). Dit komt overeen met de verwachting dat als men beter bekend is met de hulpinstanties men er ook eerder *wel* gebruik van zal maken. Er is geen significant verband tussen de bekendheid van hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt. Wel is er een significant verschil tussen ondernemers in wijken met extra hulp vanuit de gemeente en ondernemers in wijken zonder extra hulp vanuit de gemeente in de bekendheid met MKB-Nederland ($\chi^2 = 2.74$; $p < .10$) en het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam ($\chi^2 = 4.24$; $p < .05$). Ondernemers in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente zijn beter bekend met MKB-Nederland en het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam. Vervolgens is er een significant verschil tussen de ondernemers in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie en de ondernemers in een wijk zonder een vrijblijvende hulpinstantie in de bekendheid met het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam ($\chi^2 = 4.44$; $p < .05$). In de wijk met een vrijblijvende hulpinstantie zijn de ondernemers beter bekend met het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam. De wijkinitiatieven lijken ondernemers beter bekend te maken met bepaalde hulpinstanties; MKB-Nederland en Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam. Ten slotte is er geen significant verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in de bekendheid van alle hulpinstanties in totaal. Wel is er een significant verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in de bekendheid met de Ondernemersbalie ($\chi^2 = 3.43$; $p < .10$) en het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam ($\chi^2 = 2.81$; $p < .10$). Autochtone ondernemers zijn beter bekend met het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam en allochtone ondernemers zijn beter bekend met de Ondernemersbalie.

4.1.4 Algemene conclusie bivariate analyse

Er zijn twee hoofdresultaten te onderscheiden na uitvoering van de bivariate analyse. Ten eerste is het meest opvallende resultaat dat, tegen verwachting in, de allochtone ondernemers meer gebruik maken van hulptypen uit de hulpinstanties dan de autochtone ondernemers. Vervolgens heeft het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal, tegen verwachting in, geen concurrerend effect met het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties, maar juist een aanvullend effect. Ten tweede hebben de wijkinitiatieven een positieve invloed op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

Ten eerste maken allochtone ondernemers meer gebruik van hulptypen uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers en heeft het gebruik van sociaal kapitaal een aanvullend effect op het gebruik van hulpinstanties. Allochtone ondernemers maken eerder *wel* gebruik van ten minste een hulptype, advies en informatie uit de Kamer van Koophandel, van advies van de Ondernemersbalie en de lokale hulpinstantie, en van informatie van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam dan autochtone ondernemers. Vervolgens maken allochtone ondernemers gebruik van *meer* hulpinstanties dan autochtone ondernemers voor ten minste een hulptype en advies. Allochtone ondernemers maken ook eerder *wel* gebruik van de familie voor financiering en informatie dan autochtone ondernemers en ze maken gebruik van *meer* categorieën sociaal kapitaal voor de financiering dan autochtone ondernemers. Vervolgens heeft het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal een aanvullend effect op het gebruik van hulptypen uit hulpinstantie. De ondernemers maken of veel gebruik van hulp (uit hulpinstanties en sociaal kapitaal), of ondernemers maken weinig gebruik van hulp.

Ten tweede hebben de wijkinitiatieven een positieve invloed op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties, maar geen effect op het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers hierin. Ondernemers in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente maken eerder *wel* gebruik van ten minste een hulptype en financiering van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam, en van ten minste een hulptype en advies van de lokale hulpinstantie dan ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente. Deze ondernemers maken meer gebruik van advies van MKB-Nederland, wellicht als vervanging van het gebrek aan extra hulp vanuit de gemeente. Ondernemers in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente maken gebruik van *meer* hulpinstanties voor ten minste hulptype dan ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente. Opvallend is dat er een verschil tussen ondernemers is in de wijken met extra hulp vanuit de gemeente en de wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente in het gebruik van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam. Terwijl de Ondernemersbalie is ingesteld voor de praktische uitvoering van het stimuleringsbeleid van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam en het centrale aanspreekpunt is voor deze ondernemers.

Vervolgens maken ondernemers in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie eerder *wel* gebruik van de lokale hulpinstantie voor ten minste een hulptype, advies en informatie dan ondernemers in een wijk zonder vrijblijvende hulpinstantie. Dit is naar verwachting, men hoeft geen verplicht lidgeld te betalen en de drempel om naar binnen te stappen ligt bij een vrijblijvende hulpinstantie lager dan bij een winkeliersvereniging. Ook maken ondernemers in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie eerder *wel* gebruik van ten minste een hulptype en financiering van de Bank en het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam, en gebruiken ze *meer* hulpinstanties voor ten minste een hulptype dan ondernemers in een wijk zonder vrijblijvende hulpinstantie. De vrijblijvende hulpinstantie blijkt succesvol te zijn in het doorsturen van ondernemers naar andere hulpinstanties en in het stimuleren van het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

4.2 Multivariate analyse

In de bivariate analyse is aangetoond dat er een verschil is tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *wel of niet* gebruiken van hulptypen uit hulpinstanties en in het *aantal* hulpinstanties dat zij gebruiken. In dit deel zal er multivariaat getoetst worden of het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties blijft bestaan na controle voor de onafhankelijke variabelen. Het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties door allochtone en autochtone ondernemers wordt in de literatuur verklaard door enerzijds het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal en anderzijds door de omringende kansenstructuur. In dit onderzoek wordt er gekeken naar de invloed van twee typen wijkinitiatieven als indicatoren van de kansenstructuur; de extra hulp vanuit de gemeente ter stimulering van het ondernemerschap en de vrijblijvende hulpinstantie in de wijk. Op basis van de belangrijkste controlevariabelen in de literatuur wordt er in de multivariate toetsing gecontroleerd voor de persoonlijke achtergrondkenmerken en de persoonlijke factoren: het bezit van het sociaal kapitaal, de bekendheid en de bereikbaarheid van de hulpinstanties, en het vertrouwen in de sociale omgeving en de gemeente. De eventuele gevonden effecten worden apart gecontroleerd voor de persoonlijke factoren en de persoonlijke achtergrondkenmerken. Er kunnen namelijk niet teveel controlevariabelen opgenomen worden in een model, gezien het kleine aantal respondenten (N=60).

De verklaringen voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties worden getoetst voor zowel het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties als voor het *aantal* hulpinstanties dat men gebruikt. De analysemethode voor de toetsing van de verklaringen voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het *wel of niet* gebruiken van hulptypen uit hulpinstanties is logistische regressie, gezien het wel of niet gebruiken van hulptypen uit hulpinstanties dichotoom is. Voor de toetsing van de verklaringen voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van het *aantal* hulpinstanties wordt de OLS regressiemethode gebruikt. Ook in de multivariate analyse zal er getoetst worden bij een alfa van .05 en .10, gezien er sprake is van een klein aantal respondenten (N=60).

Naast het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype uit hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor ten minste een hulptype, wordt er in deze analyse ook getracht de hulptypen apart mee te nemen als afhankelijke variabele in de multivariabele analyse. Dit om eventuele verschillen in het gebruik van hulpinstanties tussen de hulptypen te ontdekken. Ten tweede wordt er ook per hulptype getoetst omdat er per hulptype verschillende verklaringen zijn voor het verschil in het gebruik van hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers.

Methodologische beschouwing

Het is niet mogelijk om voor elk van de hulptypen een multivariate analyse uit te voeren. Het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor de hulptypen financiering en personeel is zoals eerder vermeld erg scheef verdeeld en deze variabelen kunnen daarom niet meegenomen worden in de OLS regressieanalyse. Het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor ten minste een hulptype, en advies en informatie is wel normaal verdeeld en deze variabelen zullen dan ook getoetst worden in de multivariate analyse.

Het *wel of niet* gebruiken van financiering, informatie en personeel uit hulpinstanties kan ook niet multivariaat getoetst worden. Deze variabelen voldoen namelijk niet aan de drie belangrijke eisen voor het uitvoeren van een logistische regressie. Ten eerste hebben niet alle cellen een waarneming wanneer deze variabelen als afhankelijke variabelen afgezet worden in een kruistabel tegen de belangrijkste onafhankelijke

variabelen (allochtoon, gebruik sociaal kapitaal, extra hulp vanuit de gemeente en het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk) (Garson, 2010). Ten tweede zijn de Chikwadraattoetsen van de logistische regressiemodellen met deze variabelen als afhankelijke variabelen niet significant. Dit geeft aan dat de modellen geen goede 'fit' hebben met de data en dat een leeg model een betere 'fit' heeft (Menard, 2002). Ten derde zijn de 'Hosmer-Lemeshow' Chikwadraattoetsen voor de variabelen als afhankelijke variabelen significant, wat betekent dat de voorspelde en werkelijke waarden significant van elkaar verschillen (Menard, 2002). Dit geeft wederom aan dat de 'fit' van de modellen met de data niet goed is. Ook geven cellen zonder waarneming in de Chikwadraattoets van de 'Hosmer-Lemeshow' aan dat er een slechte fit is met de data (Garson, 2010). Op basis van deze criteria kan er niet multivariaat getoetst worden voor het *wel of niet* gebruiken van financiering, informatie en personeel uit hulpinstanties. Voor deze variabelen zijn de effecten van de onafhankelijke variabelen bivariaat getoetst. De effecten van de onafhankelijke variabelen op het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype en advies uit hulpinstanties kunnen wel multivariaat getoetst worden; deze modellen voldoen wel aan bovenstaande eisen om een logistische regressieanalyse uit te voeren. Maar als er gecontroleerd wordt voor de persoonlijke factoren en de persoonlijke achtergrondkenmerken hebben een of meerdere cellen bij de 'Hosmer-Lemeshow' Chikwadraattoets geen waarnemingen. Dat betekent dat de modellen niet meer aan de eisen voldoen om een regressieanalyse uit te voeren. De effecten van de belangrijke onafhankelijke variabelen op het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype en advies uit hulpinstanties kunnen daardoor niet gecontroleerd worden voor de persoonlijke factoren en achtergrondkenmerken in deze analyse. Ten slotte kan in de logistische regressie alleen het *wel of niet* gebruiken van sociaal kapitaal meegenomen. Het *aantal* categorieën sociaal kapitaal dat er gebruikt wordt heeft namelijk, afgezet tegen het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype en advies uit hulpinstanties, cellen zonder waarnemingen. Deze modellen voldoen dan niet aan de eisen van de logistische regressie.

Leeswijzer multivariate analyse

Ten eerste zullen de effecten van het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties getoetst worden voor alle vijf de afhankelijke variabelen: het *wel of niet* gebruiken van 1) ten minste een hulptype en 2) advies uit hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het gebruik van 3) ten minste een hulptype, en voor 4) advies en 5) informatie. Er zal vervolgens getoetst worden of er een verschil is tussen autochtone en allochtone ondernemers in het effect van het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties voor alle vijf de afhankelijke variabelen. Ten tweede zullen de effecten van het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties voor ten minste een hulptype, advies en informatie gecontroleerd worden voor de persoonlijke factoren en achtergrondkenmerken. Voor het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype en advies uit hulpinstanties kan dit effect niet gecontroleerd worden voor de persoonlijke factoren en achtergrondkenmerken omdat deze modellen niet aan de eisen van de logistische regressie voldoen.

Ten derde zullen de effecten van de wijkinitiatieven, als indicatoren van de kansenstructuur van ondernemers, op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties getoetst worden voor alle vijf de afhankelijke variabelen: het *wel of niet* gebruiken van 1) ten minste een hulptype en 2) advies uit hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het gebruik van 3) ten minste een hulptype, en voor 4) advies en 5) informatie. Vervolgens zal er getoetst worden of er een verschil is tussen autochtone en allochtone ondernemers in het effect van de wijkinitiatieven op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties voor alle vijf

de afhankelijke variabelen. Ten slotte zullen de effecten van de wijkinitiatieven op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties gecontroleerd worden voor de persoonlijke factoren en achtergrondkenmerken. De effecten van het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype en advies uit hulpinstanties op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties kunnen niet gecontroleerd worden voor de persoonlijke factoren en achtergrondkenmerken omdat deze modellen niet aan de eisen van de logistische regressie voldoen.

4.2.1 Effect van sociaal kapitaal op gebruik van hulptypen uit hulpinstanties

In eerdere onderzoeken heeft men aangetoond dat allochtone ondernemers minder gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers (EIM, 2004: 45). Een belangrijke verklaring hiervoor in de literatuur is het gebruik van sociaal kapitaal. Men stelt dat het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal concurrerend is met het gebruik van hulptypen uit de hulpinstanties. In de beschrijvende analyse van dit onderzoek is aangetoond dat in tegenstelling van deze verwachting het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties en hulptypen uit het sociaal kapitaal positief met elkaar samenhangen en dus niet concurrerend zijn. Ondernemers maken óf veel gebruik van hulp (uit hulpinstanties en uit sociaal kapitaal) óf ondernemers maken weinig gebruik van hulp. In de beschrijvende analyse is ook aangetoond dat, tegen verwachting in, allochtone ondernemers meer gebruik maken van hulptypen uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers en er geen verschil bestaat tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal.

Het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal blijkt dus geen verklaring te zijn voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties, maar kan nog wel een aanvullende verklaring bieden voor het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. In tabel 4.6a en 4.6b worden de effecten van allochtone ondernemers en van het gebruik van sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties weergegeven. Er is getoetst voor vijf onafhankelijke variabelen; het *wel of niet* gebruiken van 1) ten minste een hulptype en 2) advies uit hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het gebruik van 3) ten minste een hulptype, en voor 4) advies en 5) informatie. Voor het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype en advies uit hulpinstanties is alleen het effect van het *wel of niet* gebruiken van sociaal kapitaal getoetst. In de eerste tabel (4.6a) worden de resultaten voor ten minste een hulptype weergegeven, en in de tweede tabel (4.6b) voor de hulptypen advies en informatie.

In tabel 4.6a is te zien dat ondernemers die *wel* gebruik maken van ten minste een hulptype uit sociaal kapitaal een grotere odds hebben om *wel* gebruik te maken van ten minste een hulptype uit hulpinstanties (OR = 4.87; $p < .05$), gecontroleerd voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers. Ook heeft het *wel* gebruiken van sociaal kapitaal een significant positief effect op het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor te minste een hulptype ($B = .86$; $p < .05$), gecontroleerd voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers. Ondernemers die *wel* gebruik maken van sociaal kapitaal, gebruiken .86 hulpinstantie meer dan ondernemers die geen gebruik maken van sociaal kapitaal. Het *aantal* categorieën van het sociaal kapitaal dat gebruikt wordt heeft geen significant effect op het *aantal* hulpinstanties dat er gebruikt wordt. Dit betekent dat vooral het *wel of niet* gebruiken van sociaal kapitaal van invloed is op het gebruik van ten minste een hulptype uit hulpinstanties.

Tabel 4.6a: Verschil autochtonen en allochtonen en gebruik sociaal kapitaal ter verklaring van gebruik hulptypen uit hulpinstanties (N=60)

Totaal	Wel/niet hulpinst.	Aantal hulpinst.			
	Exp(B)	B	S.E	B	S.E
Allochtoon	4.87*	.92**	.36	.96**	.37
Wel/niet soc kap	12.03**	.86**	.37		
Aantal soc kap				.22	.15
Constant	.69	.93	.37	1.19	.34
X ² (df)	14.22 (2)**				
Adjusted R ²		.17		.13	

* = $p < 0.10$ en ** = $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

In tabel 4.6b is te zien dat het *wel* gebruiken van sociaal kapitaal alleen een significant effect heeft op het *aantal* hulpinstanties dat de ondernemers gebruiken voor het verkrijgen van advies ($B=.64$; $p<.05$). Het *aantal* sociaal kapitaal categorieën dat gebruikt wordt heeft ook een significant positief effect op het *aantal* hulpinstanties dat ondernemers gebruiken voor het verkrijgen van advies ($B=.20$; $p<.10$). Beide weergegeven effecten zijn gecontroleerd voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers. Als ondernemers *wel* sociaal kapitaal gebruiken en 1 categorie van hun sociaal kapitaal *meer* gebruiken, gebruiken ze respectievelijk .64 en .20 hulpinstantie meer voor het verkrijgen van advies.

Tabel 4.6b: Verschil autochtonen en allochtonen en gebruik sociaal kapitaal ter verklaring van gebruik advies en informatie uit hulpinstanties (N=60)

Advies	Wel/niet hulpinst.	Aantal hulpinst.				Info	Aantal hulpinst.			
	Exp(B)	B	S.E	B	S.E		B	S.E	B	S.E
Allochtoon	10.15**	.80**	.25	.82**	.25	.27	.26	.31	.27	
Wel/niet soc kap	2.97	.64**	.26			.38	.27			
Aantal soc kap				.20*	.10			.04	.11	
Constant	.27	.16	.26	.32	.24	.57	.27	.76	.25	
X ² (df)	17.72 (2)**									
Adjusted R ²		.22		.19		.02		.02		

* = $p < 0.10$ en ** = $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

De positieve effecten van het gebruik van hulptypen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulpinstanties voor ten minste een hulptype en voor advies sluit aan bij de eerdere conclusie dat ondernemers óf gebruik maken van veel hulp óf gebruik maken van weinig hulp. Opvallend is enerzijds dat het *wel of niet* gebruiken van sociaal kapitaal een positief effect heeft op het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype uit hulpinstanties, maar niet op het *wel of niet* gebruiken van advies uit hulpinstanties. Anderzijds is het opvallend dat het *aantal* sociaal kapitaal categorieën dat gebruikt wordt geen effect heeft op het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor ten minste een hulptype, maar wel een positief effect heeft op het *aantal* hulpinstanties dat er gebruikt wordt voor het verkrijgen van advies. Ten slotte is de verklaringskracht van het gebruik van sociaal kapitaal voor het gebruik van informatie uit hulpinstanties is erg laag (2 procent) in vergelijking met de verklaringskracht van het gebruik van sociaal kapitaal voor het gebruik van ten minste een hulptype uit hulpinstanties (17 en 13 procent) en voor het gebruik van advies uit hulpinstanties (22 en 19 procent).

Het doel van het onderzoek is om het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers te verklaren in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Zoals eerder vastgesteld is er geen significant verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal. In dit onderzoek is er getoetst of er wel een verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het effect van het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal op het gebruik van hulptypen van hulpinstanties. Dit interactie-effect is getoetst voor alle vijf de afhankelijke variabelen; het *wel of niet* gebruiken van 1) ten minste een hulptype en 2) advies uit hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het gebruik van 3) ten minste een hulptype, en voor 4) advies en 5) informatie. Maar voor al deze afhankelijke variabelen is er geen interactie-effect van allochtone ondernemers en het gebruik van sociaal kapitaal. Er is geen verschil tussen allochtone en autochtone ondernemers in het effect van het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal op alle vijf de afhankelijke variabelen voor het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

Het gebruik van hulptypen uit sociaal kapitaal blijkt dus een aanvullende verklaring te zijn voor het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype en advies uit hulpinstanties en voor het *aantal* hulpinstanties dat er gebruikt wordt voor het verkrijgen van advies. Maar geen verklaring voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Het aanvullende effect van het gebruik van sociaal kapitaal op het gebruik van hulpinstanties zal in deze analyse ten eerste getoetst worden voor de persoonlijke factoren die in de literatuur als verklaring gegeven worden voor het verschil in het gebruik van hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers.

In eerdere onderzoeken heeft men vastgesteld dat een verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties deels verklaard kan worden door de bekendheid van de hulpinstanties. Een deel van de allochtone ondernemers blijkt niet op de hoogte te zijn van het bestaan van hulpinstanties (Rusinovic, 2007; Oude Groeniger, 2008). Ook is er in eerdere onderzoeken vastgesteld dat een verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties deels verklaard kan worden door het bezit van sociaal kapitaal (Flap, 2001), het vertrouwen in de sociale omgeving (Putnam, 1995), het vertrouwen in de gemeente (Lievense, 2006) en de bereikbaarheid van de hulpinstanties (van den Tillaart & Poutsma, 1998). In tabel 4.7a en tabel 4.7b wordt er gecontroleerd voor deze persoonlijke factoren voor drie van de vijf afhankelijke variabelen. Voor het *wel of niet* gebruiken van 1) ten minste een hulptype, en 2) advies kan er geen logistische regressieanalyse uitgevoerd worden. De resultaten van de effecten op het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor 3) ten minste een hulptype en voor de hulptypen 4) advies en 5) informatie zijn weergegeven in tabel 4.7a en 4.7b.

Uit de resultaten in tabel 4.7a blijkt dat na controle voor de persoonlijke factoren allochtone ondernemers nog steeds gebruik maken van significant *meer* hulpinstanties dan autochtone ondernemers voor ten minste een hulptype ($B=1.00$; $p<.05$ & $B=1.02$; $p<.05$). Na controle voor de persoonlijke factoren maken allochtone ondernemers gebruik van 1 hulpinstantie *meer* dan autochtone ondernemers. Maar ook de bekendheid van de hulpinstanties is van belang en heeft een positief effect op het gebruik van ten minste een hulptype uit hulpinstanties ($B=.54$; $p<.05$ & $B=.56$; $p<.05$). Ten slotte heeft de bereikbaarheid van deze hulpinstanties ook een significant effect op het gebruik van ten minste een hulptype uit hulpinstanties ($B=-.39$; $p<.05$ & $B=-.39$; $p<.10$). Als het moeilijker is voor de ondernemers om contact te leggen met de hulpinstanties, gebruikt men *-39 minder* hulpinstanties voor ten minste een hulptype.

Tabel 4.7a: Verschil autochtonen & allochtonen en sociaal kapitaal gecontroleerd voor bezit sociaal kapitaal, bekendheid hulpinstanties, vertrouwen en bereikbaarheid ter verklaring van gebruik hulptypen uit hulpinstanties (N=60)

Totaal	Aantal hulpinst.		Aantal hulpinst.	
	B	S.E	B	S.E
Allochtoon	1.00**	.31	1.02**	.31
Wel/niet soc kap	.34	.37		
Aantal soc kap			.11	.14
Bezit soc kap	.08	.05	.08	.05
Bekend hulpinst.	.54**	.15	.56**	.15
Vertrouwen soc	.09	.29	.12	.30
Vertrouwen gem	.13	.20	.12	.20
Bereikbaarheid	-.39**	.19	-.39*	.20
Constant	-2.48	1.27	-2.56	1.28
Adjusted R ²	.41		.40	

* = $p < 0.10$ en ** = $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

In tabel 4.7b is te zien dat voor het verkrijgen van advies allochtone ondernemers ook nog steeds *meer* hulpinstanties blijken te gebruiken dan autochtone ondernemers na controle voor de persoonlijke factoren ($B=.81$; $p<.05$ & $B=.83$; $p<.83$). En het *wel* gebruiken van sociaal kapitaal heeft een positief effect op het *aantal* hulpinstanties dat men gebruikt voor het verkrijgen van advies ($B=.53$; $p<.10$). Voor het aantal hulpinstanties waaruit ondernemers informatie verkrijgen blijkt de bekendheid van de hulpinstanties een belangrijk effect te hebben ($B=.27$; $p<.05$ & $B=.31$; $p<.05$). Als men beter bekend is met de hulpinstanties gebruikt men respectievelijk .27 en .31 hulpinstantie *meer* voor het verkrijgen van informatie.

Tabel 4.7b: Verschil autochtonen & allochtonen en sociaal kapitaal gecontroleerd voor bezit sociaal kapitaal, bekendheid hulpinstanties, vertrouwen en bereikbaarheid ter verklaring van gebruik advies en informatie uit hulpinstanties (N=60)

Advies	Aantal hulpinst.				Info	Aantal hulpinst.			
	B	S.E	B	S.E		B	S.E	B	S.E
Allochtoon	.81**	.26	.83**	.26	.33	.26	.37	.26	
Wel/niet soc kap	.53*	.31			.34	.31			
Aantal soc kap			.18	.12			.02	.12	
Bezit soc kap	.02	.04	.03	.04	.00	.04	.00	.04	
Bekend hulpinst.	.16	.12	.18	.12	.27**	.12	.31**	.12	
Vertrouwen soc	.04	.24	.05	.25	-.11	.25	-.04	.25	
Vertrouwen gem	.09	.16	.08	.16	.03	.17	.01	.17	
Bereikbaarheid	-.20	.16	-.21	.16	-.17	.16	-.16	.17	
Constant	-.84	1.06	-.91	1.07	-.48	1.08	-.68	1.09	
Adjusted R ²	.23		.22		.07		.05		

* = $p < 0.10$ en ** = $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

Uit bovenstaande resultaten kan de conclusie getrokken worden dat vooral de bekendheid en de bereikbaarheid een belangrijke invloed hebben op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties voor ten minste een hulptype en informatie. De bekendheid en bereikbaarheid zijn indicatoren van de kansenstructuur van de ondernemers. En bovenstaande resultaten onderstrepen het belang om te toetsen voor de invloed van de

kansenstructuur van ondernemers op het gebruik van hulpinstanties. Dit zal in deze analyse uitgevoerd worden, na de controle van het effect van het gebruik van sociaal kapitaal op het gebruik van hulpinstanties voor persoonlijke achtergrondkenmerken: opleiding, het hebben van certificaten voor de onderneming, de ervaring, het aantal vestigingsjaren, leeftijd en geslacht. Er wordt wederom gecontroleerd voor drie van de vijf afhankelijke variabelen, omdat voor het *wel of niet* gebruiken van 1) ten minste een hulptype, en 2) advies er geen logistische regressieanalyse uitgevoerd kan worden. De resultaten van de effecten op het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor 3) ten minste een hulptype en voor de hulptypen 4) advies en 5) informatie zijn weergegeven in tabel 4.8a en 4.8b.

Tabel 4.8a: Verschil autochtonen & allochtonen en sociaal kapitaal gecontroleerd voor persoonlijke achtergrondkenmerken ter verklaring van gebruik hulptypen uit hulpinstanties (N=60)

Totaal	Aantal hulpinst.			
	B	S.E	B	S.E
Allochtoon	.41	.48	.42	.48
Wel/niet soc kap	.51	.41		
Aantal soc kap			.07	.17
Opleiding	.09	.20	.19	.21
Certificaten	.12	.37	.09	.38
Ervaring	.01	.03	.00	.03
Vestigingsjaren	-.01	.03	-.01	.03
Leeftijd	-.03	.02	-.04*	.02
Geslacht	.38	.41	.39	.41
Constant	2.78	1.26	3.25	1.24
Adjusted R ²	.18		.15	

* = $p < 0.10$ en ** = $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

Uit de resultaten in tabel 4.8a blijkt dat het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van het *aantal* hulpinstanties dat men gebruikt voor ten minste een hulptype verklaard wordt door de persoonlijke achtergrondkenmerken (tabel 4.8a). Daarentegen heeft leeftijd nog een significant negatief effect op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties dat men gebruikt voor ten minste een hulptype ($B = -.04$; $p < .10$), gecontroleerd voor het *aantal* categorieën sociaal kapitaal dat men gebruikt. Het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt neemt met .04 af naarmate men ouder wordt.

In tabel 4.8b blijkt dat als er alleen gekeken wordt naar het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het verkrijgen van advies, het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers wel blijft bestaan ($B = .76$; $p < .05$ & $B = .80$; $p < .05$) na controle voor de persoonlijke achtergrondkenmerken. Gecontroleerd voor de persoonlijke achtergrondkenmerken blijven allochtone ondernemers gebruik maken van *meer* hulpinstanties voor het verkrijgen van advies dan autochtone ondernemers. Ook het *wel* gebruiken van sociaal kapitaal heeft na controle voor de achtergrondkenmerken een positief significant effect op het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het verkrijgen van advies ($B = .59$; $p < .10$).

Tabel 4.8b: Verschil autochtonen & allochtonen en sociaal kapitaal gecontroleerd voor persoonlijke achtergrondkenmerken ter verklaring van gebruik advies en informatie uit hulpinstanties (N=60)

Advies	Aantal hulpinst.				Info	Aantal hulpinst.			
	B	S.E	B	S.E		B	S.E	B	S.E
Allochtoon	.76**	.35	.80**	.36	.23	.36	.21	.36	
Wel/niet soc kap	.59*	.30			.27	.30			
Aantal soc kap			.18	.13			-.05	.13	
Opleiding	.03	.15	.03	.16	.19	.15	.24	.16	
Certificaten	.08	.27	.00	.28	-.04	.28	-.02	.28	
Ervaring	.01	.02	.01	.02	-.02	.02	-.02	.02	
Vestigingsjaren	.00	.02	.00	.02	.00	.02	.00	.02	
Leeftijd	.00	.02	.00	.02	.00	.02	.00	.02	
Geslacht	.14	.30	.18	.31	.19	.30	.16	.31	
Constant	.22	.94	.54	.92	.21	.95	.64	.92	
Adjusted R ²	.15		.12		.01		.02		

* = $p < 0.10$ en ** = $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

Uit bovenstaande analyse kan de conclusie getrokken worden dat vooral het *wel* gebruiken van sociaal kapitaal een verklarend effect heeft op het *wel* gebruiken van ten minste een hulptype en advies uit hulpinstanties. Maar na controle voor de persoonlijke factoren en achtergrondkenmerken heeft het *wel* gebruiken van sociaal kapitaal alleen nog een significant positief effect op het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het verkrijgen van advies. Verder tonen de resultaten aan dat de bekendheid en de bereikbaarheid een belangrijke invloed hebben op het gebruik van hulpinstanties. Hieruit blijkt dat de kansenstructuur van de ondernemers ook van invloed is op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. In het volgende deel van de multivariate analyse zullen dan ook de effecten van de twee wijkinitiatieven, als indicatoren voor de kansenstructuur van de ondernemers, op het gebruik van hulpinstanties getoetst worden.

4.2.2 Effect van kansenstructuur op gebruik hulptypen uit hulpinstanties

Naast de het sociaal kapitaal wordt er in dit onderzoek ook getoetst op de invloed van de kansenstructuur van de ondernemers op het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Er zal hiertoe gekeken worden naar het effect van twee verschillende wijkinitiatieven: extra hulp vanuit de gemeente ter stimulering van het ondernemerschap in de wijk en een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk. In tabel 4.9a en 4.9b worden de effecten van de wijkinitiatieven op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties weergegeven. Er is getoetst voor alle vijf de afhankelijke variabelen; het *wel of niet* gebruiken van 1) ten minste een hulptype en 2) advies uit hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het gebruik van 3) ten minste een hulptype, en voor 4) advies en 5) informatie.

Uit tabel 4.9a blijkt dat de extra hulp vanuit de gemeente een significant effect heeft op het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype uit hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor ten minste een hulptype (OR=3.82; $p < .10$ & B=.86; $p < .10$). Ondernemers in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente hebben grotere odds om *wel* gebruik te maken van ten minste een hulptype uit hulpinstanties dan ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente. En ondernemers in een wijk met extra

hulp van de gemeente gebruiken .86 hulpinstantie *meer* voor ten minste een hulptype dan ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente. Ook het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk heeft een significant positief effect op het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype uit hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor ten minste een hulptype (OR=4.93; $p < .10$ & $B = .90$; $p < .05$). Ondernemers in een wijk met vrijblijvende hulpinstantie hebben een grotere odds om *wel* gebruik te maken van ten minste een hulptype uit hulpinstanties, en gebruiken daarvoor .90 hulpinstantie *meer* dan ondernemers in een wijk zonder vrijblijvende hulpinstantie.

Tabel 4.9a: Verschil autochtonen en allochtonen en het wijkinitiatief ter verklaring van hulptypen uit hulpinstanties (N=60)

Totaal	Wel/niet hulpinst.		Aantal hulpinst.			
	Exp(B)	Exp(B)	B	S.E	B	S.E
Allochtoon	5.98**	5.08**	.96**	.35	1.05**	.35
Hulp gemeente	3.82*		.86**	.34		
Vrijblijv hulpinst.		4.93*			.90**	.33
Constant	1.20	1.22	.98	.34	1.00	.33
X ² (df)	8.75(2)**	7.96(2)**				
Adjusted R ²			.18		.20	

* = $p < 0.10$ en ** = $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

De wijkinitiatieven lijken dus het gewenste effect te hebben, ze bereiken de ondernemers gevestigd in de wijk en kunnen deze doorsturen naar andere hulpinstanties. Alleen blijft er een verschil bestaan tussen autochtone en allochtone ondernemers. Echter, als er per hulptype (advies en informatie) getoetst wordt voor het effect van de wijkinitiatieven op het *wel of niet* gebruiken van hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat men gebruikt, blijkt er geen significant effect te zijn (tabel 4.9b). Het verschil in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers blijft ook bestaan. Dit lijkt erop te duiden dat de verschillende wijkinitiatieven alleen effect hebben op het algemene gebruik van hulpinstanties voor ten minste een hulptype. Maar dat voor een specifiek hulptype die een ondernemer nodig kan hebben er (nog) geen effect waarneembaar is. Wellicht als het algemene gebruik van hulpinstanties toeneemt, er ook een effect waar te nemen is van de wijkinitiatieven op het gebruik van hulpinstanties per hulptype.

Tabel 4.9b: Verschil autochtonen en allochtonen en het wijkinitiatief ter verklaring van gebruik advies en informatie uit hulpinstanties (N=60)

Advies	Wel/niet hulpinst.		Aantal hulpinst.				Info	Aantal hulpinst.			
	Exp(B)	Exp(B)	B	S.E	B	S.E		B	S.E	B	S.E
Allochtoon	10.30**	11.06**	.88**	.26	.90**	.26	.29	.26	.32	.62	
Hulp gemeente	1.57		.23	.25			.35	.25			
Vrijblijv hulpinst.		1.88			.37	.24			.30	.25	
Constant	.42	.39	.42	.26	.37	.24	.61	.25	.65	.25	
X ² (df)	15.68(2)**	16.14(2)**									
Adjusted R ²			.15		.17		.02		.02		

* = $p < 0.10$ en ** = $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

Er is ook gekeken of er een verschil is tussen autochtone en allochtone ondernemers in het effect is van de wijkinitiatieven op het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties. Dit interactie-effect is getoetst voor alle vijf afhankelijke variabelen; het *wel of niet* gebruiken van 1) ten minste een hulptype en 2) advies uit hulpinstanties en het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het gebruik van 3) ten minste een hulptype, en voor 4) advies en 5) informatie. Er is alleen een significant verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het effect van het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk op het *aantal* hulpinstanties dat er gebruikt wordt om advies te verkrijgen ($B=1.30$; $p<.05$). Het effect van het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties voor advies is voor allochtone ondernemers groter dan voor autochtone ondernemers. ($B=.25$).

De gevonden effecten van de wijkinitiatieven op het gebruik van hulpinstanties worden in tabel 4.10 en 4.11 gecontroleerd voor de persoonlijke factoren en de persoonlijke achtergrondkenmerken. Het kan namelijk zijn dat het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen niet verklaard wordt door het wijkinitiatief, maar door de persoonlijke kenmerken van de ondernemers die in een wijk gevestigd zitten. Het *wel of niet* gebruiken van ten minste een hulptype en advies uit hulpinstanties kunnen niet gecontroleerd worden voor de persoonlijke factoren en de persoonlijke achtergrondkenmerken, gezien deze modellen niet aan de eisen van de logistische regressieanalyse voldoen. Voor het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt zijn er alleen significante effecten gevonden van de wijkinitiatieven op het gebruiken van ten minste een hulptype. Daarom wordt ook alleen van deze afhankelijke variabele de controle voor de persoonlijke factoren en achtergrondkenmerken weergegeven. Er is ter controle een regressieanalyse uitgevoerd voor het effect van de wijkinitiatieven op het aantal hulpinstanties dat men gebruikt voor advies en informatie, gecontroleerd voor de persoonlijke factoren en persoonlijke kenmerken. Maar hieruit komen geen significante resultaten. Alleen de bekendheid van de hulpinstanties heeft een significant effect op het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het verkrijgen van informatie, voor beide wijkinitiatieven ($B=.31$; $p<.05$).

Tabel 4.10: Verschil autochtonen en allochtonen en het wijkinitiatief gecontroleerd voor bezit sociaal kapitaal, bekendheid hulpinstanties, vertrouwen en bereikbaarheid ter verklaring van hulptypen uit hulpinstanties (N=60)

Totaal	Aantal hulpinst.			
	B	S.E	B	S.E
Allochtoon	1.00**	.29	1.06**	.29
Hulp gemeente	.64**	.29		
Vrijblijv hulpinst.			.73**	.27
Bezit soc kap	.08	.05	.07	.05
Bekend hulpinst.	.56**	.14	.57**	.13
Vertrouwen soc	.18	.27	.20	.26
Vertrouwen gem	.05	.19	.08	.18
Bereikbaarheid	-.38	.19	-.36*	.18
Constant	-2.82	1.20	-2.96	1.18
Adjusted R ²	.45		.47	

* = $p < 0.10$ en ** = $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

Uit de resultaten in tabel 4.10 blijkt dat de extra hulp vanuit de gemeente en de vrijblijvende hulpinstantie in de wijk een positieve significante invloed blijven hebben na controle voor de persoonlijke factoren op het

aantal hulpinstanties waar men gebruik van maakt voor ten minste een hulptype (B=.64; $p < .05$ & B=.73; $p < .05$). Vervolgens heeft ook de bekendheid van de hulpinstanties een positieve invloed op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties voor ten minste een hulptype (B=.56; $p < .05$ & B=.57; $p < .05$). Verder heeft de bereikbaarheid van de hulpinstanties ook een significante invloed op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties voor ten minste een hulptype, gecontroleerd voor het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk (B=-.36; $p < .10$). Naarmate het moeilijker is om contact te leggen met de hulpinstanties, maakt men van .36 hulpinstantie *minder* gebruik voor ten minste een hulptype in een wijk met een vrijblijvende hulpinstantie. Concluderend zijn dus ook de bekendheid en de bereikbaarheid van de hulpinstanties van belang voor het gebruiken van ten minste een hulptype uit de hulpinstanties. Na controle voor de persoonlijke factoren blijft er een verschil in het gebruik van het *aantal* hulpinstanties voor ten minste een hulptype tussen autochtone en allochtone ondernemers bestaan.

In tabel 4.11 worden ten slotte de resultaten weergegeven van de controle voor de persoonlijke achtergrondkenmerken van de effecten van de wijkinitiatieven op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties. De wijkinitiatieven hebben na de controle voor deze achtergrondkenmerken nog steeds een positief effect op het *aantal* hulpinstanties dat er gebruikt wordt (B=.64; $p < .10$ & B=.68; $p < .10$). Ondernemers in een wijk met extra hulp vanuit de gemeente gebruiken .64 hulpinstantie *meer* voor ten minste een hulptype dan ondernemers in een wijk zonder extra hulp vanuit de gemeente. En ondernemers in een wijk met een vrijblijvende hulpinstantie maken gebruik van .68 hulpinstantie *meer* voor ten minste een hulptype dan ondernemers in een wijk zonder vrijblijvende hulpinstantie. Het verschil tussen de autochtone en allochtone ondernemers wordt wel wegverklaard door de persoonlijke achtergrondkenmerken. Het menselijk kapitaal (opleiding, certificaten en ervaring) lijkt het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties te kunnen verklaren.

Tabel 4.11: Verschil autochtonen en allochtonen en het wijkinitiatief gecontroleerd voor persoonlijke achtergrondkenmerken ter verklaring van hulptypen uit hulpinstanties (N=60)

Totaal	Aantal hulpinst.			
	B	S.E	B	S.E
Allochtoon	.38	.47	.45	.47
Hulp gemeente	.64*	.35		
Vrijblijv hulpinst.			.68*	.35
Opleiding	.11	.20	.11	.19
Certificaten	.14	.36	.19	.36
Ervaring	.00	.03	.00	.03
Vestigingsjaren	-.02	.03	-.02	.03
Leeftijd	-.03	.02	-.03	.02
Geslacht	.34	.40	.29	.40
Constant	2.74	1.20	2.67	1.20
Adjusted R ²	.204		.212	

* = $p < 0.10$ en ** = $p < 0.05$. Bron: 'Ondernemers Rotterdam 2010'.

Algemene conclusie multivariate analyse

Na het uitvoeren van de multivariate analyses zijn er twee belangrijke conclusies te trekken. Ten eerste heeft het gebruiken van sociaal kapitaal een sterk aanvullend effect op het aantal hulpinstanties dat wordt gebruikt voor het verkrijgen van advies. Ten tweede hebben de twee wijkinitiatieven een sterk positief effect op het aantal hulpinstanties dat gebruikt wordt voor ten minste een hulptype.

Ten eerste heeft vooral het *wel* gebruiken van sociaal kapitaal een positief effect op het *wel* gebruiken van ten minste een hulptype en advies uit hulpinstanties. Maar na controle voor de persoonlijke factoren en achtergrondkenmerken heeft het *wel* gebruiken van sociaal kapitaal alleen nog een significant positief effect op het *aantal* hulpinstanties dat gebruikt wordt voor het verkrijgen van advies. De bekendheid en de bereikbaarheid van de hulpinstanties zijn belangrijke aanvullende factoren naast het sociaal kapitaal en naast de twee wijkinitiatieven ter verklaring van het gebruik van hulptypen uit hulpinstanties.

Ten tweede is het effect van de twee wijkinitiatieven op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties erg sterk, zelfs na controle voor de persoonlijke factoren (waaronder de bekendheid en de bereikbaarheid met de hulpinstanties) en de persoonlijke achtergrondkenmerken, blijft er een effect van de wijkinitiatieven op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties voor ten minste een hulptype. Ook is er een verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het effect van het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk op het *aantal* hulpinstanties dat er gebruikt wordt om advies te verkrijgen. Het effect van het hebben van een vrijblijvende hulpinstantie in de wijk op het gebruik van het *aantal* hulpinstanties voor advies is voor allochtone ondernemers groter dan voor autochtone ondernemers.

5) Conclusie

Onderzoek in vogelvlucht

Het doel van dit onderzoek was het verklaren van het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Dit is enerzijds getracht door het effect van het gebruik van hulpmiddelen uit het sociaal kapitaal en anderzijds door het effect van de kansenstructuur van de ondernemers. Het gebruik van hulpmiddelen uit sociaal kapitaal (vrienden, familie, kennissen en andere ondernemers) wordt op basis van eerdere onderzoeken als concurrerend gezien met het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Ook wordt het gebruik van hulpmiddelen uit het sociaal kapitaal als een verklaring gezien voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers. Omdat allochtone ondernemers meer gebruik maken van hulpmiddelen uit het sociaal kapitaal dan autochtone ondernemers. Vervolgens beïnvloeden de sociaal-economische en politiek institutionele context de kansenstructuur van de ondernemers: de kans tot het starten en draaiende houden van een onderneming. In dit onderzoek wordt het effect van twee wijkinitiatieven ter verbetering van de kansenstructuur op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties getoetst. Op basis van eerder onderzoek wordt er een positieve invloed verwacht van de wijkinitiatieven op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Er wordt ook een effect van de wijkinitiatieven verwacht op het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties omdat juist de allochtone ondernemers overtuiging nodig hebben om het belang van het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties in te zien en de wijkinitiatieven een doorstuurrol vervullen. Ook hebben allochtone ondernemers alleen met een goede concrete organisatie van wijkinitiatieven het gevoel serieus genomen te worden.

Tegen verwachting in maken allochtone ondernemers in Rotterdam meer gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers in Rotterdam. De allochtone ondernemers in Rotterdam maken meer gebruik van advies en informatie van de Kamer van Koophandel, de Ondernemersbalie, het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam en de lokale hulpinstantie dan autochtone ondernemers. Op basis van deze resultaten wordt sociaal kapitaalhypothese 2, die stelt dat allochtone ondernemers minder gebruik maken van hulpmiddelen uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers, verworpen. Het gebruik van hulpmiddelen uit het sociaal kapitaal biedt geen verklaring voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit de hulpinstanties; sociaal kapitaalhypothese 3 wordt verworpen. Deze stelt namelijk dat het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties ten dele verklaard wordt door het effect van het gebruik van hulpmiddelen uit sociaal kapitaal op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Er is nauwelijks verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van sociaal kapitaal. Opvallend is dat allochtone ondernemers wel meer gebruik maken van financiering van de familie dan autochtone ondernemers. Dit sluit aan bij de stellingname van Van den Tillaart en Poutsma (1998) dat allochtone ondernemers voor het lenen van geld een vertrouwensband nodig achten, die ze eerder aangaan met familie dan met andere sociale contacten en hulpinstanties. Verder maken ondernemers die meer gebruik maken van hulpmiddelen uit sociaal kapitaal ook meer gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Hieruit blijkt dat ondernemers of veel gebruik maken van hulp (uit sociaal kapitaal en hulpinstanties) of weinig gebruik maken van hulp. Op basis hiervan wordt ook sociaal kapitaalhypothese 1, die stelt dat ondernemers die meer gebruik maken van hulpmiddelen uit

sociaal kapitaal minder gebruik maken van hulpmiddelen uit hulpinstanties, verworpen.

De wijkinitiatieven hebben een belangrijk positief effect op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. De twee verschillende wijkinitiatieven zijn succesvol in het stimuleren en doorsturen van ondernemers naar hulpinstanties. Op basis van deze resultaten wordt gemeentehulphypothese 1, die stelt dat ondernemers die in een wijk gevestigd zitten met extra hulp vanuit de gemeente eerder gebruik maken van hulpmiddelen uit hulpinstanties, bevestigd. Ook wordt wijkhulpinstantiehypothese 1 bevestigd, deze stelt dat ondernemers die in een wijk gevestigd zitten met een vrijblijvende hulpinstantie eerder gebruik maken van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Ook de bekendheid en de bereikbaarheid van de hulpinstanties zijn belangrijke verklaringen voor het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers wordt niet verklaard door de aanwezigheid van een wijkinitiatief, de bekendheid en de bereikbaarheid van de hulpinstanties. Op basis hiervan worden gemeentehulphypothese 2 en wijkhulpinstantiehypothese 2 verworpen. Deze stellen dat het verschil in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers ten dele verklaard wordt door het effect van de extra hulp vanuit de gemeente en het effect van een vrijblijvende hulpinstantie op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Het menselijk kapitaal (opleiding, certificaten en ervaring) biedt wel een verklaring voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties.

Op basis van deze resultaten kan het eerste deel van de probleemstelling beantwoord worden: *In hoeverre kan het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties verklaard worden?* Het gebruik van hulpmiddelen uit sociaal kapitaal en de verschillende wijkinitiatieven kunnen het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties niet verklaren. Het menselijk kapitaal biedt wel een verklaring voor dit verschil.

5.1 Bijdrage van dit onderzoek

Een eerste belangrijke bijdrage van dit onderzoek is dat er is aangetoond dat, tegen verwachting in, allochtone ondernemers meer gebruik maken van hulpmiddelen uit hulpinstanties dan autochtone ondernemers. Hierdoor worden de resultaten uit eerdere onderzoeken ter discussie gesteld.

Ten tweede wordt het gebruik van hulpmiddelen uit sociaal kapitaal in sommige onderzoeken als concurrerend gezien voor het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Maar in andere onderzoeken wordt er een aanvullend effect van het gebruik van hulpmiddelen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties gesteld. Deze verklaringen zijn aangedragen om het verschil in succes tussen autochtone en allochtone ondernemers te kunnen verklaren. Er is in deze onderzoeken nooit getoetst of er een concurrerend of aanvullend effect is van het gebruik van hulpmiddelen uit het sociaal kapitaal op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. In dit onderzoek is dit hiaat opgepakt en is het effect van het gebruik van hulpmiddelen uit sociaal kapitaal op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties getoetst. Uit de resultaten blijkt dat het gebruik van hulpmiddelen uit sociaal kapitaal een aanvullend effect heeft op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties.

Ten derde is uit eerdere onderzoeken gebleken dat er per hulptype (advies, financiering, informatie en personeel) verschillende redenen zijn voor het verschil tussen allochtone en autochtone ondernemers in het gebruik van de hulpinstanties. Maar er is niet eerder getoetst of de verwachte effecten van het gebruik van hulpmiddelen uit het sociaal kapitaal en de wijkinitiatieven op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties ook gelden voor elke hulptype apart. In dit onderzoek is er getracht de analyses voor elke hulptype apart uit te voeren. Dit is gelukt voor het verkrijgen van advies en informatie, de verdelingen van het gebruik van financiering en personeel uit hulpinstanties waren te scheef. Het gebruik van hulpmiddelen uit sociaal kapitaal en de wijkinitiatieven hebben een positief effect op het verkrijgen van advies uit hulpinstanties. Voor het verkrijgen van informatie uit hulpinstanties is er geen verklarend effect gevonden.

5.2 Beperkingen van dit onderzoek

Niet alle ondernemers die benaderd zijn met de dataverzameling konden of wilden meewerken. De redenen om niet mee te willen werken gelden niet voor een specifieke groep en veroorzaken geen selectie-effect. De redenen dat ondernemers niet mee konden werken, namelijk de taalbarrière en het niet kunnen benaderen van de ondernemers kunnen eventueel wel een selectie-effect veroorzaken. Enkele ondernemers konden op aanraden van de contactpersonen niet benaderd worden wegens het niet vertrouwen van deze ondernemers. Deze ondernemers maken naar verwachting minder gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties dan de ondernemers die wel benaderd konden worden. Ook konden enkele ondernemers niet benaderd worden vanwege een taalbarrière. De allochtone ondernemers die geen Nederlands spreken zullen naar verwachting minder gebruik maken van hulpmiddelen uit hulpinstanties dan de allochtone ondernemers die wel Nederlands spreken en wel benaderd konden worden. De gevolgen van deze eventuele selectie-effecten zijn dat het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties van de allochtone ondernemers overschat kan worden en dat de eventuele effecten van de wijkinitiatieven op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties overschat kunnen worden. Echter, de non-respons is niet hoog en de overige redenen voor de non-respons gelden niet voor een specifieke groep en veroorzaken geen selectie-effect. Op basis daarvan kunnen de resultaten naar verwachting wel gegeneraliseerd worden naar de Rotterdamse ondernemers.

5.3 Aanbevelingen vervolgonderzoek

Ten eerste kan er in vervolgonderzoek getracht worden het eventuele selectie-effect te verkleinen door ook de allochtone ondernemers die geen Nederlands spreken te benaderen. Dit kan gebeuren door meertalige enquêteurs in te zetten, zodat de allochtone ondernemers de vragen in hun eigen taal kunnen beantwoorden.

Ten tweede kan er in vervolgonderzoek meer aandacht besteed worden aan de verwachte effecten op het gebruik van hulpinstanties per hulptype apart. In dit onderzoek is dit niet voor elk hulptype gelukt wegens te scheve verdelingen van het gebruik van enkele hulptypen uit hulpinstanties. Wellicht kunnen de verwachte effecten op deze hulptypen wel meegenomen worden als er een grotere groep ondernemers ondervraagd wordt, waardoor de kans op een normale verdeling toeneemt.

Ten derde is meer onderzoek naar de effecten van wijkinitiatieven op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties van belang. In dit onderzoek is gebleken dat de twee verschillende wijkinitiatieven een belangrijke rol spelen in het stimuleren en doorsturen van de ondernemers naar andere hulpinstanties. De wijkinitiatieven zijn geheel verschillend in aanpak maar hebben wel hetzelfde effect op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Landelijk zijn er nog veel meer projecten opgericht ter stimulering van het ondernemerschap en het gebruiken van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Het belang van initiatieven ter stimulering van het ondernemerschap in de wijk en het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties wordt in het Actieplan Krachtwijken (VROM, 2007) ook al aangegeven. Dit Actieplan stelt dat het ondernemerschap in de krachtwijken gestimuleerd moet worden door de gemeenten in samenwerking met landelijke en plaatselijke hulpinstanties voor ondernemers. Voor verder onderzoek is het van belang de effecten van deze wijkinitiatieven op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties en het succes van ondernemers te blijven toetsen. In dit onderzoek blijken verschillende aanpakken tot hetzelfde positieve resultaat te leiden. Maar wijkinitiatieven kunnen ook een niet gewenst effect hebben door onvoorziene problemen en neveneffecten. Ook kan een wijkinitiatief in een bepaalde stad wel het gewenste effect hebben, maar in een andere stad niet. De werking van een wijkinitiatief is ook afhankelijk van de context waarin deze uitgevoerd wordt. Samenvattend, kunnen wijkinitiatieven een positieve invloed hebben op het ondernemerschap in de wijk en het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties door ondernemers. Maar dit betekent niet dat succesvolle wijkinitiatieven zomaar gekopieerd kunnen worden en in een andere stad hetzelfde effect hebben. Het onderzoeken van de effecten van nieuwe en bestaande wijkinitiatieven is van belang voor het eventueel bijsturen van deze initiatieven.

Ten slotte bieden het gebruik van hulpmiddelen uit sociaal kapitaal en de verschillende wijkinitiatieven geen verklaring voor het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. Maar blijkt het menselijk kapitaal dit verschil wel te verklaren. Er is geen verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties als er gecontroleerd wordt voor opleiding, het hebben van certificaten, de ervaring en het aantal vestigingsjaren van de ondernemers. Opvallend is dat de afzonderlijke elementen van het menselijk kapitaal geen directe invloed hebben op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. In vervolgonderzoek kan de werking van het menselijk kapitaal op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties en het succes van de onderneming wellicht verder onderzocht worden.

5.4 Aanbevelingen beleid

Onderstaand zal het tweede deel van de probleemstelling beantwoord worden: *Welke beleidsadviezen kunnen er op basis van de verklaringen opgesteld worden om het verschil in het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers te verkleinen?* Op basis van de resultaten van dit onderzoek worden er beleidsaanbevelingen gegeven voor enerzijds het verhogen van het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties voor autochtone én allochtone ondernemers. En anderzijds voor het verkleinen van het verschil in gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties tussen autochtone en allochtone ondernemers.

In het Actieplan Krachtwijken (VROM, 2007) wordt gesteld dat het vergroten van de mogelijkheden van ondernemerschap in de wijk een belangrijke prioriteit is van het kabinet. Op basis van de resultaten van dit onderzoek kan er gesteld worden dat het van belang is dat dit gebeurd middels een concrete en plaatselijke wijkaanpak. Een initiatief ter stimulering van het ondernemerschap moet concreet gemaakt worden door het aanbieden van een algemeen en duidelijk pakket aan ondernemersvoorzieningen. Men moet de ondernemers niet overspoelen met verschillende hulpinstanties en regelingen en de initiatieven moeten goed gecoördineerd worden. Als ondernemers van 'het kastje naar de muur' gestuurd worden, voelen zij zich niet serieus genomen. Het beleid van de gemeente Rotterdam om het ondernemerschap te stimuleren heeft een positief effect op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. De succesfactoren van dit beleid zijn het instellen van een centraal aanspreekpunt voor de ondernemers (de Ondernemersbalie) en het wijkgericht te werk gaan middels het instellen van verschillende kanszones. Het stimuleren van bepaalde groepen ondernemers in de wijk kan onvrede veroorzaken bij de andere ondernemers in de wijk. Daartoe is het beter een adequaat pakket van algemene voorzieningsmaatregelen op te stellen, gericht op alle ondernemers in de wijk. Ook de Scholingswinkel heeft een positief effect op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. De succesfactoren van deze vrijblijvende hulpinstanties zijn het actief, frequent en vrijblijvend contact zoeken met de ondernemers in de wijk en het concreet bieden van hulp bijvoorbeeld door middel van het helpen met invullen van formulieren en met het helpen inrichten van etalages. Door dit frequente contact en deze concrete hulp kunnen ze de ondernemers het belang van het gebruiken van andere hulpinstanties in laten zien en de ondernemers overtuigen deze te gebruiken omdat de onderneming erbij gebaat is.

Verder is het van belang de kennis van de effecten van de verschillende wijkinitiatieven tussen de verschillende steden met elkaar uit te wisselen. Dit om van elkaar te leren en wellicht ideeën op te doen ter stimulering van het ondernemerschap in de wijken van de eigen stad. Dit betekent niet dat de succesvolle wijkinitiatieven zomaar gekopieerd kunnen worden en in een andere stad hetzelfde effecten hebben. De werking van een wijkinitiatief is ook afhankelijk van de context waarin deze uitgevoerd wordt.

Ten slotte moet het beleid ter stimulering van het ondernemerschap in de krachtwijken ook aandacht besteden aan het vergroten van het menselijk kapitaal van de ondernemers, de bekendheid en bereikbaarheid van de hulpinstanties. Het investeren in het menselijk kapitaal (opleiding, certificaten, ervaring en vestigingsjaren) zorgt voor meer gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties en verkleint het verschil tussen autochtone en allochtone ondernemers in dit gebruik. De Scholingswinkel biedt cursussen aan en heeft als doel het professionaliseren van de ondernemers in de wijk. Maar het blijkt wel lastig te zijn voor de ondernemers om de tijd te vinden deel te nemen aan de cursussen. Dit moet altijd in de avonduren, maar ook dan zijn ondernemers vaak nog druk bezig met de onderneming. De Scholingswinkel heeft ook cursussen gegeven aan ondernemers in de winkel zelf. De cursus moest dan onderbroken worden als er klanten binnen kwamen en ook is deze persoonlijke manier van opleiding erg tijdsintensief. In het beleid om het menselijk kapitaal van de ondernemers in de krachtwijken te verhogen zullen er voor deze beperkingen oplossingen gevonden moeten worden. Een idee hiervoor is het ontwikkelen van een stapsgewijze simpele cursus voor de computer. De ondernemer kan deze dan bestuderen als hij er de tijd voor heeft en via de mail eventuele vragen stellen. Een nadeel is dat de drempel om eraan te beginnen wel weer hoger kan liggen.

De bekendheid en de bereikbaarheid van de hulpinstanties hebben ook een belangrijk effect op het gebruik van hulpmiddelen uit hulpinstanties. In het beleid ter stimulering van het ondernemerschap in de

krachtwijken moeten daarom ook de belangrijke algemeen toegankelijke hulpinstanties betrokken worden. Aan te raden is om samen met deze hulpinstanties een plan op te zetten om de bekendheid en bereikbaarheid van deze hulpinstanties onder de ondernemers in de krachtwijken te verhogen. Dit kan door het bezoeken van vergaderingen van winkeliersverenigingen, het zelf actief in de wijk folders uitdelen en door een praatje te maken met de ondernemers om het vertrouwen van deze ondernemers in de hulpinstanties te verhogen. Ook zou het ideaal zijn als er in de wijk met regelmaat inloopmiddagen of -avonden georganiseerd worden waarbij er van alle algemeen toegankelijke hulpinstanties vertegenwoordigers aanwezig zijn. Deze inloopmiddagen of -avonden kunnen dan bijvoorbeeld plaatsvinden in een café in de wijk of in een vestiging van een bank in de wijk.

Literatuurlijst

- Aalders et al. (2008). De Kracht van de Wijk; Belang van wijkeconomie voor de leefbaarheid in Amsterdamse Krachtwijken. In opdracht van: Gemeente Amsterdam MKB-Amsterdam Rabobank Amsterdam en Omstreken.
- Aldrich, H.E. en R. Waldinger (1990). Ethnicity and Entrepreneurship. *Annual Review of Sociology* 16: pp. 111-135.
- Bourdieu (1985). The forms of capital. In: *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, pp 241-58. ed. JG Richardson. New York: Greenwood.
- Coleman, J.S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Belknap Press of Harvard Univ. Press.
- Durkheim, E. (1984 [1893]). *The Division of Labor in Society*. New York: Free Press.
- Dorst, M.J. van (2005). *Een duurzaam leefbare woonomgeving*. Delft: Eburon
- EIM (Onderzoek voor bedrijf en beleid) (2004). Monitor Etnisch Ondernemerschap. EIM onderdeel van Panteia, Zoetermeer.
- EIM (Onderzoek voor bedrijf en beleid) (2006). Monitor nieuw ondernemerschap. EIM onderdeel van Panteia, Zoetermeer.
- EIM (Onderzoek voor bedrijf en beleid) (2009). Monitor Ondernemerschap 40 wijken. EIM onderdeel van Panteia, Zoetermeer.
- Engen, L. van (2004), *Daadkracht; Investeren in nieuw ondernemerschap*. MacDonald/SSN Nijmegen.
- Erickson, B.H. (2001). Good networks and good jobs: the value of social capital to employers and employees. In: *Social Capital: Theory and Research*, pp 159-81. eds. Lin, N., Cook, K. & Burt, R.S. New York: Aldine de Gruyter.
- EZ (Ministerie van Economische Zaken) (2005). Actieplan Nieuw Ondernemerschap: 'Kansen benutten'. In samenwerking met: Ministerie van Justitie, Ministerie van Sociale Zaken & Werkgelegenheid, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschappen, VNO-NCW, MKB-Nederland.
- Flap, H., A. Kumcu & B. Bulder (2000). The social capital of ethnic entrepreneurs and their business success. In: *Immigrant businesses: the economic, political and social environment*, pp. 142-161. ed. J. Rath. New York: St. Martin's Press Inc.
- Flap, H. (2001). Getting started: the influence of social capital on the start of the occupational career. In: *Social capital: Theory and Research*, pp 159-81. eds. Lin, N., Cook, K. & Burt, R.S. New York: Aldine de Gruyter.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust the Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press
- Fukuyama, F. (1999). *The Great Disruption. Human nature and the reconstitution of social order*. New York: The Free Press.
- Gaag, van der & T. Snijders (2005). The Resource Generator: social capital quantification with concrete items. *Social Networks*, 27: 1-29
- Gargiulo, M. & M. Benassi (2000). Trapped in your own net? Network Cohesion, Structural Holes and the Adaption of Social Capital. *Organization Science*, 11 (2): pp. 183-196.
- Garson, D. (2010). *Quantitative Research in Public Administration*. University Raleigh, North Carolina. Course Website: (<http://faculty.chass.ncsu.edu/garson/PA765/logistic.htm#sigtests>).

- Hospers, G.J. (2004). Migrantenondernemers: de wereld in de wijk. *Geografie* 13 (4): pp. 26-28.
- Hospers, G.J. (2006). Jane Jacobs her life and work. *European Planning Studies* 14 (6): pp.724-732.
- Kloosterman, R., J. van der Leun en J. Rath (1999). Mixed embeddedness. (In)formal economic activities and immigrant businesses in the Netherlands. *International Journal of Urban and Regional Research* 23 (2): pp. 253-267.
- Kumcu, A. (2000). De fil en aiguille: Genèse et déclin des ateliers de confection Turcs d'Amsterdam. In: *Waarom migranten kleding maken; Studies over de kledingindustrie in Amsterdam en andere steden.* ed. T. van Naerssen: *Migrantenstudies* 18 (3): pp. 178-182.
- Lelieveldt, H. (2004). Helping Citizens Help Themselves, Neighborhood Improvement Programs and the Impact of Social Networks, Trust and Norms on Neighborhood Oriented forms of Participation. *Urban Affairs Review* 39 (5): pp. 531-551.
- Lievense, K. (2006). Kanaleneiland een wereldse winkelwijk? Onderzoek naar allochtone ondernemers en hun klanten in Kanaleneiland. Afstudeerscriptie Stadsgeografie, Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Limborgh, D. A. (2006). Kennis voor een gevulde winkelwagen; Albeda College, actief met en voor de ondernemers. Methodiek Boulevard Zuid.
- Lin, N. (2001). *Social Capital: a theory of social structure and action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lin, N. & B.H.Erickson (2008). *Social Capital; An International Research Program*. Oxford: Oxford University Press.
- Marx, K. (1967 [1894]). *Capital*. Vol 3. New York: International.
- McClave, J.T., P.G. Benson, T. Sincich (2003). *Statistiek; een inleiding voor het hoger onderwijs*. Pearson Education, Inc.
- Menard, Scott (2002). *Applied logistic regression analysis*, 2nd Edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. Series: Quantitative Applications in the Social Sciences, No. 106. First ed., 1995.
- Menzies, T.V., G. A. Brenner., L.J. Fillion., L. Lowry., C. Perreault. & C. Ramangalahy. (2000). Transnational Entrepreneurship and bootstrap capitalism: Social capital, networks and ethnic minority entrepreneurs. (paper presented at Second Biennial McGill Conference on International Entrepreneurship: Researching New Frontiers held in Montréal). École des Hautes Études Commerciales (HEC), Montréal.
- Moerbeek, H. (2001). Friends and Foes in the Occupational Career. The Influence of Sweet and Sour Social Capital on the Labour Market. ICS dissertation, Nijmegen.
- Moerbeek, H. & A. Need (2003). Enemies at work: Can they hinder your career? *Social Networks* 25 (1): pp. 67-82.
- Moerbeek, H. & H. Flap (2008). Social Resources, modernization and occupational attainment. In: *Social Capital; An International Research Program*. eds. Lin, N., & B.H. Erickson. Oxford: Oxford University Press.
- Nauwelaerts, Y. & T. Franck (2007). Kritische succesfactoren van startende en jonge bedrijven in de designsectoren. *Tijdschrift voor Economie en Management* 52 (1): pp 1-30.
- Neefs, G. (2006). Sociaal Kapitaal op ons Eiland; Een onderzoek naar sociaal kapitaal in Kanaleneiland. Afstudeerscriptie Sociale Geografie, Universiteit Utrecht, Utrecht
- NICIS (2009). Doorzettingskracht in economische kanszones; lessen uit Rotterdam. eds. Dorenbos, R., K. van Dijken, G. Isabella & A. Rijnders.

- Oude Groeniger, B. (2008). De kracht van allochtoon ondernemerschap in probleemwijken. Masterthesis Sociale Geografie Radboud Universiteit Nijmegen.
- Ooghe, H. & S. De Prijcker (2006). Oorzaken van ondernemingen in moeilijkheden: een vragenlijst als diagnose-instrument. (working paper Steunpunt OOI). Universiteit Gent.
- Paxton, P. (1999). Is Social Capital Declining in the United States? A multiple indicator assessment. *American Journal of Sociology* 105 , 88-127.
- Portes (1998). Social capital: its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology* 24 (1): pp. 1-25.
- Putnam, R.D. (1995). Bowling Alone: Americas declining social capital. *Journal of Democracy* 6: pp. 65-78.
- Rath, J. (2000). *Immigrant businesses. The economic, political and social environment*. Houndmills etc.: Macmillan, p 231.
- Rath, J. en R. Kloosterman (2001). Immigrant entrepreneurs in advanced economies: mixed embeddedness further explored. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27 (2): pp. 189-201.
- Rath, J. (2002). Needle games: a discussion of mixed embeddedness. In: *Unravelling the rag trade; immigrant entrepreneurship in seven world cities*. Rath, J. (ed.). Berg, New York, pp. 1-28.
- Rusinovic, K. (2007). De (in)formele sociale netwerken van eerste en tweede generatie migrantenondernemers. *Migrantenstudies* 23 (2): pp. 99-114.
- Sanders, M. & V. Nee (1996). Immigrant self-employment: the family as social capital and the value of human capital. *American Sociological Review* 61 (April): pp. 231-249.
- SCP (Sociaal Cultureel Planbureau) (2002). Zekere banden, sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid. ed. J. Hart. Den Haag.
- Swedberg, R. (2000). *Entrepreneurship: the social science view*. New York: Oxford University Press.
- Tillaart van den, H & E. Poutsma (1998). *Een factor van betekenis: Zelfstandig ondernemerschap van allochtonen in Nederland*. ITS, Nijmegen.
- Tillaart, van den, H. (2001). Monitor Etnische Ondernemerschap 2000. Zelfstandig ondernemerschap van etnische minderheden in Nederland in de periode 1990-2000. Nijmegen: Instituut voor Sociale Wetenschappen.
- Tillaart van den, H. (2007). Etnisch ondernemerschap in Nederland: ontwikkelingen en perspectieven. *Migrantenstudies* 23 (2): pp. 76-98.
- Valk, van der & Musterd (1998). *Leefbare Steden en een duurzame omgeving*. Assen: Van Gorcum.
- De Vocht, A (2002). *Basishandboek SPSS 11*. Bijleveld Press, Utrecht.
- Völker, B. (2004). *Burgers in de buurt. Samenleven in school, wijk en vereniging*. Amsterdam University Press.
- Völker, B. & H. Flap (2009). Foes at work. On the evolution of negative relationships. (submitted paper). Universiteit Utrecht.
- VROM (Ministerie voor Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer) (2007). Actieplan Krachtwijken.
- VROM (Ministerie voor Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer) (2009). Dossier Wijkenaanpak.
- Weerd van der, J. (2001). Allochtone ondernemers moet naoorlogse wijk redden. *Geografie* 11(6): pp. 19-21.
- Wolff, R. & J. Rath (2000). *Centen tellen: een inventariserende en verkennende studie naar de financiering van immigrantenondernemingen*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Geraadpleegde websites:

Belastingdienst: www.belastingdienst.nl (geraadpleegd op 31-03-2010).

Centraal Bureau voor de Statistiek: www.cbs.nl (geraadpleegd op 22-03-2010).

- CBS begrippen: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=37>
(geraadpleegd op 22-03-2010)

Deelgemeente Feijenoord: www.feijenoord.rotterdam.nl (geraadpleegd op 23-04-2010).

Deelgemeente Kralingen-Crooswijk: www.kc.rotterdam.nl

Kamer van Koophandel: www.kvk.nl (geraadpleegd op 31-03-2010).

Midden Klein Bedrijf- Nederland: www.mkb.nl (geraadpleegd op 31-03-2010).

Ondernemersbalie Rotterdam: www.ondernemerswinkel.rotterdam.nl (geraadpleegd op: 31-05-2010).

Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam: www.obr.rotterdam.nl (geraadpleegd op: 02-06-2010).

Pact op Zuid Rotterdam: www.pactopzuid.info (geraadpleegd op 02-06-2010).

Regionaal Bureau Zelfstandigen: www.rbz.rotterdam.nl (geraadpleegd op 02-04-2010).

Woonstad Rotterdam: www.woonstadrotterdam.nl (geraadpleegd op 02-04-2010).

Gesproken contactpersonen:

Dhr. Van de Burght: Voorzitter winkeliersvereniging Afrikaanderwijk. Pretorialaan 29-31, 3072 EE Rotterdam.

Dhr. Knol: Boulevard coach/docent van de Scholingswinkel. Groene Hilledijk 228, 3074 AC Rotterdam.

Dhr. Van Thiel: Voorzitter winkeliersvereniging Kralingen-West. Vlietlaan 2, 3061 DW Rotterdam.

Bijlage 1: Vragenlijst

Naam onderneming:.....

Adres:

Branche

1) Wat voor soort onderneming heeft u?

detailhandel, food

detailhandel, non-food

horeca

groothandel

diensten, namelijk.....

overig, namelijk.....

2) Hoe lang bent u hier al gevestigd?.....jaar.

Persoonsgegevens

3) Geslacht: man vrouw

4) In welk jaar bent u geboren? 19.....

5) Wat is uw geboorteland?.....

6) Wat is het geboorteland van uw ouders?

Vader:.....

Moeder:.....

Hulpinstanties

7) Hieronder staat een lijst met hulpinstanties, ondernemers- en winkeliersverenigingen die u kunnen helpen bij het opstarten van een onderneming.

- a) Kunt u aangeven welke hulpinstanties u kent en van welke hulpinstanties u gebruik (heeft) gemaakt?
- b) Kunt u vervolgens aangeven waar u de hulpinstantie van kent en waarvoor u er gebruik van gemaakt heeft?

	Kamer van Koophandel	Bank	Belastingdienst	MKB-Nederland	Ondernemersballe	Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam	Regionaal Bureau Zelfstandigen	Woonstad Rotterdam	Scholingswinkel	Winkeliersvereniging 't Middelpunt	Winkeldriehoek Afrikaanderwijk
Bekend?											
Gebruik?											

Waarvan bekend?

Familie											
Vrienden											
Kennissen											
Internet											
Folder / krant											
Andere ondernemer											
Andere hulpinstantie											

	Kamer van Koophandel	Bank	Belastingdienst	MKB-Nederland	Ondernemersbalie	Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam	Regionaal Bureau Zelfstandigen	Woonstad Rotterdam	Scholingswinkel	Winkeliersvereniging t Middelpunt	Winkeldriehoek Afrikaanderwijk
--	----------------------	------	-----------------	---------------	------------------	--------------------------------	--------------------------------	--------------------	-----------------	-----------------------------------	--------------------------------

Waarvoor heeft u gebruik gemaakt van deze instantie(s)?

Advies bedrijfsvoering											
Financiering											
Informatie over branche											
Personeel											
Anders, namelijk:											

Indien wel bekend, maar niet gebruikt: waarom niet?

Geen behoefte											
Moeilijk bereikbaar											
Geen vertrouwen											
Taalbarrière											
Anders, namelijk:											

8) Hoe eenvoudig heeft u contact kunnen leggen met de hulpinstanties waar u gebruik van heeft gemaakt?

- zeer eenvoudig
- eenvoudig
- niet eenvoudig, niet moeilijk
- moeilijk, waarom?
-

zeer moeilijk, waarom?.....

9) Heeft u naast de hulp van de hulpinstanties nog hulp van anderen ontvangen? Kunt u aangeven van wie en waarvoor?

	Advies over bedrijfsvoering	Financiering	Informatie over branche
Vrienden			
Familie			
Kennissen			
Andere ondernemers			
Buurtbewoners			

Personeel:

10) Heeft u betaalde werknemers in dienst?

- nee
- ja, hoeveel (fte)?.....

11) Hoe bent u aan deze personeelsleden gekomen?

Meerdere antwoorden mogelijk:

☐ via hulpinstantie (genoemd bij vraag 4)	☐ via familie
☐ via vrienden	☐ via kennissen
☐ via buurtbewoners	☐ via andere ondernemers
☐ via een uitzendbureau internet	☐ vacature geplaatst in de krant of op internet
☐ anders, namelijk via.....	

Succesindicatoren onderneming

12) Is uw **omzet** gegroeid ten opzichte van vorig jaar?

- ja
- nee
- anders,
namelijk.....

13) Is uw **winst** gegroeid ten opzichte van vorig jaar?

- ja
- nee
- anders,
namelijk.....

14) Heeft u meer of minder klanten ten opzichte van vorig jaar?

- meer klanten
- minder klanten
- anders,
namelijk.....

Opleiding en ervaring

15) Welke opleiding (equivalent) heeft u afgerond?

- LO / LBO
- MAVO / VMBO
- MBO / HAVO
- VWO / HBO / WO

16) Heeft u diploma's of certificaten die vereist zijn voor het uitoefenen van uw vak?

- nee
- ja, namelijk

17) Heeft u voor de start van uw huidige onderneming al ervaring opgedaan in dezelfde branche?

- nee
- ja, hoeveel jaar?.....jaar.

Sociaal kapitaal

18) Er volgen een aantal activiteiten en bezittingen waarbij u aan kunt geven of u iemand in uw familie, vrienden- of kennissenkring kent met deze bezittingen of die u kan helpen met deze activiteiten. Meerdere antwoorden zijn mogelijk als u bijvoorbeeld zowel een familielid als een kennis kent die u kan helpen. Kent u iemand die.....

	familie	vriend	kennis	andere ondernemer	niemand
een auto kan repareren					
handig is in het repareren van apparaten					
een buitenlandse taal kan spreken en schrijven					
met een PC kan werken					
een diploma heeft van universiteit of HBO					
professionele vakliteratuur leest					
meer dan 2.500 euro per maand verdient					
actief is binnen een politieke partij					
werkt bij het gemeente bestuur of als ambtenaar					
veel verstand heeft van overheidsregels					
goede contacten heeft met de media					
kennis heeft van financiële zaken					
voor een vakantiebaantje kan zorgen voor een familielid					
advies kan geven over conflicten op het werk					
kan helpen met klusjes in en om het huis					
kan helpen met verhuizen					
voor u in kan vallen op werk wanneer u ziek bent					
u een grote som geld kan lenen					
advies kan geven over wetten en plichten					
een goede referentie kan geven voor een baan					
op uw kinderen kan passen indien van toepassing					
een auto bezit					

19) Kunt u aangeven hoeveel vertrouwen u heeft in onderstaande instanties en groepen mensen, voor hulp en ondersteuning met uw onderneming?

	zeer veel vertrouwen	veel vertrouwen	niet veel / niet weinig vertrouwen	weinig vertrouwen	zeer weinig vertrouwen
Gemeente Rotterdam					
Deelgemeente					
Familie					
Vrienden					
Buurtbewoners					
Kennissen					

